הײַנט אין נומער:	„דאָס פערגאַנגענע יאָהר" — פון ישראל קאַהאַן ▌ „ארץ-ישראל אין יאָהר תרפ"ט" — פון ז. קאַטלער; אַרטיקלען: ראובן ברײַניז, ד"ר א. קאַראַלניק ▌ ד"ר צבי כהן ▌ מאַגיסטער פנחס קאָן ▌ י. שעכטמאַן; פעליעטאָנען און ערצעהלונגען: י. אָבערזשאַנעק ▌ אַ. אײַזענשלאָס ▌ אַ. מיק ▌ בן ציון גרינבוים ▌ הומאָר און סאַטירע	16 זײַטען

№ 233 — Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem — פּרײַז 40 גראָשען — Lodzer Tageblat

לאָדזער טאָגעבלאַט

22-טער יאָהרגאַנג. | 4 października 1929 r. | פרײַטאָג, כ"ט אלול תרפ"ט. | רעדאַקציע און אַדמיניסטראַציע: פּיעטריקאָווער 16. טעלעפאָנען פון: רעדאַקציע 57, פון אַדמיניסטראַציע 47.

די בעװאוסטע יודישע שאָקאָלאַד-פאַבריק אין לאָדז „ZŁOTY RAJ" — װינשט די געעהרטע קונדשאַפט —

אינהאַבער ש. האַלפּערן אַ כתיבה וחתימה טובה און אַ זיס יאָהר. פערקױפס-שטעלן: װסכאָדניא 50 ציגעל-גאַס 26 זאַװאַדזקא 11

אַ כתיבה וחתימה טובה

װינשען מיר אַלע אונזערע געעהרטע קונדען

לעדער-פאַבריק

„Trójkąt" Łódź.

את כל חברינו הנכבדים חברי הועד והחברים התומכים בפועל ובמעשה במוסדותינו בית מחסה לילדים ולילדות „הלנובק" ו„פאמאץ" „עזרה"

הננו מברכים בשנת ברכה ושלום

וכתיבה וחתימה טובה

בשם הועד לשני המוסדות הנזכרים

יו"ר מ"ח רומקאָװסקי,

סגן יו"ר א"ל אוריסון.

אַלע אונזערע פרײַנד, פערװאַנדטע און בעקאַנטע, בעזונדערס די פער-װאַלטונגען פון „העלענובעק" און „פּאַמאָץ", דעם ראַט און פער-װאַלטונג פון דער קאָאָפּעראַטיװער באַנק בײַם סוחרים- און אינ-דוסטריעלער-פערבאַנד, צעגעלניאַנאַ 39, װינשען מיר

א כתיבה וחתימה טובה

און אַ גליקליך יאָהר

פ. גערשאָװסקי און פרוי.

מערזן, ד. 1. תשרי תר"צ

א כתיבה וחתימה טובה

װינשט אַלע געעהרטע קאָנסומענטען און סוחרים, די

טיי-פירמע יאַפּאַנטשיק „Japończyk"

אַלע אונזערע ג' אפּנעהמער

װינשט

א כתיבה וחתימה טובה

די לאָדזער אָפּטײַלונג פון דער פירמע

E. W. I. G.

Sp. Akc.

װיכטיג פאַר הױז-בעזיצער!

דאָס בעװאוסטע לאַנגיעהריגע קאָנצעסיאָנירטעס טעכנישעס ביוראָ

B-cia D. i I. Działowscy

Łódź, Pomorska 53, Biuro Pomorska 41a

פיהרט אויס אינסטאַלאַציעס פון קאַנאַליזאַציע און װאַסער-לײַטונג, ספּעציאַליטעט אנשלוס צום שטאָטישען קאַנאַל

פּלענער, קאָסטען-אַנשלעגע, פּראָיעקטען ◣ שנעלע אויספיהרונג און גינסטיגע בעדינגונגען.

אַ גליקליך יאָהר

און אַ כתיבה וחתימה טובה

װינשען מיר אַלע אונזערע קרובים און גוטע פרײַנד.

י. אוגער און פרוי.

צאַנזש.

אַ כתיבה וחתימה טובה

אַ גליקליך יאָהר װינשען זײַערע פערװאַנדטע, פרײַנד און בעקאַנטע

עמנואל האַמבורסקי און פרוי

א' תשרי תר"צ.

הננו מברכים את קרובינו,

מכירנו ואת כל הציונים

בשנה טובה ומבורכת

שנת גאולה, שנת תחית ישראל בארץ ישראל

אברהם טננבוים ומשפחתו.

תל-אביב, א' תשרי ה'תר"צ.

אַ כתיבה וחתימה טובה

און אַ גוט יאָהר

װינשען אַלע פרײַנד, קרובים און בעקאַנטע

מענדיל האַמבורסקי און פרוי.

אַ כתיבה וחתימה טובה

און אַ גוט יאָהר אונזערע קרובים,

פרײַנד און בעקאַנטע װ י נ ש ע ן

פעליקס האַמבורסקי און פרוי.

אַ כתיבה וחתימה טובה

װינש איך דעם ג' ה' דאָקטאָר ק ר ו י ש, און גלײַכצײַטיג דריק איך איהם אויס מײַן הערצליכען ד אַ נ ק פאַר זײַן בחנם'דיג הײלען מײַנע אויגען אַ לאַנגע צײַט.

זאשע באָסקער, לאָדז.

אַ גליקליך יאָהר

װינש איך מײַן פאַמיליע, פרײַנד, בעקאַנטע און פערװאַנדטע, בעזונדערס מײַנע ליבע שװעסטערן און שװאָגער אין אַנטװערפּען.

הערש װדאָװינסקי

(װסכאָדניאַ 49)

אַ כתיבה וחתימה טובה

און אַ גוט יאָהר װינש איך מײַנע ליבע עלטערן ברודער שװעסטער, פרײַנד, און בעקאַנטע.

חיים באַנקהאַלטער

אַ כתיבה וחתימה טובה

װינש איך מײַנע ליבע עלטערן, שװעסטערן, ברידער, שװעגערין, פרײַנד, בעקאַנטע און קרובים

מאיר זײַדלער

מודעה שוחטי עופות

מיר טהײלען מיט דער יודישער בעפעלקערונג, אַז צוליב בעקװעמליכקײַט האָבען מיר אויף דער צײַט פון די ימים-טובים געעפענט

אַ שחט-הויז פאַר עופות

אויף װסכאָדניאַ 43.

ועד שוחטי עופות בלודז

תחת השגחת הראבינאַט.

Dr. med. Adam Bender

האָט זיך איבערגעצויגען אויף

נאַרוטאָװיטשאַ 30 טעל. 14-75

ספּעצ. פאַר אינערליכע און האַרץ-קראַנקהײטען

נעמט אָן פון 5—7 נאָכמיטאָג.

9008

אַ גוט יאָהר

און אַ כתיבה וחתימה טובה

װינשען מיר אַלע אונזערע געשעצטע לעזער, פרײַנד, מיטאַרבײַטער, קאָרעספּאָנדענטען, אַגענ-טען און צײַטונגס-פערשפּרײַטער.

פערלאַג

„לאָדזער טאָגעבלאַט".

לראשית השנה הבאה הננו מאחלים לכל קורבינו ומיודעינו ולכל משפחתנו

בכתיבה וחתימה טובה

וכל טוב סלה

ו. הלברשטאט ומשפחתו

ברוך אתה בבאך

וברוך אתה בצאתך

אַלע קליענטען קומען ערלעדיגען סאָנדזשע און אַנדערע ענינים אין רעכטסקאָנסולטענטען-ביוראָ צו ה' מאַנעלאַ, פּיעטריקאָװער 17, אויך די װאָס װעלען קומען אויך גוטע פרײַנד און בעקאַנטע װינש איך אַ כתיבה וחתימה טובה

י. מאַנעלאַ, רעכטסקאָנסולענט

פּיעטריקאָװער 17, טעל. 79-48.

Dywany Perskie

איך בעעהרע מיך היערמיט מיטצוטהײלען, דאָס אײַן טראַנספּאָרט

פּערסער טעפּיכע

פערזענליך דורך מיך אין פּערסיען אײַנגעקויפט איזט זויעבען אײַנ-געטראָפען אונד עמפּפעהלע דענזעלבען די געעהרטע קונדשאַפט.

האָכאַכטונגספאָל

A. Der Aprahamian

Warszawa, Sienkiewicza 2, tel. 268-40

Skład dywanów perskich.

4646

אונזער פאַמיליע, פרײַנד און בעקאַנטע װינשען מיר

א כתיבה וחתימה טובה

און א גוט יאָהר

אלי' קאַראַ און פרוי.

א כתיבה וחתימה טובה

װינשען מיר אונזערע פאַבריקאַנטען ה"ה

א. פּיאַסקאָװסקי, פּ. פּיאַסקאָװסקי און מ. קאַפּעל

צוזאַמען מיט זײַערע פרויען און קינדער.

די אַרבײַטער

פון פּיאַסקאָװסקי'ס בײדע פאַבריקען.

אַ כתיבה וחתימה טובה און אַ גוט יאָהר

װינשען מיר אונזערע עלטערן, קרובים, פרײַנד און בעקאַנטע

י. ל. באַרקאָװסקי און פרוי.

צאָהן-אַרצט
Jakób Karmazyn
פּאָמאָרסקאַ 2
צוריקגעקומען
צאָהן-אַרצט
קינסטליכע צײן, פּלאָמבירן, גאָלדענע קראָנען
4808 טעלעפאָן

ווינער אָרטאָפּעדישע פּראָצעדורען
— אונטער אױפזיכט פון אַ דאָקטאָר ספּעציאַליסט
מאַכט לױט גיפּס-מאָדעלן וואַקומאַלעס גענגען פּלאַטפוס
קינסטליכע גלידער, אָרטאָפּעדישע אַפּאַראַטן און בּאַנדאַזשן
א. ז. ה. גדאַנסקאַ 28 פון 1 ביז 7—5 אָוונט

אײלזען אַלערלײ סאָרטען און מאַסען שטאַל פאַר רעמאָנטן צו גע-
ציינג א. ד. ג.
רעהרען לאַנטשניקעס גאַז, קעסעל און בויער-רעהרען ארמאַטורן אײ-
זענע, קופערנע
עמפּפעהלט אין גרויסן אויסוואַהל

„ELIBOR" Sp. Akc. Handl. Przemysł.

Ł. J. BORKOWSKI,

Oddział w Łodzi, Kilińskiego 70, Tel. 84 i 4-94.

ימים הנוראים אין פילהאַרמאָניע-זאַל, נאַרוטאָוויטשאַ-גאַס 20.

מיר זײנען מודיע די געעהרטע מתפללים פון זאַל פילהאַרמאָניע, אַז אויך דעם ראש השנה ויום כפור וועט דאַווענען
דער בּערימטער בּיאַליסטאָקער חזן-קינסטלער

ר' מאיר פּאַדראַבּינעק

כּאַר זײַן צוריקקומען נאָך אַמעריקאַ, וועלכער האָט פאַריגעס יאָהר זיך קונה שם געווען מיט זײַנע האַרציגע תפלות און מיט זײַן שעהנער, זיסער, לירישער טענאָר-שטימע. ▪▪▪ בּעגלײטען וועט איהם דער בּעוואוסטער לאָדזער פּראָפּעסיאָנעלער גוט-אײנ-שטודירטער כאָר פון 40 פּערזאָן אונטער דער לײטונג פון בּאַריהמטן דירעגענט און קאָמפּאָזיטאָר ה' ג. רובּין.
מיר האָפען, אַז די מתפללים וועלען האָבּען דאָס יאָהר דעם אמת'ן עונג רוחני. ▪▪▪▪ פּערזאָנען זיך צײטליך מיט אײנטריטס-קאַרטען
דער בּילעטען-פאַרקויף קומט פאָר אין דער קאַסע פון זאַל פילהאַרמאָניע פון 9 פריה ביז 8 אָווענד.
בּעמערקונג: די נדרים און נדבות פון גײדע טעג ראש השנה ויום כפור בּעת קריאת התורה איז בּעשטימט פאַר אונזערע געליטענע בּרידער אין ארץ-ישראל.

אונזערע ג' קונדען, קרובים, פרײַנד און בּעקאַנטע ווינשן מיר
אַ כתיבה וחתימה טובה און אַ גוט יאהר
בּרידער גרינבּוים,
זשעלאָנאַ 5/7, טעל. 74-62.

קרעדיט-בּאַנק
בּיים קלײנהענדלער-פּעראײן פּיעטריק. 18
ווינשט אַלע מיטגלידער און קלײענטען
א כּתיבה וחתימה טובה
דער ראַט און די פערוואַלטונג.

אתרוגים
מובחרים לולבים והדסים
שוין אויף לאַגער
ה. אַרפּינגער, פּוילנאַצנאַ 10 טעל. 25-47

הנהלת
„המתיבתא" לתלמוד ולהוראה
שע"י בּית-הספר „דרכי-נעם" לודז, קילינסקי 50
מודיעה בזה שיש עוד מקומות פנוים אחדים.
בחורים בעלי כשרונות מתקבלים במתיבתא חנם
(הערה א') ההוראה נלמדת ע"י רב מפורסם מעירנו
(הערה ב') בפנסיון יש עוד מקום פנוי לתלמוד אחד.
הלשכה פתוחה משעה 9 עד 1 ומשעה 4 עד 7 בערב.
ההנהלה

לחיים יודען!!!

זאָל דאָס נײַער יאָהר זײַן
גוט און זיס ווי
כּרמל-ווײַן

Dr. med.
P. Markowiczowa
ספּעציאַל-אַרצט פאַר הויט און וועגערישע קראַנקהײטן
Aleja 1-go maja 37, tel. 66-35
צוריקגעקומען
נעמט אָן פון 3 ביז 9 אָווענד.
ספּעציעל פאַר דאַמען קאָסמעטישער קאָסמעטיק

Dr.L.Suchowczycki
כירורג
נעמט אָן טעגליך פון 4 ביז 7 נאָכמיטאָג
Pl. Dąbrowskiego 2, tel. 43-94

Dr. Wołkowyski
צוריקגעקומען
צעגיעלניאַנאַ 25
טעלעפאָן 26-87
ספּעציאַל-אַרצט פאַר הויט און וועגערישע קראַנקהײטען און מענער-שוועכע. אַלע-אַרט אַנאַליזען
בּעהאַנדלונג מיט קוואַרץ-שטראַהלען.
נעמט אָן פון 8—2, און פון 6—9 אָווענד.
בּעזונדער וואַרטע-זאַל פאַר פרויען.

Dr. med. S. Neumark
צוריקגעקומען
Moniuszki 5, (פּאַסאַזש-מײער)
Telef. 70-50 טעלעפ.
ספּעציאַל-אַרצט
פאַר הויט, האָר- און וועגערישע קראַנקהײטען
בּעהאַנדלונג מיט רענטגען-שטראַהלען.
נעמט אָן פון 11 ביז 1 און פון 5—8.
פרויען פון 5 ביז 6 נאָכמיטאָג

Dr. Z. RAKOWSKI
ספּעציאַליסט פאַר אויערן, נאָז, האַלז
און לונגען-קראַנקהײט
קאָנסטאַנטינער 9 טעלעפאָן 27-81
צוריקגעקומען
שפּרעכשטונדען 12—2 און פון 5—7 נעמט אויך אָן
אין לעטשניצע זגערזשער 17 פון 2 ביז 3 נאָכמ.

Dr. Niewiażski
האָט זיך איבּערגעצויגען
אויף אַנדזשעיאַ 5, טעל. 59-40
נעמט אָן פון 8—11 מיטאָג און פון 5—9 אָווענד.
ספּעציאַל-אַרצט פאַר סיפיליס, טריפּער און מענער-שוועכע בּעהאַנדלונג מיט קוואַרץ-שטראַהלען.
פאַר דאַמען ספּעציעלער וואַרטע-זאַל.

Lekarz-Dentysta—צאָהן-אַרצט
St. Gelberg
האָט זיך געצויגען אויף זאַוואַדזקאַ 14
נעמט אָן פון 10 ביז 2 און פון 4 ביז 7.

Dr. med. E. Szereszewski
קינדער-קראַנקהײטען
צוריקגעקומען
צעגעלניאַנאַ 66 — טעל. 65-45

Dr. med. A. Mazur
ספּעציאַל-אַרצט פאַר האַלז, נאָז און אויערן-קראַנקהײטן
צוריקגעקומען
וואָלטשאַנסקאַ 65, — טעל. 66-01
נעהמט אָן פון 12.30—1.30 און 4—6 אָווענד:

Lekarz-dentysta
E. SZACKA
powróciła i przeprowadziła się na
Cegielnianą 50, telefon 73-97
przyjmuje od 3—7.

Dr. med. J. BETTE
ספּעציאַל-אַרצט פון אינערליכע און קינדער-קראַנקהײטען
Piotrkowska 6, tel. 44-95
צוריקגעקומען
נעמט אָן פון 8 ביז 11 און פון 4 ביז 6 אָווענד

Dr. med. M. Heller
ספּעציאַליסט פאַר הויט- און וועגערישע קראַנקהײטען
און מענער-שוועכע
נאַוראָט 2, טעל. 79-89
נעמט אָן ביז 10 פריה, און פון 4—8 אָווענד
פאַר פרויען פון 4—5 נאָכמ.
פאַר אונבעמיטעלטע לעטשניצע פרײַזן.

די קאָאָפּעראַטיווע קלײנהענדלער בּאַנק, אַגראַדאָווע 2
— ווינשט אַלע זײַנע מיטגלידער —
א כּתיבה וחתימה טובה
דער ראַט און די פערוואַלטונג
פון קלײנהענדלער-בּאַנק, אַגראַדאָווע 2

א כּתיבה וחתימה טובה
אונזער ג' פרויען קאָמיטעט, ווירטשאַפטס-קאָמיסיע, מיטגלידער, סימפּאַטיקער, אַלע שפּענ-דער, און אַלע, וואָס האָבּען אַנטײל גענומען אין דעם אָפּצײכענונגס-טאָג דעם X/1 און האָבּען מיט געהאָלפען צום געווינשטען ערפאָלג ווינשען מיר אין נאָמען פון די אָרימע, וואָס ווערען פון אונזער פעראײן אונטערשטיצט אַ כתיבה והתימה טובה און אַ גליקליך יאהר
די פערוואַלטונג
פון הילפס-פעראײן „תומכי אורחים"
פּאָמאָרסקאַ 18

לאָדזער קרעדיט-בּאַנק
בּיים קלײנהענדלער-פעראײן פּיעטריקווער 18
הלוואות און גע-מאַכט **דיסקאָנטעס**
מאַכט בּעקאַנט די ג' קונדשאַפט, אַז עס ווערן צוריסנגעגעבען
עס ווערען אויך ערלעדיגט אַלערלײ בּאַנק-אָפּעראַציעס.
וועקסלען אויף אינקאַסאָ ווערן אַנגענומען אויף אַלע שטעט אין פּוילען
בּעמערקונג: 1) די בּאַנק איז טעטיג פון 9 פריה ביז 5 נאָכמיטאָג; 2) וועקסלען צאָהלבּאַר אין שבת, קענען ווערען אויס-געקויפט מאָנטאָג ביז 11 פאַרמיטאָג; 3) ספּעציעלע אָפּטײלונג פאַר וועקסלען; 4) עס האָט זיך געעפענט אַ שפּאָר-קאַסע פון 50 גר. אָן
מיט אַכטונג
דער ראַט און פערוואַלטונג.

בּאַנק-הויז
Józef Hirszberg
Łódź, Piotrkowska 24, tel. 8-44 i 46-54
קאָנטאָ אין בּאַנק-פּאָלסקי און קאָנטאָ אין פּ. ק. אָ. № 64659
פיהרט אַדורך אַלערלײ בּאַנק-אָפּעראַציעס
אינקאַסאָ אויף אַלע שטעדט אין פּוילן און אויסלאַנד **דיסקאָנטאָ**
אויף זעהר גינסטיגע בּעדינגונגען.
נעמט אָן וואַלוטאַ אויפּטראַגען. — אויסצאָק מיט ווערטפּאַפּירען. — קאַסאַ טעטיג פון 9—6 אין אָנ.

אויף לויהן!
ווערען אַנגענומען פערשידענע וואַרען אויף שטוהל-ברײטע פון 42 צאָל ענגל. בּיז 72 צאָל ענגל. ווי אויך קאָרידער צו ערקונדיגען זיך בּײַם פּאָרטיער
זאַוואַדזקאַ 16, פון 8—5.

מאַסאַזשיסט
S. KAJZER
27 זאַוואַדזקאַ 27
צוריקגעקומען

Dr. med. H. Różaner
ספּעציאַליסט פון הויט- און וועגערישע קראַנקהײטען
און קינדערלאָזיגקייט
נאַרוטאָוויטשאַ 9, טעל. 28-98
צוריקגעקומען
נעמט אָן פון 8 ביז 10 פריה און פון 5 ביז 8 אָוו.
פאַר פרויען ספּעציעלער וואַרטע-צימער.

Dr. med.
R. Stupel
צוריקגעקומען

א בלוטיגער אנפאל אויף א יודישען אינקאסענט

אויף וואסקאדניא גאס

דער באנדיט האט ביי איהם צוגערויבט א טאַשקע מיט 16 טויזענד זל.

ווען דער פערוואונדעטער קומט צום בעוואוסטזיין געלונגט איהם צו דערגעהן אז די צוגערויבטע טעקע מיט געלד געפינט זיך ביי זיינם א גוטן בעקאנטן — ווער איז דער געהיימניספולער „בעקאנטער", וואס זיצט שוין איז א רעסט און וואנען קומט צו איהם די טעקע מיט געלד? וועט בעווייזען די פאליציי.

(§) אויף רוג וואסקאדניא און וואלפאַקע איז נעכטען אוועגד אויסגעפיהרט געוואָרען א דרייסטער באנדיטען־אנפאל אויף א אינקאסענט פון א הויגער גרויסער פירמע, וואס האט ביי זיך געהאט א גרעסערע סומע געלד.

דער אינקאסענט פון דער פירמע „צוקראן" פאלודניאוואַ 25 אברהם ראַואָוסקי פון דער זעלבער גאס 31. דאס נעכטען איינקאסירט 16 טויזענד זל.

נישט וועלענדיג האלטען ביי זיך אזא גרויסע סומע געלד, האט ער אפילו געשיקט מיט'ן ליפטער פון דער פירמע דאס געלד אפצוברענגען און אוועג.

אהיימגעהענדיג מיט דער טעקע געלד איז ער אויף רוג וואסקאדניא און וואַלפּאַרסקא בעפאלען געוואָרען פון א אונבעקאנטען, וואס האט איהם פון הינטערווילעכטס דערלאנגט מיט א מעטאלענע זאך א זעץ איבער'ן קאפ. דער אינקאסענט האט מאמענטאל פערלוירען דאס בעוואוסטזיין און בעגיסענדיג זיך מיט בלוט איז ער א פער'חלש'טער געפאלען אויף דער ערד.

דורכגעהער, וואס האבען בעמערקט א פערבלוטיגטען יוד ליגען אויף דער ערד, האבען ארויסגערופען פאגאטאוויע, וואס האט איהם ערשטע הילף.

נאכדעם ווי מען האט דעם פער'חלש'טען פערבאנדאזשירט דעם קאפ, האט ער צוריקגעווינען דאס בעוואוסטזיין און פעסטגעשטעלט, אז ער האט נישט די טעקע מיט'ן געלד. ער האט זיך גענומען נאכפרעגען ביים ארומשטעהענדען עולם, צי האט נישט עמיץ בעמערקט דא דורך געהן איינעם מיט אזא און אזא טעקע. און איינגע האבען איהם געענטפערט, אז יא און דערביי איהם גענוי אפגעשילדערט דעם אויסזעהן פון יענעם פער־זאן. פון דער דאזיגער שילדערונג איז דעם פערוואונדעטען אינקאסענט קלאר געווארען, אז דאס איז נישט קיין אנדערער ווי זיינם א גוטער בעקאנטער.

ער איז גלייך אוועק צום בעקאנטען אין שטוב, איהם געטראפען אין דער היים און געפרעגט:

— האסטו נישט מיין טעקע מיט'ן געלד?

— יא, האט יענער געענטפערט.

— ווי קומט צו דיר מיין טעקע, — פרעגט א דערשטוינטער דער אינקאסענט?

— איך האב געזעהן דעם אנטלויפענדען באנדיט, וואס האט דיר צוגערויבט די טעקע, האב איהם נאכגעיאגט און זי בייי איהם אפגענומען און געוואלט מאָרגען פריה אפגעבען דער פירמע, היינט איז שוין צו שפעט. דאס געשעפט איז שוין פערמאכט.

דעם אינקאסענט איז די מעשה אויס־געקומען זעהר קשה, ער האט גענומען שטעלען פראגען: פון וואנען ווייסטו, וואו איך בין אנגעשטעלט א. אז. וו. דער בעקאנטער האט זיך געפלאנטערט און די רייד, אזוי לאנג און אזוי ברייט ביז דער אינקאסענט איז אוועק און געמעלדעט די געשיכטע אין 5. קאמיסאריאט.

פאליציי איז תיכף אוועק צו דעם „בעקאנטען" און ביי איהם אפגענומען די טעקע. ער אליין איז ארעסטירט געווארען.

צולויב'ן גאנג פון דער אויספארשונג ווערט דער נאמען און אדרעס פון דער פערזאן געהאלטען בסוד.

דער דאזיגער אויסטערלישער באנדיטען־אנפאל אויף א יוד אין צענטער פון לאדז, האט אין דער שטאט געמאכט א געוואלדיגען איינדרוק. די אויספאר־שונג וועט בעווייזען, צי מיר האבען דא אמאל נישט צו טון מיט א קעלעדיגען יודישען באנדיטען־אנפאל, וואו דער אנ־פאלער און בעפאלענער זענען יודען.

די פער'משפט'ע „הערשער פון דער נאכט"

אפעלירען אויפ'ן אורטייל

(§) די בלוטיגע פיהרער פון דער גרויזאמער באנדיטען־באנדע „די הער־שער פון דער נאכט", קאטשמארעק און שטשעטשינסקי, וועלכע זענען פערמשפט געווארען אויף לעבענס־לענגליכע שווע־רע תפיסה, האבען בעשלאסען צו אפע־לירען אויפ'ן אורטייל פון לאדזער קרייז־געריכט.

ווי אזוי ווערט בערעכענט די הכנסה פון איינעם, וואס וויל א אויסלענדישן הנחה־פאס?

(וו) די אדמיניסטראטיווע מאכט האט דערהאלטען א צירקולאר פון אי־נערן־מיניסטעריום וועגען דער בערעכ־נונג פון די איינקונפטען פון די, וואס בעמיהען זיך וועגען אויסלענדישע הנחה פעסער. אין זין פון דעם צירקולאר, דאר־פען אין דער יערליכער הכנסה איינ־גערעכענט ווערען אלע רעגעלמעסיגע דובות פון פעראינטערעסירטען, וואס עס ווערט פעסטגעשטעלט ווערען אויפ'ן גרונד פון דאקומענטען.

לעזט און אבאנירט דאס „לאדזער טאגעבלאט"

ווער צאהלט דעם דעם מיליטער־שטייער?

(וו) צולויב די חלוקי־דעות ארום דער פראגע, ווער עס איז איינטליך פער־פליכטעט צו צאהלען מיליטער־שטייער, קלערט אויף דאס פינאנץ־מיניסטעריום, אז דעם מיליטערישען שטייער מוזען צאהלען אלע פאבראוווע, וועלכע זענען געשטאנען פאר די מיליטערישע קאמי־סיעס, אנהויבענדיג פון יאהר 1925 אהן אונטערשיד און וועלכען יאהר זיי זענען געבוירען געווארען. נעמוג, אז עס איז פעסטגעשטעלט געווארען זייער בעצוי־הונג צום מיליטער־דינסט דורך די פאבאר־קאמיסיעס, און נישט דורך די רעווידיר־קאמיסיעס און די מיליטערי־שע פארמאציעס, פון וואנען זיי זענען ערשט אנערקענט געווארען פאר אונפע־היג צום מיליטער־דינסט.

א כתיבה וחתימה טובה

און א גליקליך יאהר ווינשען מיר אלע אונזערע פריינד, פערוואנדטע און בעקאנטע!

ב. א. גליקסמאן און פרוי

א כתיבה וחתימה טובה

און א געזונד גליקליך יאהר

ווינשען מיר אונזערע נאנסטע פאמיליע, קרובים, פריינד, אלע חברים ארטיסטען און דעם גאנצן לאדזער טעאטער־פובליקום.

וויערא קאניעווסקא

און פאול בריטמאן.

Z powodu zgonu

b. p. JOHANNY WACHSOWEJ

Składamy członkowi Zarządu naszej spółki p. **B. WACHSOWI** i pozostałej rodzinie wyrazy naszego współczucia

Zarząd Domu Transportowo-Ekspedycyjnego

S. Jelin i J. Rudomin

Sp. Akc. w Łodzi

דעם 3. אָקטאָבער 1929 איז געשטאָרבען אונזער אונפערגעסליכער: מאן, פאטער, גרויס־פאטער און שוויגער־פאטער

נ"ע

שלום ב"ר יצחק צבי הכהן ז"ל פשיבישעוויטש

איז עלטער פון 71 יאהר.

די לויה קומט פאר היינט, פרייטאג, דעם 4. אָקטאָבער, 1 א זייגער מיטאג פון טרויער־הויז וואָלטשאנסקא 37, וועגען וואס עס טיילט מיט אין גרויס צער

די טיפטרויערנדע פאמיליע.

י. גרינהאלץ

לאדז פיעטריקאוו. 37

אנשטאלט פון קאפעל, שאמאט - אטועלען און קוכען איבערצוטראגן. ווי אויך אונטערנעהמונג פאר אויוון זעצער ארבייט

צו פערדינגען

איין דירה מיט 1 פענסטער אין בעסטען צענטר פון שטאט. זיך צו ערקונדיגען ביי גליצענשטיין נאוואמיעסקא 6. 4663

Manikurzystka

Madzia przyjeehała Zawadzka 23

prawa oficyna II-gie wejście parter

א כתיבה וחתימה טובה

און א גוט יאהר ווינשען מיר אונזערע פריינד, קרובים, פאמיליע און קונדשאפט

אברהם מינץ און פאמיליע

פעהנער

אויף שמחת־תורה וויכטיג פאר מוכרי ספרים. כ'בעזיץ א גריסען אויסוואהל פון פערשידענע פעהנער אין 5 קאלירען געדרוקט מיט היסטא־רישע בילדער. צו בעקומען אין דער דרוקעריי פון מ. י. קוטאס קילינסקי 18 טעל. 79-91

Perla i Pomorski Łódź

Piotrkowska 69; tel. 8-24

Unian Specjal ספעציאל־נייי־מאשינען נייע און געניצטע — אזשור, דושערגאניר־קריטען, טאמבוריר, לעכער, הענדשקעס, טריקאַ־טאזשען, אבערלאק, אונטערלאק, מאשינען פאר אפרעטורען, פארצעריען, טישען פאר קראפ־בעטריב א. א. וו.

ניי־מאשינען פאר שניידער, שוסטער, קאס־שענשטעפער, שטיקער, שניידערינס א. א. וו.

רעפעראציעס: די גרעסטע רעפעראטור־ווערקשטעל אין לאדז. ארבייט שנעל און ביליג.

פאזשנער פאה"ער!

אייערע וועקסעל־פאדערונגען ווערען אם זיכערסטען איינקאסירט דורכ'ן ביורא „ארגוס", 36 זאכאדניא 36.

צו פערמיטען

זאפארט 3 צימער און 2 צימער מיט קיך אלע בעקוועמליכקייטען אויף אנשטאט 5. 1 צימער מיט א קיך אויף ליפאווא 78 4679

לאזשי

ביי אנ'אינטעליגענטע פאמיליע פאר א הער אדער פריילין זיך צו דערוויסען אויף בזשע־זשינער 13 ח אוינונג 35

אנ'אינטעליגענט פריילין

מיט העכערער בילדונג, זעלבסטשטענדיגע בוכ־הלטערקע און סטענאטיפיסטין מיט פיליעהריגער פראקטיק בעזיצט אויף שפראכען. זוכט א פאסטען פאר מעסיגען געהאלט. ערשטקלאסיגע רעפערענ־צען. אפערטען אפצוגעבען אין אדמיניסטראציע „לאדזער טאגעבלאט" פאר „R. G."

2 לאקאלען צו פערמיטען

א לאקאל פון צוויי פענסטער און א לאקאל פון 4 פענסטער 2 איינגענג אויף פיעטריקאווער רוג דזיעלנא צו פערמיטען. צו ערפאהרען טעל. 4732 אדער אפערטען 35 W, J.

צו דער פערלאָבונג פון אונזער ליבער שוועסטער און שוועגערין

מאניא ראפאפארט

מיט ה'

לייב פינקעלשטיין

ווינשען פיל גליק און צופרידענהייט

מיניא וויינמאן

און אברהם דוד ראפאפארט

צו דער פערלאבונג פון אונזער פריינדין

פרל **מאניא ראפאפורט**

מיט ה' **לייב פינקעלשטיין**

ווינשען א הערציגען מזל־טוב און א גליק־ליכע צוקונפט

מאטילדא קעניגסבערג, משה זוזעקסקי, מענדעל קעניג יעקב קעניגסבערג

א. פייל, ג' נאטאר, פיעטריק. 132 טעלעפ. 64-67

ווינשט אלע פריינד און בעקאנטע

א כתיבה וחתימה טובה

לעזט און אבאנירט דאס „לאדזער טאגעבלאט"

Odeon — HARRY PEEL — אין דעם סענסאציאנעל־ן אוואנטוריסטישען פילם א. נ. **די איבערלעבענישן פון הארי פיעל** אויסערן פראגראם — א פארס.

Wodewil אין דער ראל פון א האלב־ווילדער אינדיאנערין, וואס איז פערליבט אין **Dolores del Rio „PANTERA"** אויסערן פראגראם א פארס „דאס פריילייין איז זיידענע זעקעלעך". בעמערקונג: די קינא־טעאטערס „אדעאן" און „וואדעוויל" אילוסטרירען גלייכצייטיג דעם פילם.

Corso די בעסטע פראדוקציע אנ'אייראפעער — א. נ.

Grand-Kino היינט צום לעצטען מאל דער צווייטער פון דער ריזה אונזער שלאגער נאך „אינטרעגאנט" דער פאלקס־ליבלינג **Iwan Petrowicz** אין דער טיטל־סענדער עראטישער ליבעס - דראמע

לעצטער ראמאן „דער גאסען־שמעטערלינג" מיט אננא מאי וואנג

אנהויב פון די סעאנסען 4 א זייגער. אויס'ן 1־טען סעאנס אלע פלעצער צו 1 זל.— ארקעסטער אונטער דער לייטונג פון ה' קאנטאר. — בעמערקונג: א גרויסער רוסישער כאר אונטער דער לייטונג פון ה' לעווין, וועלכער זינגט אגאנצע ריזה פאפולערע רוסישע לידער.

מארגען פרעמיערע

Kino Apollo 11-go Listopada 16

היינט און טעגליך! גרויסע דראמע פון ליבע און אויפאפפער־רונג. אין די הויפט־ראלען: אייוואן מאָזשוכין, העלענא דאראביי מיקאלאי קאלין א. א.

דער ליידענס־וועג פון אנ'ערליכער פרוי

ענדע פון פילם - מייסטערווערק לויט דער ערצעהלונג פון יוליוס מארא

סימפאנישער ארקעסטער אונטער דער לייטונג פון א. בייגעלמאן

שטרעזעמאן, דער ביסמארק פון נאך דער מלחמה,
איז נעכטען געשטארבען פון א פאפלעקציע
דער גרויסער פאליטיקער, וואס האט דייטשלאנד צוריק אריינגעפיהרט אין דער משפחה פון די פעלקער

שטרעזעמאן.

א נאמען, וואס איז אויפגעשוואומען אויף די חורבות פון בעזיגטען דייטשלאנד.

6 יאהר האט שטרעזעמאן געפיהרט די אויסערן-פאליטיק פון דער דייטשער רעפובליק. פאר איהם איז דייטשלאנד געווען א צובראכענער אויזאלירטע געסט פון בלוטיגע מצורעים, וואס קיינער האט מיט איהר קיין מגע ומשא נישט געוואלט האבען. מען האט געקוקט אויף איהר, ווי אויף אנ'אונטערצינדערין פון דער גרויסער וועלט-שרפה, וואס האט פערטמאלעט אזוי פיל קולטורעלע גוטער און אומגעבראכט מיליאנען נפשות אין איראפע.

דאס לאנד איז געווען פעראריעמט, פערהאסט, צובראכען, מיט א גרויסען באלאסט פון מיליארדען קאנטריבוציע, די בעסטע שטיקער לאנד אינ'ם ווינקעלע פון דייטשטום און פון דער דייטשער ווירטשאפט האט געטרעטען דער פוס פון ענגלישען, פראנצויזישען און בעלגישען אקופאנט.

מיט ציין-קריצעניש האט דער דייטשער פאליטיקער געקוקט אויף די זיגער און די פערשוועכטע נאציאנאליסטישע קרייזען האבען און געהאט געשפונען דעם חלום פון רעוואנזש.

אט דאס איז געווען דייטשלאנד פאר שטרעזעמאנ'ען.

נאר אט איז א וואונדער געשעהן!

אויף דער ארענע בעוויזט זיך שטרעזעמאן.

און די מינוטען פון דער גרעסטער פערצווייפלונג גיט די יונגע דייטשע רעפובליק איבער איהר אויסערן-פאליטיק און די הענד פון שטרעזעמאנ'ען. און די יונגע רעפובליק האט זיך נישט גענארט און איהרע האפנונגען.

דאס איז געווען אין יאהר 1923. פינף יאהר נאך דער וועלט-מלחמה. און ווי עפעס דורך א כישוף האבען זיך פאר דייטשלאנד געעפענט די טויערן פון איראפע. און שטרעזעמאן פערענדערט גליקליך דעם ערשטען עטאפ פון זיין פאליטיק. און ער ברענגט אהיים א מתנה דעם לאקארנער אפמאך, דערמיט ווערט געבראכען די מחיצה; דייטשלאנד בעקומט אנ'אפענעם וועג צו דער פעלקער-ליגע. און די פערהאסטע מלוכה בעקומט די מעגליכקייט צו זעצען זיך ביי איין טיש מיט די מלוכות פון דער קאאליציע.

דער חרם פון דייטשלאנד איז אזוי ארום אראבגענומען געווארען און דער בלוטיגער שאנד-פלעק האט אנגעהויבען בלאסער צו ווערען, ביז עס האט שוין אן דער לעצטער צייט אפילו גאנץ נאענט געהאלטען פון א נייעם צוויי-בונד אין איראפע — א פאקט צווישען פראנקרייך און דייטשלאנד.

און נאר דער לעצטער צייט זענען מיר געווען עדות פון דער גרויסער קאנפערענץ אין האג, וועלכע מ'האט שיער נישט געקרוינט מיט'ן נאמען ליקווידאציע-קאנפערענץ פון די מלחמה-נאכוועהענישען. און שטרעזעמאן האט פון האג אהיימגעברענגט א נייע מתנה דעם דייטשען פאלק — דעם יאנג-פלאן און בעפרייט דאס רהיין-לאנד פון דער פרעמדער אקופאציע.

שטרעזעמאנ'ס פאליטיק, איז אבער געווען ווי א דארן אין די אויגען פון דייטשען נאציאנאליזם. די אמאליגע יונקערם פון קייזער'ס מקורבים האבען נים געקענט דערטראגען די נייע פריילינגע שטימונג, וואס צעוואקסט זיך אין די הערצער פון דייטשען פאלק. די מענשען פון געלטען האבען געהאפט זיך ארויפ-צוכאפען אויף דער ארענע נאר מיט דער הילף פון האס און שנאה צו אלעם, וואס איז נישט דייטש, און זיי האבען דעם זיגרייכען אויסערן-מיניסטער געלעגט קלעצער אונטער די פיס.

די זעלבע הענד, וואס האבען ערמארדעט דעם יונגען, פולצאגענדען דייטשען פאליטיקער וואלטער ראטענוי פאר זיין פריינדליכער פאליטיק מיט איי-ראפע, האבען אוצט איינגעארדענט דעמאנסטראציעס געגען שטרעזעמאנ'ען און אזהם פערשריגען אלס פערראטער.

דאס דייטשע פאלק האט זיך אבער נישט געלאזט מוטירען מיט די אייבונגע מלחמה-העצער און שנאה-זייער און אוצט שטעהט די דייטשע רעפובליק מיט א געבויגענעם קאפ פאר איהר גרעסטען מלוכה-מאן...

דייטשלאנד האט פערלוירען איהר גרעסטען פאליטיקער, דעם אויסערן-מיניסטער, וואס האט זי אין דער שווערסטער צייט צוריק אריינגעפיהרט אין דער משפחה פון די פעלקער.

פס.—

בערלין (ספ.) היינט 5.18 פארטאג איז פלוצלינג געשטארבען אין זיין וואוינונג אין בערלין דער דייטשער אויסערן-מיניסטער ד"ר גוסטאוו שטרעזעמאן.

בערלין (ספ.) די פלאגען אויף די מלוכה'שע און שטאטישע בנינים, וואס זענען פון כאמע בעגינגען אן אראפגעלאזט ביז אין דער העלפט פון די שטאנגען, זאגען אן דער בעפעלקערונג די שלעכטע בשורה וועגען טויט פון אויסערן-מיניסטער שטרעזעמאן.

טרויער-פאהנען האבען אויך ארויסגעהאנגען די פערטרעטונגען פון די פרעמדע מלוכות.

אין רייכסטאג הערשט פון פריה-מארגען אן א אויסערגעוועהנליכע בעוועגונג. דער טויט פון שטרעזעמאנ'ען איז פאר אלע געקומען פלוצלינג.

ארום 10 האט דער רייכסטאג אנגעהויבען די טרויער-אקציע.

די אויף 11 א זייגער בעשטימטע זיצונג פון די מיניסטער-פרעזידענטען פון אלע דייטשע לענדער, וואס האט זיך געזאלט פערנעמען מיט ארומרעדען די אויסערן-פאליטיק פון דייטשלאנד און די רעזולטאטען פון דער האגער קאנפערענץ, וועט זיך בלויז בעגרענצען אויף אפגעבען כבוד דעם פערשטארבענעם.

בערלין (ספ.) דער טויט פון מיניסטער שטרעזעמאן איז געקומען גאנץ אונגערווארטעט. נאך נעכטען האט שטרעזעמאן 2 מאל קאנפערירט מיט'ן קאנצלער מילער וועגען דער קאנפערענץ פון די דייטשע פרעמיער-מיניסטארען מכח דער אפגעהאלטענער האגער קאנפערענץ. אהיימקומענדיג אין אוונט האט שטרעזעמאן זיך זעהר גוט געפיהלט און פערבראכט מיט זיין פאמיליע. 10.30 האט ער זיך געלעגט שלאפען אזוי ווי קיינמאל גארנישט. 11 א זייגער האט שטרעזעמאן פלוצלינג בעקומען א הארץ-שלאג און געפאלען אין מי פון חלשות. גלייכצייטיג האט ער בעקומען א פאראליז פון דער רעכטער זייט קערפער.

עס זענען באלד ארויסגערופען געווארען צום חולה די גרעסטע בערלינער דאקטוירים און מען האט דעם קראנקען מיניסטער אויפגעהאלטען מיט קינסטליכע איינאטמונג. אלע מיטלען פון די דאקטוירים זענען אבער געווען צו שוואך און 5.18 האט דער גרויסער דייטשער מיניסטער אויסגעהויכט זיין נשמה.

קאנדאלענצען פון פוילען, פראנקרייך, ענגלאנד און עסטרייך.

ווארשא (טעלפ.) אויסערן-מיניסטער זאלעסקי האט היינט אין נאמען פון דער פוילישער רעגירונג אוועקגעשיקט א קאנדאלענץ-דעפעשע אין דייטשען אויסערן-מיניסטעריום.

פאריז (ספ.) בריאן האט בעפולמעכטיגט דעם פראנצויזישען אמבאסאדאר אין בערלין אויסצודריקען דעם קאנצלער מיטגעפיהל אין נאמען פון דער פראנצויזישער רעגירונג.

לאנדאן (ספ.) דער טויט פון מיניסטער שטרעזעמאן האט ארויסגערופען א טרויער אין די הויכע פאליטישע קרייזען. אלע צייטונגען זענען פול מיט ארטיקלען וועגען שטרעזעמאנ'ען. וועגען שטרעזעמאן האבען אויך ארויסגעזאגט זייערע מיינונגען הענדערסאן, סנאודען, לאיד דזשארדזש א. א. מלוכה-מענער. אלע בעצייכענען, אז שטרעזעמאן איז געווען דער גרעסטער דייטשער דיפלאמאט פון נאך דער מלחמה.

לאנדאן (ספ.) מאקדאנאלד האט אוועקגעשיקט א מיטגעפיהל-דעפעשע צו ליב'ן טויט פון שטרעזעמאנ'ען.

ווין (ספ.) דער פרעזידענט פון דער רעפובליק, דער קאנצלער און דער בירגערמייסטער האבען אוועקגעשיקט קאנדאלענצען קיין בערלין.

טרויער זיצונג פון רייכסטאג

בערלין (ספ.) 10.15 האט זיך אנגעהויבען די טרויער-זיצונג פון רייכסטאג. דער מיניסטעריאלער פאטעל פון שטרעזעמאנ'ען איז געווען פערהילט אין שווארצער קרעפ, אויפ'ן פולפיט זענען אוועקגעלעגט געווארען בלומען. אויף שטרעזעמאנ'ס דעפוטאטען-שטיהל זענען אוועקגעלעגט געווארען ווייסע פרוזאכענעמען. די רעגירונג איז געווען אין קאמפלעט. די קאמוניסטען און הימלער-אווצעס זענען צו דער זיצונג נישט געקומען.

נאך די טרויער-רעדעס פונ'ם וויצע-פרעזידענט פון רייכסטאג און דעם קאנצלער איז די זיצונג אפגעלעגט געווארען אויף 11 א זייגער.

זונטאג די לויה

בערלין (ספ.) די לויה פון שטרעזמאנ'ען וועט פארקומען זונטאג, אויפ'ן חשבון פון דער מלוכה.

בערלין (ספ.) צוליב'ן טויט פון מיניסטער שטרעזעמאן זענען אפגעזאגט געווארען אלע פייערליכקייטען, וואס זענען פערבונדען מיט'ן פליה פון „צעפעלין".

בריסל (ספ.) אויף דער היינטיגער זיצונג פון קאנגרעס פון דער ליגע פאר-פארטיי, האט מעריסאן געהאלטען א לאנגע רעדע וועגען שטרעזעמאנ'ען.

שטילשטאנד אויף דער בערלינער בערזע

בערלין (ספ.) די בערלינער בערזע האט רעאגירט אויפ'ן טויט פון ד"ר שטרעזעמאן מיט א פולקאמען שטילשטאנד.

לאדז ווערט עלעקטר אפיצירט
נייע 40 קילאמעטער גאס ווערען בעלויכטען מיט עלעקטריע

(מ) אונטער'ן פארזיץ פון וויצע-פרעזידענט ראפאלסקי איז נעכטען פאר געקומען א זיצונג פון דער דעלעגאציע פון די שטאטישע אונטערנעהמונגען. אינזש. בזשאזאווסקי האט רעפערירט דעם פלאן וועגען בעלויכטען די לאדזער גאסען אין 1930. ביים היינטיגען טאג זענען אין לאדז בעלויכטען העכער 30 קילאמעטער גאסען. אין קומענדיגען יאהר וועלען אין אונזער שטאט בעלויכטען ווערען נייע 40 קילאמעטער דערביי וועט אין מיטען-שטאט בעלויכטען ווערען נאר 5 קילאמעטער גאסען.

עס איז אויך אקצעפטירט געווארען דער פארשלאג, אז די שטאט זאל איינקויפען א נייע עמיסיע אקציעס פון דער טראמוואי-געזעלשאפט.

לעזט און אבאנירט
דאס
„לאדזער טאגעבלאט"

לשנה טובה תכתבו
ווינשען מיר אלע חברים ארטיסטען דעם ארטיסטען-פעראיין
אונזער נאהענטסטע פאמיליע און אלע טעאטער-בעזוכער.
דירעקציע פון יודישען טעאטער
אין פילהארמאניע
איסר בעזמאן און פרוי.
ערב ראש השנה א' תשרי תר"צ.

אונזערע געעהרטע געסט, בעקאנטע און פריהאנדטע ווי אויך די פערוואלטונג און אלע מיטגלידער פון רעסטאראטארען און ביער-האלע-בעזיצער-פעראיין ווינשען מיר א כתיבה וחתימה טובה און א גליקליך געזונד יאהר.
הערש יוסף קארא און פרוי
זאוואדזקא 4

כתיבה וחתימה טובה
ווינשען מיר אונזער געעהרטען קונדשאפט
וועקסעל-שטובע און לאטעריע-קאנטאר
„שאול וויינבערג" פיעטריקאווער 58
אינהאבער: שאול וויינבערג און נתנאל קאסמאן.
P. S. מיר בעזיצען קיינע פיליאלע.

לאדזער יודען!
לייגט נישט אב אויף שפעטער, גיט אייער תרומה לטובת די געליטענע אין א"י.

את דודי ודודתי היקרים לרגלי הארושין של בנם האהוב אברהם גוטהלף עם ב"ג מרת חוה'משע קרשנברג הנני מברך בברכת מז"ט חמה ולבבית ובכתיבה וחתימה טובה
משה הענדעלעס.

א כתיבה וחתימה טובה
ווינש איך מיינע חשוב'ע קליענטען, קרובים, פריינד און בעקאנטע
מעכאנישע שלאסערייַ
י. רעדער, קאנסטאנטינער 13

א כתיבה וחתימה טובה
אונזערע געעהרטע מיטגלידער, מנדבים, די פעראיינען, וואס שטיצען אונזער יתומים-הויז א גאנץ יאהר און ימים-טובים מיט פראדוקטען-שפענדען, אלע, וואס העלפען אונז מיט ביים דורכפוהרען אונטערנעהמונגען, די דירעקציעס און לעהרערס פון ערשטען יודישען גימנאזיום, קאצענעלסאנ'ס גימנאזיע, „בית אולפנא", געזעלשאפט צו פערשפרייטען בילדונג ביי יודען (פאמארסקא 48), שלום-עליכם-שולע, קאצענעלסאן-נעכומאוו, די דאקטוירים: איצעקסאן, שוויינ, קראוס, זיגמונד ראקאווסקי, א. זשאדעוויטש, ווינשט
א גליקליך יאהר און א כתיבה וחתימה טובה
די פערוואלטונג פון בית היתומים (זגערזשער 40).

את מר ש. לידזבערסקי ורעיתו מברכים בשנה טובה ומבורכת
בן ציון גרינבוים ורעיתו פביניץ

אלע אונזערע פערוואנדטע, פריינד און בעקאנטע ווינשען מיר א כתיבה וחתימה טובה
משה פאזנאנסקי און פאמיליע

לשנה טובה
און א גליקליך געבענשט יאהר ווינש איך מיינע ליבע מוטער, שוועסטער, ברידער, שוואגער און שוועגערין, ווי אויך אלע מיינע בעקאנטע און גוטע פריינד
פנחס באלדערמאן

סמארשי פעלדשער
T. OKNO
איז צוריקגעקעהרט
זאוואדזקא 24, טעל. 37-03

התולה ארץ על בלימה
ייטיב לכם הכתיבה והחתימה
ולעולם יאיר אורכם כאור החמה
לכל אנשים המוכרים עתונים ולחקונים
ולהפרסנל מ'הטאגעבלאט, מהפאלקסבלאט.
מהיינט ומהמאמענט ובפרט לר' עמנואל האמבורסקי
לר' הילל קאזאקעוויטש ולר' נחום ווינאגראד ולכל ב"ב
ברכ' המנהיגים מהחברה מוכרי עתונים מלודז

א כתיבה וחתימה טובה
ווינש איך מיינע ברידער, שוועגערינס און דעם פערלאג „לאדזער טאגעבלאט"
שלום פלום

דיפלאמירטע אקושערקע
צ. וואלפסאן
כי ינסקיעגא 40
נעמט אן געבורטען פון קראנקען-קאסע און פריוואט

א כתיבה וחתימה טובה
ווינשען מיר אונזערע פאמיליע, פריינד' קרובים
אלע ארטיסטען פון יודישען טעאטער
משה ארנוואלד און פרוי
ערב ראש-השנה א' תשרי תר"צ

ייטיב לכם הכתיבה והחתימה
התולה ארץ על בלימה
ולעולם יאיר אורכם כאור החמה
שוכן סנה יצלכם בכל אשר יפנה
עושה עש כסיל וכימה יכתב לשנה טובה
את אהובי הנ' היקר מפנינים כשת מו"ה יהושע לעשצינסקי
ולכל בני ביתו ברכי ידידכם אברהם וויעלגאוואלסקי.

א כתיבה וכתימה טוהה
ווינשען מיר אונזערע ליבע עלטערען, גרויס-עלטערן, געשוויסטער, פריינד און קונדען
בנימין פאק... און פרוי

דער אלגעמיין-רענאמירטער
דאמען-שניידער-אנשטאלט
מ. רובין
לאדז
פיעטריקאווער 64
שענקעוויטשא 9
מאכט בעקאנט דער ג' קונדשאפט, אז ער האט דערהאלטען די נייעסטע מאדעלען אויפ'ן הערבסט ווינטער-סעזאן פון קאסטיומען, פאלטענס, ווי אויך פוטערס פון די בעוואוסטע פאריזער מאדע-הייזער DREKOL, CHANEL, PATOU א. אז. וו.
דער אנשטאלט איז כסדר מעטיג.
ספעציאליטעט: פוטער-ארבייט.

מעבעל-פאבריק
א. נ.
D. JAKUBOWICZ
זאכאדניא 66 (פעטריקאווער 33)
אויף לאגער אין גרויסען אויסוואהל שטפעהלט קאמפלעטע איינריכטונגען ווי אויך איינצעלנע מעבעל און נעהמט אן בעשטעלונגען. — צוגענגליכע פרייזען. — די נייעסטע מאדעלען.
די ארבייט איז גאראנטירט.
גינסטיגע בעדינגונגען.

דאס פערגאנגענע יאהר

אנ'איבערבליק איבער די וויכטיגסטע געשעהענישען אינ'ם יודישען לעבען אין פוילען.

פון **ישראל קאהאן**

דער אונאויפהערליכער לעבענס-שטראם האט אונז ווידער צוגעפיהרט צום שוועל פון א נייעם יאהר. און ווידער אמאל גלייכען מיר אויס אונזערע חשבונות, ציהען אונטער דעם סך-הכל פון איינגענעם טון און ווירקען, שליסען אפ דעם באלאנס פון די יודישע דערגרייכונגען.

און ווי שטענדיג, שטימען נישט אינגאנצען די אקטיווען מיט די פאסיווען. דער באלאנס איז הינטערשטעליג...

סיים, רעגירונג און יודען-פראגע

די סיטואציע אין פוילען איז כסדר אויסערסט פערוויקעלט. דער סיים איז נאך אלץ אויף וואקאציע. דער אנהויב פון דער הערבסט-סעסיע ווערט בכיון פערצעגערט, טאמער וועט בינו לבינו געלונגען צו געפינען א רפואה צו דער פארלאמענטארישער קרענק, וועלכע שיינט ביי אונז צו ווערען כראניש.

ביי דעם קודער-ווידער, וואס הערשט צווישען סיים און רעגירונג, איז, נאטירליך, נישטא קיין שעת הכושר דורכצופיהרען די אזוי נויטיגע גרויסע פאליטישע גענעראל-ריינינגונג. מען דארף זיך, אין נאטור פון דער זאך, בעגנוגענען מיט האלבע מיטלען. ביי אזא מצב ליידט בעזונדערס די פון לאנג אן פערוואהרלאזטע יודען-פראגע. האלטען מיר טאקי נאך אלץ ביי בראשית. די ברענענדיגסטע פראגען אונזערע, סיי אויפ'ן פאליטישען, סיי אויפ'ן קולטורעלען געביט, ווערען אוועקגעלייגט „אין דער לאנגער באנק“.

די אנטיסעמיטישע אינפעקציע, וואס איז אריינגעטריבען געווארען אינ'ם ארגאניזם פון דער בעפעלקערונג דורך טויזענדער וועגען און שטעגען, טוט זיך דאס איהריגע — זי פערפינסטערט די מוחות און די געהירען און צייטיגט טייל מאל טרויעריגע פאלגען, ווי מיר האבען דאס געזעהען אין יאהר תרפ"ט בעת די אנטי-יודישע ארויסטריטען צוערשט אין לעמבערג און שפעטער אויך אין פוזנען.

א נייער קאפיטעל

אין די דאזיגע פינסטערע, מיטעל-אלטערליכע יודען-עקסצעסען האט אבער ארויסגעלייכט אויך א ליכטיגער פונקט. אין דער לייזענס-געשיכטע פון די יודען אין פוילען איז איינגעשריבען געווארען א נייער טשעקאווער קאפיטעל.

מעשה לעמבערג איז געווען א קראפט-פרוב צווישען צוויי פאליטישע לאגערען, און, כנהוג, האבען דאס כפרה-הינדעל געזאלט זיין די יודען.

די פלענער פון די אנטיסעמיטען זיינען דאס מאל, צום גליק, דורכגעפאלען. די רעגירונג, דער אונבויגזאמער ווילען פון מארשאל פילסודסקי, האט זיי צו-נישט געמאכט.

עס וואלט געווען נישט ריכטיג, אויף יעדען פאל נישט פינקטליך, צו בעהויפטען, אז מארשאל פילסודסקי איז אן אנ-אוהב ישראל. ערשטענס איז איהם, ווי מען קאן פערשטעהן, בעצם פרעמד דער סענטימענט צו דער יודען-פראגע; צווייטענס, טראגט זיך דער גרעסטער מלוכה-מאן פון פוילען, משמעות ארום מיט אזעלכע ווייט-אנשפארענדע פראבלעמען, וואס לגבי זיי ווערט בלאס אזא „קלייניגקייט“, ווי לעזען, אדער לכל הפחות רעגולירען אויף א ראדיקאלען שטייגער דאס יודען-פראבלעם...

מארשאל פילסודסקי איז בעזעעלט מיט דעם געדאנק, אז אויף פוילען לאסטעט א היסטארישע מיסיע, דהיינו, זי דארף אין דער וועלט פון די סלאווישע פעלקער פערנעהמען דאס ארט פון דעם אמאליגען רוסלאנד, פון „מאטושקא ראסיא“... מעג עס זיין אפילו אן פעדעראציע מיט די אנדערע זעלבסטשטענדיגע סלאווישע פעלקערשאפטען פון דער געוועזענער צארישער אימפעריע. דערצו שטרעבט ער מיט פערביסענער עקשנות פון דער ערשטער מינוט, וואס ער איז ביי דער מאכט. דערפון זיין בונד מיט פעטלורא'ן און דער „מארש אויף קיעוו“ אין יאהר 1919... און אזוי כסדר. אפילו די גיגאנטישע פוילישע לאנדעס-אויסשטעלונג, וואס איז ערשט פערענדיגט געווארען אין פוזען, האט אויך פערראטען טענדענצען און דער הויפט: דער אלסלאווישער געזאנגס-יום-טוב פון די זינגער-געזעלשאפטען אין פוילען, יוגאסלאוויען, בולגאריען, טשעכא-סלאוואקיען א.ד.גל.

עס איז דא נישט דאס ארט, אפצושטעלען זיך דערויף באריכות. איך וויל נאר אנווארפען דעם שטריך צו דער כאראקטעריסטיק פון דעם מאן, וואס מאכט די געשיכטע פון פוילען.

פילסודסקי האט, אלזא, נישט די אמביציע, צו געפינען א געזונג פאר דער קרענק, וואס הייסט „יודען-פראגע“. ער שליסט אויס און מילדערט די אנגעלעגענהייט נאר אויף אזוי פיל, עס זאל נישט שטערען זיין מאכט-שטעלונג אין לאנד און אין אויסלאנד... דאס איז נאר.

פון דער אנדערער זייט האט אבער דווקא פילסודסקי געגעבען א טויט-קלאפ דער שטארקסטער אנטיסעמיטישער פארטיי אין פוילען, אפשר אין דער גאנצער וועלט — דער „ענדעציע“: ער האט ביי די „ענדעקעס“ ארויסגעשלאגען דאס מעכטיגסטע געוועהר פון דער האנד, זיי אפגעווארפען פון דער מאכט... און וואס איז הייגט א פארטיי, וואס קאן נישט זיכערן א קאריערע איהרע מיטגליעדער?...

מעשה לעמבערג

די „ענדעקעס“ זיינען געשלאגען. אנטיסעמיטיזם איז אבער אין פוילען נאך א גאנץ גאנגבארע מטבעה... האט דער באנקראטירטער אנטיסעמיטישער פארטיי, וואס איז אונמעגליך אין איהר קאמף נעגען פילסודסקי'ן, זיך פערגלוסט, צו פערטעסטען די כחות און אלס ציל-ברעט, לויט'ן אלטען שטייגער, גענומען די — יודען.

דער חשבון איז געווען א פשוט'ער און א קלארער: וועלען די עקסצעסען נושא פירות זיין, ברענגען די ערווארטעטע רעזולטאטען, וועט מען מאכען א טומעל אין דער וועלט — זעהט, די איצטיגע סאנאציע-רעגירונג, וואס געפינט זיך אונטער פילסודסקי'ס איינפלוס, איז אונמעגליך צו דערהאלטען די רוה און ארדנונג אין לאנד... אלא נישט, די רעגירונג וועט דעצידירט ארויסטרעטען נעגען די רוה-שטערער, דערדריקען מיט כח די עקסצעסען, איז דאך מה טוב — וועט מען מאכען א ויצעקו: פילסודסקי און זיין אדמיניסטראציע זענען פערקויפט צו די „זשידעם“...

אין ביידע אויסרעכנונגען האבען די כיטרע אנטיסעמיטען דאסמאל זיך גענארט. זייער גאנצע אימפרעזע האט געליטען א פיאסקא.

דעם אמת אין די אויגען

סיי בנוגע לעמבערג, סיי בנוגע פוזען האט מען מצד דער פוילישער רעגירונג די עקסצעסען נישט געפרובט צו פערווישען און צו פערטושען, מען האט זיי אויך נישט באנאטעליזירט. די מאכט האט אפען און מוטיג נעקוקט דעם אמת אין די אויגען און געהאנדעלט ענערגיש און דעצידירט. אזא ענטשלאסענעם ארויסטריט פון דער רעגירונג צו ליקווידירען די אנטי-יודישע עקסצעסען האט מען צום ערשטען מאל געזעהן אין פוילען.

עס איז געווען אנ'אויסגעהאלטענע, נישט-צוווידערדיגע, קאנסעקווענטע שטעלונג פון דער רעגירונג, וואס האט, נאטירליך, נישט פערפעהלט צו האבען א געהעריגע ווירקונג. די אעראפלאן-רייזע פון פוילישען אינערן-מיניסטער קיין לעמבערג איז געווען א היסטאריש געשעהעניש אין דער אדמיניסטראטיווער פראקטיק פון דער יונגער פוילישער מלוכה. בפרט וואס אנבעלאנגט יודען.

נייער טאן בנוגע דער יודען-פראגע

און נישט בלויז די רעגירונג האט דאסמאל „געצויגען די קאנסעקווענצען“. אויך אין דער פוילישער געזעלשאפט און אין דער פוילישער פרעסע האט מען נאך מעשה-לעמבערג און פוזען אויפגעעפענט די אויגען. מען האט זיך סוף כל סוף ארומגעזעהן, אז מען פערפאהרט מיט'ן אנטיסעמיטישען פערדיל קיין בויבערים... און די ראדיקאלע צייטונגען, ווי אויך די גאנצע פרעסע, וואס שטייט אונטער פילסודסקי'ן, האבען געגעבען שרייבען וועגען די אנטי-יודישע עקסצעסען אין א טאן און אין א שפראך, וואס מען האט אין פוילען ביז איצט נאך קיינמאל נישט געהערט.

עס איז אפשר געווען נישט באהבת מרדכי, נאר גיכער משנאת המן — אין דעם פאל איז עס די „ענדעציע“ געווען דער המן...

ווען מען זאל אבער אוועקקוקען פון אט די נישט איבעריג געשמאקע בלוימעלער פון דער פארטייאישער דעמאגאגיע, מוז מען פארט אנערקענען, אז אין דער פרעסע-קאמפאניע, וואס איז דאן איינגעפעדימט געווארען, איז דערגעקומען צום אויסדרוק עטוואס אזוינס, וואס איז ביי אונז אין פוילען אזוי וואונדערליך, אזוי אויסטערליש, אזוי נ' י'...

גרויסע, איינפלוסרייכע פוילישע מאגצייטונגען, וואס האבען מורא געהאט צו זאגען א אמת ווארט וועגען יודען, ווי א שד פאר ווייוואך, האבען געשלאגען אין גרויסען גלאק. מען האט געווארנט מיט'ן פולען מויל א סוף צו מאכען צו דעם אנטיסעמיטיזם און צו זיין סם, נישט צו דערלאזען מעהר די „ענדעקעס“ רייטען „אויפ'ן יודישען פערדיל“, ווי עס האט זיך דערמאלט אויסגעדריקט דער „גלאס פראוודי“, דאס בלאט פון מארשאל פילסודסקי'ס מקורבים.

א צווייטע רעגירונגס-צייטונג „עפאקא“ איז דאן ארויס מיט אנ'אלא"ם-ארטיקעל, וואו די בעסטע קרייזען פון דער פוילישער געזעלשאפט זענען אויפגעפאדערט געווארען זיך צוזאמענצושליסען אין א געמיינזאמען איינהייטליכען פראנט, כדי צו ערקלעהרען א מלחמה דעם — אנטיסעמיטיזם...

ליידער האט דער דאזיגער אויפריכטיגער און מוטיגער טאן אנגעהאלטען נאר אזוי לאנג, ווי לאנג עס האט געדויערט דער ענדעקישער טשאד אויף די נאסען פון לעמבערג און פוזען.

אונזער צופרידענהייט און אונזערע וואונשען

מיר מעגען זיין צופרידען מיט דער שטעלונג פון דער פוילישער רעגירונג אין דער מעשה-לעמבערג און פוזען, אזוי אויך מיט דעם נייעם ווינט, וואס האט א בלאז געטון אין א בעדייטענדען טייל פון דער פוילישער פרעסע בנוגע צו יודען, ווי עס איז געקומען צום אויסדרוק שפעטער אויך אין בעציהונג צו די געשעהענישען אין ארץ ישראל.

אונזער צופרידענהייט איז אבער נישט פריי אויך פון וואונשען. זיי קענען ווערען אויסגעדריקט אין צוויי ווערטער: מעהר אויפמערקזאמקייט.

מיר וואלטען וועלען זעהן פון דער פוילישער רעגירונג א קאפעלע מעהר, ווי זי נעהמט זיך צייט און ווילען אונז צו ווייזען...

מיר וואלטען וועלען זעהן מעהר ט א ט ע ן, פאזיטיווע טאטען, און מעהר סיסטעם און צילבעוואוסטזיניגקייט אין די טאטען...

מיר וואלטען וועלען זעהן מצד דער פוילישער רעגירונג מעהר בעגעהר, צו וועלען זיך בעקענען מיט דעם אמת'ען מצב פון דער יודישער בעפעלקערונג אין אונזער לאנד, און מעהר געדולד, צו פערטראכטען זיך איבער די מיטלען, אט דעם גרויזאמען מצב צו פערבעסערן.

עס איז נויטיג צו בעפרייען די יודען אין פוילען פון דעם אנטיסעמיטישען סם, אבער אויך פון דעם עקאנאמישען צוואנג...

אויפ'ן ווירטשאפטל. פראנט

אבער גראד אין פרט פון עקאנאמישער אויסלעבונג האבען מיר, צום בעדויערן, גארנישט צו פערצייכענען פאזיטיוועס. די גרויזאם-דריקענדע סאציאלע נויט אונזערע שאפט אין סך הכל איין גרויסען, מינוס...

דער באלאנס איז דא הינטערשטעליג דורך און דורך...

פאזיציעס נאך פאזיציעס ווערען צושטויבט און צוקרישעלט אויפ'ן יודישען ווירטשאפטליכען פראנט. גאנצע שיכטען פון פוילישע יודענטום ווערען געשטויסען אין די ארעמס פון פויפעריזאציע.

עס איז היינט צו טאג שווער צו פיהרען א ראציאנעלע ווירטשאפטליכע פאליטיק אהן מלוכה-הילף. אין דער הינזיכט אבער טוט די רעגירונג גארנישט ענטגעגענצוקומען די בעדערפענישען פון דער יודישער בעפעלקערונג, שוין נישט רעדענדיג וועגען געוויסע ערשיינונגען פון דער טאג-טעגליכער אדמיניסטראטיווער פראקטיק, וואס בעשטעטיגען פונקט דאס אומגעקעהרטע.

און דאס ערנסטע אין דעם אלעם איז, וואס דאס פוילישע יודענטום פאלט וואס מעהר אריין אין יאוש און אפאטיגקייט. די פיהרער נישט אויסגעשלאסען.

אונטער'ן דרוק פונ'ם ווירטשאפטליכען אומשטורץ אין יודישען לעבען, וואס האט אין יאהר תרפ"ט אנגענומען ממש קאטאסטראפאלע פארמען, איז רייף געווארען דער געדאנק וועגען שאפען א ווירטשאפטליכע קערפערשאפט, וואס זאל אנפיהרען מיט דעם היימישען אויפבוי-ווערק און מעהר-ווייניג בעווארענען די יודישע עקאנאמישע פאזיציעס.

מען האט זיך לאנג געשפארט וועגען דעם כאראקטער פון דעם געפלאנטען צענטראלען יודישען ווירטשאפטליכען ראט, ביז — דער ענין איז דערווייל געווארען אין דעם מבול פון פראזען.

וואס פאר א בוטערע אורגאניע און אזא בוטער-ערנסטער צייט...

קאמף פאר רעכט אויף ארבייט

דאס, וואס קומט פאר אויפ'ן ווירטשאפטליכען פראנט, איז נישט קיין מאמענטאלע, פערבייגעהענדע ערשיינונג. עס איז געענדערטער לעבענס-שטייגער. עס איז א פועל יוצא פון די נייע, זיך אויסקריסטאליזירנדע נייע פארמען פון לעבען, דיקטירט, אין גרויסען און גאנצען, דורך דעם פראצעס פון דער אלגעמיינער עקאנאמישער ענטוויקלונג אין לאנד.

אט דער גאנג פון דער ווירטשאפטליכער ענטוויקלונג שטויסט די יודען אין פוילען צו אומשיכטונג, צו פראדוקטיוויזירונג.

מען קאן שטארק מסופק זיין, צי דער נייער רעצעפט וועט זיין ביכולת פול און גאנץ דורכצופיהרען די קוראציע פונ'ם אונטערגעהאקטען יודישען לעבען. געוויסע יודישע עקאנאמיסטען צווייפלען שטארק, צי עס וועט ביים בעסטען ווילען און ארבייט מעגליך זיין אריינצושטופען ג ר ו י ס ע יודישע מאסען אין די פאבריקען. אבער א בעדייטענדע צאהל יודען ק ע נ ע ן און מ ו ז ע ן געהאלפען ווערען דורך פראפעסיאנעלע טעטיגקייט אין די מעכאניזירטע ארבייטס-ווארשטאטען.

ווי זעהט אויס דער פראצעס פון איינגלידערן יודישע ארבייטער אין די גרויסע אינדוסטריעלע קערפערשאפטען, דא ביי אונז אין לאדז, און די יודישע ארבייטס-ווארשטאטען?

די יודישע פאטענטאטען פון דער אינדוסטריע, אויך די, אזוי גערופענע נאציאנאל-געשטימטע, אויך די, וואס ווילען גילטען אלס פאר-קעמפער פון יודישער רעכט אויף ארבייט, — בעגנוגענען זיך מיט קליינע עפעקטען...

אין יאהר תרפ"ט זענען מיר אין לאדז געווען עדות פון דעם עקשנות'דיגען קאמף פאר'ן רעכט פון יודישער ארבייט אין א י י ט י נ ג א נ'ס פאבריק. דער קאמף איז געפיהרט געווארען מיט ערפאלג, אבער דער מיט אזוי פיל אנשטרענגונג, אויסגעוויזענער ערפאלג איז צובוטען געווארען אויף קליינגעלד. די פרווילעגירטע, וואס האבען נישט חן געפונען ארייננעמען צו ווערען אין די מויערן פון דער יודישער פאבריק, קאן מען אויסצעהלען אויף די פינגער פון די הענד און פונף פינגער וועלען, דוכט זיך, בלייבען נישט בעדערפט...

ראש השנה איז דאך דער טאג, ווען יודען דארפען זיך פערטראכטען אויף זייערע מעשים און אונטערציהען דעם סך הכל. זאלען די יודישע פאבריקאנטען מאכען אנ'ערדענטליכען באלאנס פון דעם, ווי עס זעהט אויס זייער לעבענסגאנג און אין פרט פון פראקטיזירען דאס לעבען פון זייערע ברידער. א באלאנס אהן פאלשע בעפוצונגען, אהן אויסערליכע עפעקטען...

ארץ-ישראל אין יאהר תרפ"ט

(א קורצער איבערבליק)

פון **ז. קאטלער** (ירושלים)

דאס לאנד „איז ווערען“

רעדט מען וועגען ארץ-ישראל, איהר אויפבוי און אויפלעבונג, דארף מען אפילו אויף איין מינוט נישט פערגעסען אין דעם פאקט, אז זי איז ערשט א „לאנד אין ווערען“...

פריהער די אראבישע און דערנאך די טערקישע רעגירונגען האבען אין פערלויף פון פיל הונדערטער יאהרען ממש בידים פערוויסט דאס לאנד און עס פערוואנדעלט אין א פולשטענדיגער רואינע, אין וועלכער תוהו ובוהו האבען געהערשט אויף אלע געביטען און אין אלע ווינקעלער.

אפשאפען אין א פולשטענדיג רואינירטען לאנד דעם לאנג-איינגעבירגערטען תוהו ובוהו און אין דער זעלבער צייט עס אויך ווידער אויפבויען — איז אזא שווערע ארבייט, וואס אפילו די נאר פעהיגסטע און ערפאהרענסטע מאכט קאן נישט טון שנעל און פאלקאם.

בעזונדערס שווער איז, ווען אינ'ם לאנד לעבען און ווירקען צוויי בעזונדערע פעלקער, וועמענס אינטערעסען עס זעהען נישט בלויז פערשידענע, אבער אויך לעת-עתה געגענזעצליכע.

אט פון וואנען ס'קומען די אלע שטערונגען אין דער איינארדנונג און אויפבוי פון ארץ-ישראל, פון וועלכע ס'ליידען רא אלע צדדים, די רעגירונג, די אראבער און, ועל כולם, די יודען.

דער פאליטישער צושטאַנד

אין אזא לאנד, ווי ארץ-ישראל, וואס איז ערשט נאך „אין ווערען“, איז אפשר בערעכטיגט פון ענגלאנד'ס שטאנדפונקט די פאליטיק, וואס דער ערשטער און יודישער האָי-קאמישאנער, סער הערבערט סעמיועל, האט איינגעפיהרט: „האלטען דעם שטעקען פאר ביידע עקען“, וואס בעדייט מיט אנדערע ווערטער: „זוכען יוצא צו זיין פאר אלעמען“.

זאגט אבער דאס יודישע שפריכווארט: „וויל מען יוצא זיין פאר אלעמען, איז מען פאר קיינעם נישט יוצא“. זיינען טאקע נישט די אראבער און נישט די יודען צופרידען מיט דער פאליטיק, פון וועלכער ס'שטאמען דא ארויס כל המיני צרות און אונאנגענעהמליכקייטען.

און דער רעזולטאט פון דער פאליטיק איז: דער סכסוך ארום כותל המערבי, וועלכער האט זיך אנגעהויבען מיט אזא חילול-השם און אנהויב פון יאהר תרפ"ט און איז נאך ביז איצט נישט געלעזט, אדער: דער סכסוך צווישען די חדרה'ער קאלאניסטען און די בעדואינער איבער דעם רעגירונגס-באדען ארום חדרה.

ווילען פיל האבען, אז די דאזיגע און אלע אנדערע פאסירונגען און געשעהענישען זענען בלויז דער רעזולטאט פון ביזזען ווילען, פון בוטערען אנטיסעמיטיזם, וועלכער האט זיך אזוי איינגעבורגערט אין דער הויגער ענגלישער רעגירונג.

מענה'ן אנדערע, אז בכלל זוכט די הויגע רעגירונג בלויז: „צו שטערען דעם אויפבוי און ענטוויקלונג פון ארץ-ישראל צו שעדיגען אונזער ארבייט און אפצושוואכען אונזער איינפלוס.“

איז דאס אלץ אבער נישט ריכטיג.

ס'איז דאך א פאקט, אז דווקא אין פערלויף פון זעלבען יאהר תרפ"ט האט די רעגירונג איינגעפיהרט דעם פראטעקציאנס-אפצאהל אויף א ריי אימפארטירטע סחורות (ווי צעמענט, בוימאייל, זייף, שאקאלאד, אלקאהאל א.ד.גל.) און פערקלענערט דעם אפצאהל אויף געוויסע אימפארטירטע רויה-מאטעריאלען, פון וואס ס'פראפיטירט דערהויפט דווקא די יודישע אינדוסטריע אינ'ם לאנד.

און מען קאן נישט לייקענען, אז מיט שאפען אזעלכע גלענצענדע פערקעהרס-מיטלען, ווי די אזוי-בילינגע רייזע-פרייזען, מיט דער איינגעבאהן, בעזונדערס די מאדערנע, זאגאר מיט א פאלאט-געדעקטן שאסעע און וועגען, האט די ארץ ישראל'דיגע רעגירונג זעהר פיל מיטגעהאלפען צום גרויסען פראגרעס און צו דער שנעלער ענטוויקלונג פונ'ם לאנד.

דער הויפט מקור פון אלע איבלען אין ארץ-ישראל איז, אלזא, אהן ספק, די אויבענדערמאנטע צוויי-פנים'דיגע פאליטיק פון דער הויגע רעגירונג.

די ים-המלח קאנצעסיע

מען דארף אויך נישט פערגעסען, אז אין זעלבען יאהר תרפ"ט האט די ענגלישע רעגירונג אפגעגעבען דווקא א יודען (נאוואמייסקי'ן) די אזוי גרויסע און זעהר וויכטיגע ים-המלח קאנצעסיע; אן אונטערנעהמונג, פון וועלכער (לויט'ן) ערווארט צו ארויסקריגען פערשידענע מינעראלען אין ווערט פון הונדערטער ביליאנען פונטען, דערווייטער הונדערטער מיליאן טאן פאטאש, וואס מען וועט מיט איהם קאנען פערזארגען די גאנצע וועלט אין פערלויף פון די קומענדיגע טויזענד יאהר.

וואס אט די נאטירליכע אוצרות, די ארבייט און דער מסחר ארום זיי בעדייט פאר דער ענטוויקלונג און פראגרעס פון ארץ-ישראל און דער נאר נאהנטער צוקונפט — וועגען דעם איז שוין איבעריג צו רעדען.

אגב איז דא כדאי אנצוווייזען אויף דעם אזוי-ערפרייענדען פאקט, אז מיט נאוואמייסקי'ס בעקומען די ים-המלח-קאנצעסיע, נאכדעם, ווי די עלעקטרישע און וואסער-קראפט פונ'ם לאנד (רוטענבערג), די ווארעם-בעדער (חמי-טבריה) און די זאלצען (אטלים) האבען יודען שוין בעקומען פון פריהער — זענען אלע גרויסע און וויכטיגסטע ארץ-ישראל'ס נאטירליכע רייכטימער איצט שוין אין יודישען בעזיץ.

עראבערונג און אויפבוי

טראץ אלע שטערונגען, פון אויסען און אפילו פון אינעווייניג, און טראץ דעם מאנגעל אין די נויטיגע גרויסע סומען, האט די יודישע קאלאניזאציע אין ארץ-ישראל אין פערלויף פון יאהר תרפ"ט, געמאכט ריזיגע טריט פארווערטס אויף אלע געביטען פון אויפבוי, דערהויפט א דאנק דער ענערגישער און גלענצענדער ארבייט פון אונזערע פאנדען — דער יודישער נאציאנאל-פאנד און דער קרן-היסוד.

די צוויי נייע גרויסע באדען-שטחים (57,950 דונאם אינ'ם חיפה-בעי און 54,363 דונאם אין עמק-השרון), וועלכע דער יודישער נאציאנאל-פאנד האט ערווארבען (אויסער נאך קלענערע באדען-שטחים אינ'ם לאנד) אין פערלויף פון יאהר תרפ"ט, ווערען פון אלעמען אנערקענט אלס אויסערסט וויכטיגע עראבערונגען.

מיט די דאזיגע נייע גרויסע עראבערונגען, נאכדעם, ווי ער האט שוין פריהער ערווארבען א גרויסען טייל פון עמק יזרעאל און קלענערע באדען-שטחים אין אנדערע וויכטיגע טיילען פונ'ם לאנד האט דער יודישער נאציאנאל-פאנד שוין געשטעלט אין איינציגען בעזיץ פונ'ם פאלק ביז 300.000 דונאם פון די פרוכטבארסטע ערטער אין ארץ-ישראל.

דערצו האט ער נאך דרענירט און סאנירט איבער 100.000 דונאם, פערזארגט מיט וואסער 32 ישובים, און געפלאנצט איבער 700.000 ביימער (אין די הערצל-וועלדער) און 14 ישובים אויף זיין באדען. פון זיי זענען אין יאהר תרפ"ט נעפלאנצט געווארען 185.000.

מיט די גרויסע באדען-ערווערבונגען האט דער יודישער נאציאנאל-פאנד געזיכערט די נארמאלע דורכפיהרונג און געוויינשטע ענטוויקלונג פון אונזער קאלאניזאציאנס-פראגראם, און — וואס ס'איז אויסערסט וויכטיג — ער האט בעדייטענד פערשטארקט און פערפעסטיגט די יודישע פאזיציע אינ'ם לאנד. נישט בלויז אינ'ם עקאנאמישען און ווירטשאפטליכען, אבער אויך אינ'ם פאליטישען זין.

בעזונדערס האט דער יודישער נאציאנאל-פאנד בעוויזען מיט זיינע דערמאנטע צוויי נייע גרויסע ערווערבונגען, אינ'ם חיפה-בעי און אינ'ם עמק-השרון, די ערטער, וועלכע פערנעהמען דעם בעדייטענדסטען טייל פונ'ם ארץ-ישראל'דיגען ים-ברעג, דערונטער אויך דער צוקונפטיגער חיפה'ער פארט, וועלכער וועט זיין דער וויכטיגסטער פארט אין מיטעל-אזיען.

דא איז אפשר אויפ'ן ארט אנצוווייזען אויפ'ן פאקט, אז אין פערלויף פון די לעצטע צוויי יאהר (תרפ"ח—תרפ"ט) האט דער יודישער נאציאנאל-פאנד מיט זיינע נייע עראבערונגען פערגרעסערט זיין באדען-בעזיץ מיט גאנצע 40 פראצ.

דער גאנצער יודישער באדען-בעזיץ אין ארץ-ישראל צום סוף יאהר תרפ"ט האט ארומגענומען א שטח פון איין מיליאן מיט ביז 100 טויזענד דונאם, געגען בס"ה 220.000 אינ'ם יאהר 1901.

ווען מען נעהמט נאך דערצו אין אכט אז פון גאנצען ארץ-ישראל'דיגען באדען, איבער צוואנציג מיליאן דונאם, ווערען נאך איצט בעארבייט נישט מעהר ווי פינף מיליאן מיט 450.000 דונאם, פערשטעהט מען, וויפיל באדען מיר ק א נ ע ן נאך ערווערבען אין ארץ-ישראל פון ד א ר פ ע ן ערווערבען וואס מעהר באדען — איז שוין איבעריג.

די אויסשפרייטונג פון ישוב

דער קרן היסוד האט ווידער ביז'ן סוף יאהר תרפ"ט בעוויזען: בעדייטענד צו פערקלענערן די חובות פון דער ציוניסטישער ליטונג, אלס רעזולטאט פון די קריזיס-יאהרען 1926—1928; קאנסאלידירען די שוין פון פריהער עקזיסטירענדע און נאך נישט פערפולקומטע ישובים אויף דעם נאציאנאל-פאנד'ס באדען. מיטלווייז געצאהלט און מיטלווייז מיט שטיצע אויפגעהאלטען 227 שולען, און וועלכע 19,449 קינדער בעקומען ערציהונג פון 790 לעהרער.

צורעכענענדיג דערצו אויך די לעהרער און קינדער אין שולען, וועלכע זענען נישט אונטערווארפען דער הויגער ציוניסטישער ליטונג (ווי די אלט-פרומע תלמוד-תורות, ישיבות, חדרים, מיסיאנס-שולען (וועלכע צעהלען 600 יודישע קינדער) וכדומה, זענען אין גאנץ ארץ-ישראל פאראן איצט 327 פערשידענע שולען, און וועלכע 1337 לעהרער געבען אונטעררוכט 29,405 קינדער.

דער קרן-היסוד האט אויך דערמוטיגט דעם פריוואטען קאפיטאל צו בעטייליגען זיך אינ'ם אויפבוי, מיט דעם רעזולטאט, אז די ארבייטסלאזיגקייט, פון וועלכער מען האט נאך אין פארגאנגענעם יאהר, תרפ"ח, אזוי שווער געליטען, איז שוין פאלשטענדיג ליקווידירט. ס'זענען געשאפען געווארען אזעלכע נייע, ברייטע פערספעקטיוון און גרויסע מעגליכקייטען אויף די געביטען פון אגריקולטור און אינדוסטריע, אז טראץ דעם, וואס זי איז שטענדיג אזוי קאנסערוואטיוו און אזוי אפשאצען די ארבייטס-מעגליכקייטען אין ארץ-ישראל, האט די היגע רעגירונג דאך ארויסגעגעבען אין יאהר תרפ"ט נייע 2,400 סערטיפיקאטען פאר נייע מיטעל-לאזע איינוואנדערער.

בכלל האט זיך דער צושטאנד אין ארץ-ישראל, אין פערלויף פון יאהר תרפ"ט, בעדייטענד געבעסערט אין אלע הינזיכטען.

די צאהל נייע אויפגעבויטע בנינים הייזער און היימען פאר אינסטיטוציעס (דערונטער דאס הויז פאר'ן הויפט-ביורא פון יודישען נאציאנאל-פאנד אין ירושלים) אין די שטעט, אפילו אין דעם ארימען ירושלים, ווערט גרעסער פון טאג צו טאג, און דער שטח פון די יודישע פלאנטאציעס וואקסט און פערברייטערט זיך פון טאג צו טאג.

גאנצע שכונות (פערשטעט און קווארטאלען) יודישע האט מען אין יאהר תרפ"ט אנגעהויבען בויען אין א גרויסער צאהל; ארום ירושלים גאנצע פינף (קרית שמואל, עץ-חיים, בני-ברית, שושנת-ציון, נחלת שמעון און שכונת עובדים); ארום חיפה — דריי (מגורה, שכונת עוברים און שכונת שכנים), ביי טבריה — מימגיה און ביי צפת — צופיה.

מיט איין ווארט: מען גרינדעט, מען בויט און מען פלאנצט!

און דער סך-הכל איז א זעהר דערפרעהענדער און דערמוטיגנדער:

נישט קוקענדיג אויפ'ן שטענדיגען מאנגעל אין געלד און די נויטיגע פינאנצ- און קרעדיט-אינסטיטוציעס, האט די צאהל יודישע אגריקולטורעלע ישובים דערגרייכט, אין יאהר תרפ"ט, הונדערט און עלף (פון וועלכע 60 זענען אויף דעם באדען פונ'ם יודישען נאציאנאל-

(ענדע זייט 10)

ראש-השנה

(קינדערישע איבערלעבונגען)

פון
ראובן ברייניני.

די ימים-נוראים און די קינדער-יאהרען — גרויסע, ווילמיגע געשעהענישען. עווייץ-וואו און א בעהאלטענעם לעמערצל פון דער נשמה לעבען די דאזיגע אריגות, לעבען אונטער א ראמאנטישען שלייער. מאנכעסמאל הויבט זיך, עס איז נערדיי אין גאנץ אלטע גרויע צייטען, מיט דיי ערשטע יאהרען צורוק. און אנ'ערישפען גלגול. נישט איך אליין, דער אינציגער אלטער מאן, וואס דענקט, פונקאזאפירט, צוזאמעלט, פרויקטירט, גריבעלט און איראניזירט.

נישט איך אליין האב דאס אלץ איבערגעלעבט — אנ'אנדערער ווען, א פרעמדער גלגול און מיר האט דאס איבערגעלעבט.

די קינדער-יאהרען — נישט פיל צייט איז זינט דאן פערלאפען. אוועקגעגאנגען — נאר לערך זעכציג יאהר.

און דאך שטעהען די דאזיגע עראינערונגען, ווי אנ'אויסגעשפטער חלום.

און דאך לעבט נאך דער דאזיגער חלום ערגיין וואו און א געהיימען ווינקעל און א בעהאלטענעם קנייטש פון דער נשמה. לעבט זעלבסטשטענדיג. וויל נים, קאן נישט פערשווינדען, קאן זיך נישט אויסלעשען.

די דאזיגע זכרונות פון די ימים-נוראים און די קינדער-יאהרען פלאקערן, ווי צוקענדיגע, פלאטערנדיגע ליכטלעך און א תהום פון פיל אנדערע ערינערונגען.

און מאנכעס מאל שיינט מיר, אז דאס זענען נישט קיין אלטע, פערצייטיגע עראינערונגען, נאר איבערלעבונגען פון היינט אונהערפרוט. דורך א געהיימנישפולען כשוף ווערען די דאזיגע איבערלעבונגען ארויסגעצויבערט — ווערען א ווירקליכקייט פון היינט.

ראש השנה.

שוין א חודש פאר ראש-השנה, פון ראש חודש אלול אן, האט זיך אנגעהויבען פוהלען דער קומענדער יום-הדין.

די גאנצע אטמאספערע ארום און ארום איז געווען אנגעזאפט מיט שרעק פאר'ן יום-הדין, ווען אלע בעשעפענישען שטעהען פאר דעם כסא הכבוד פון דעם העכער פון דער וועלט, פאר וועלכען „עס ליגען אויפגעדעקט אלע פערבארגענע זאכען און א מעגנע געהיימנישען פון דעם אנפאנג וועלט-שאפונג. דען קיין זאך פערגעסט ער נישט".

מיר, קינדער, האבען געוואוסט, אז דעם רבי'ן און חדר קאן מען אמאל אפנארען, פון די עלטערן קאן מען אמאל פערבארגען אנ'עבירה, א זינד, ווי אפכאפען א מנחה, פערפעהלען א ברכה, פערלייקענען א שטיפעריי —

נישט אבער פון דעם העכסטער איבער דער גאנצער וועלט. אלץ איז פאר איהם אפען און בעקאנט.

מיר, קינדער, האבען געוואוסט, אז דער פנקס ליגט פאר איהם אפען, און וועלכען א האנד פערשרייבט אלע אונזערע מעשים.

מיר, קליינע קינדער, האבען גוט געוואוסט, אז ראש-השנה, און דעם יום-הדין, ווערט אנגעשריבען אונזער גזר-דין: מי יחיה ומי ימות — ווער פון אונז עס זאל בלייבען לעבען און ווער עס זאל שטארבען.

אמת, מיר קינדער, האבען זיך איינגענטליך נישט געשראקען פאר'ן טויט — ווי מיר האבען זיך נישט געשראקען פאר'ן לעבען — אבער די דערוואקסענע האבען אויף אונז אנגעווארפען אנ'אימה פאר די פייערדיגע שמיץ און די אלע ענוים און גיהנום נאכ'ן טויט.

און מיר האבען געגלויבט באמונה שלימה און אלץ, וואס די דערוואקסענע האבען אונז געזאגט. מיר האבען געגלויבט, אז די דערוואקסענע ווייסען אלץ עקזאקט, ווי און וואס עס קומט פאר אויף יענער וועלט.

אז געקומען דער חודש אלול, פלעגט די מאמע זאגען: עפיס גאר א קליינגקייט די ימים-נוראים — אפילו א פיש און וואסער ציטערט.

און מיין קינדערישער פאנטאזיע האב איך און חודש אלול געזעהען די גאנצע וועלט ציטערן. יודען זענען ארומגעגאנגען מיט פערזארגטע, טרויעריגע פנים'ער. האבען געזיפצט מעהר, ווי א גאנץ יאהר. די בוימער האבען זיך פון שרעק געשאקעלט, די וואלקענס האבען פון שרעק געיאגט, געטריבען איינער דעם אנדערען.

און חדר האט דער רבי אונז צוגעגרייט צו דעם יום-הדין. איינגעלערנט מיט אונז דעם סדר מלכיות, זכרונות און שופרות. ער האט אונז בעשעפטיגט מיט דעם וויכטיגען פראבלעם, מיט דער מחלוקת פון בית-שמאי און בית-הלל וועגען ראש השנה, וואס געפאלט אום שבת, אויב מען זאל זאגען ביי, ארער צעהן ברכות. דער רבי האט אונז בעוואפענט מיט אלע גייסטיגע כלי-זיין צו בעקעמפען דעם שטן, וואס איז מקטרג אויף יודען און די ימים-נוראים. מיר האבען געוואוסט, מיט וועלכע תפלות, פסוקים און תקיעות מען קאן איהם, דעם בחור, בייקומען.

און טראץ דעם האבען מיר, קליינווארג, געלעבט און איין שרעק. דאך, די ימים-נוראים, די שרעקליכע טעג, האבען פאר אונז געהאט אויך ליכטיגע, לוסטיגע מאמענטען און עפיזאדען.

וויפיל שרעק און ציטערניש עס האבען נישט געשוועבט און דער לופט, וועלכע מיר האבען איינגעאטעמט, האט דאך די קינדערישע לעבענס-לוסטיגקייט, לעבענס-דורשטיגקייט, אויך און די פערמארעטע, טרויעריגע און שרעקליכע טעג געוואוסט צו פערשאפען זיך פערגעניגען.

די לוסטיגע מאמענטען:

האלב אלול האבען זיך אנגעהויבען די בין-הזמנים. נאר ביז האלבען טאג האט מען געלערנט און חדר, אנשטאט ווי געווענליך פון פרוה ביז בין השמשות.

און די פרייע שעה'ן פלעגען מיר זיך ארויסלאזען און שוהל, ארויסשלעפען דעם שופר פון זיין בעהעלטעניש און זיך נעמען פאר די תקיעות. יעדער האט געוואלט צו לאזען א בלאז. מאנכע פון אונז זענען געווען פלייסיג, עקשנות'דיג, און האבען שעה'ן לאנג געבלאזען שופר, געוואלט זיך אויסלערנען די שברים, די תרועות — דעם קרעכץ-רוף צום שטן. דער שופר איז געווען הייליג — פאר אונז אבער איז ער געווען דער מוזיקאלישסטער אינסטרומענט. די שוהל און די גאס זענען געווען אנגעפילט מיט די משונה'דיגע ווילדע, הייזעריגע קולות פון שופר — פאר אונז איז עס געווען ריינע מוזיק. מיר פלעגען כאפען פאר דער בלאזעריי און שופר טרוקענע, אומ'רחמנות'דיגע קלעפ פון דעם בעדינער און פערביטערטען שמש.

עס פלעגט זיך אויך ארייננכאפען א בעל-הבית פון גאס, הערענדיג אונזערע תקיעות און פלעגט אונז פערכאהרען מיט א שמעקען איבער די יונגע בונדליך, און שרייען דערביי מיט א קוויטש: „וועט איהר אויפהערען, עבברושים, איהר וועל אייך ממית'ן. קיין שריד ופליט וועט פון אייך נישט בלייבען!"

מיר האבען אבער דעם שמש און די בעלי-בתים געהערט און טראק. אונז האט פערשאפט שפאס און פערגניגען. ווען מיר האבען פערמאטערט די דערוואקסענע. וועלכע זענען אהן כחות געבליבען, ביז זיי איז געלונגען אונז מכבד צו זיין. מיר זענען געשפרונגען איבער די מושען, געקראכען אונטער די בענק, געדרעהט זיך ארום דער בימה — ווי נאך אונז, און אויף להכעיס נאך שטארקער און משונה'דיגער געבלאזען.

דאס איז געווען אונזער ספארט, די פערהארטונג, די שטאלונג פון אונזער כאראקטער, די שולע פון אונזער זעלבסט-שטענדיגקייט.

און די פרייע שעה'ן פון חודש פלעגען מיר זיך ארויסלאזען, ארויסגנב'ענען זיך צו רבי ישראל דעם חזן און דער וואיוונגג, און מיט גרויס דרך-ארץ זיך צוהערען, ווי ער „סטראיעט" זיך מיט זיינע משוררים צו די תפלות פון די ימים-נוראים.

דער חזן (א גאנץ יאהר איז ער אויך געווען א מלמד) איז געזעסען, אפילו אין דער גרעסטער היץ, אנ'איינגעוויקעלטער און ארומגעוויקעלטער מיט א לאנגען שאל און מיט וואלענע זאקען (ער זאל זיך, חלילה, נישט פערקיהלען און נישט אנווערען די „כלי", — דעם קול) און האלטען און און טרינקען געקאכטער פון אייער, בעשאטען מיט צוקער. מיר האבען הנאה געהאט, נישט אזוי פון זיין נגינה, ווי פון זיין קאמאנדעווען מיט די יונגינקע פריטוליגע משוררים'לעך, מיט די מאגערע און לעבעדיגע צונעמענישען, וואס ער פלעגט זיי געבען.

פארביינעהענדיג פלעגען מיר מאכען א שפרונג און זיך ארינכאפען, שטיל און פערשעהמטערהייט, צו חיים דעם קלעזמער און זיך צוהערען מיט אנ'אייגגעהאלטענעם אטעם (בשעת הדחק האבען מיר זיך בעגנוגענט מיט אנהערען זיך פון דרויסען אויפ'ן פענסטער און זיך צוהערען) צו זיין פידעלע, ווי זי קלאגט, צוהט די נשמה, איז מתפלל און צוגויסט זיך און זיסע, ציטערנדע טענער. איך פלעג צוגעהן פון מתיקות, פערגעסען דאס עסען און די אונגאנגענעהמליכקייטען, וואס ערווארטען מיך און הויז, וואו מען וועט מיך מוסרען מיט דער פראגע: וואו ביזן איך אזוי לאנג געלעם געווארען?

און עס זענען געווען נאך פיל אנדערע פערוויילונגען, „אונטערהאלטונגען", און שפאציר-גאנגען, און אויך נישט ווענינג עלמ-קינדערישע, אונשולדיגע און ליבע-נעוועזענע שטיפערייען.

קורץ: די ימים-נוראים זענען סוף כל סוף דאך נישט געווען אזוי שרעקליך פאר אונז קינדער. אפילו די ביטערע שרעק פאר'ן יום-הדין, פאר'ן שטן, וואס איז מקטרג, האבען אויך געהאט זייערע איינגענומליכע זייטען.

די לעבעדיגע קינדער-נאטור האט שמילערהייט רעוואלטירט געגען אלע הארבע מנהגים און שווערע פערבאטען, געגען אלע שטרענגע אנזאגען און אזהרות פון דעם רבי'ן און פון די עלטערן.

א גאטספארכטיגע מוטער פלעגט שרייען מיט א וויינענדיגען קול צו איהר יונגעל, צו א חדר-חבר: „אוי, משומד'ל, קען בהלה נעהמט דיך נישט... ס'טייטש, עס קומען דאך די ימים-נוראים און דו, משומד'ל, נארנישט..." און דער חדר-יונגעל פלעגט אויסהערען די שטראפרעדע" מיט א טראצינגען שמייכעלע, ווי נישט אוהם מיינט מען.

און עס איז געקומען דער יום-הדין — ראש השנה.

ערב ראש השנה פארנאכט, דער טאטע האט געמאכט דעם עירוב תבשילין און געמאכט די ברכה על מצות עירוב מיט גרויס כונה; די מאמע האט געבענשט ליכט מיט א וויינענדיגער שטים, און שוין מיט א פרעהליכערער דאנקבארער שטים געמאכט די ברכה פון „שהחיינו", וואס דער איבערשטער האט „אונז לעבען געלאזט, אונז דערהאלטען און מיר האבען דערגרייכט צו דער דאזיגער צייט".

דער טאטע האט מיך גענומען מיט אנ'ערנסטער מינע פאר דער הענד'ל און געגאנגען מיט מיר און דער חסיד'ישער שוהל. דער טאטע האט זיך צוגעאיילט, געמאכט גרעסערע, ברייטערע טריט. איך בין איהם נאכגעשפרונגען, כמעט נאכגעלאפען. איך האב זיך געפוהלט אויבערגליקליך. לכבוד ראש-השנה האט מען מיר, ווי דער מנהג איז, געמאכט א ניי קאפאטקעלע און נייע מייטקעלעך. לאנגע, ברייטע מלבושים, נישט נאך מיינע יאהרען און נישט נאך מיין קליין קערפער'ל (די מאמע פלעגט זאגען מיט ליבשאפט: דאס יונגעל וואקסט, אהין עין-הרע, ווי אויף הייוועז) — דאך נייע מלבושים. א ניי בגד'ל איז געווען א גרויסע, פייערליכע געשעהעניש, אויף וועלכער איך האב געמאכט שהחיינו. עס האט צוגעגעבען מעהר מוט, מעהר זעלבסט-זיכערקייט.

קומענדיג און שוהל האבען מיר דער-וואקסענע צוגערופען: „תתחדש!" און דערביי, מיט א מינע פון מבינים און שנוס-סחורה, געטאפט די מאטעריע פון דער קאפאטקעלע און געפרעגט דעם טאטען: וואס קאסט אנ'ארשין?

נישט קוקענדיג, וואס איך האב זיך און חדר אזוי שטארק צוגעגרייט צום יום-הדין, האב איך דאך איבערגעלאפט די שמונה-עשרה, איבערגעהיפט גאנצע שמיקער. די חדר-יונגלעך זענען געשטאנען און דער זייט און האבען זיך געשושקעט און אויער עטוואס שפאסיגס און אפגעמען; איינער דעם אנדערען א שפיצעל. אפילו דער „ובכן תן פחדך" האט אונז נישט דערשראקען.

נאכ'ן דאווענען. די דערוואקסענע האבען מיט גרויס כונה, אנדערע מיט טרעהרען אין די אויגען און מיט הארציגען סענדערע און הימעל-שפאלטענדיגע זיפצען, מתפלל געווען. — נאך מעריב האט איינער דעם אנדערען צוגערופען: „לשנה טובה תכתבו!" און בעקומען דעם ענטפער: „גם אתם!"

אויך מיר קינדער האבען איינער דעם אנדערען, און אויך מיט א געוויסער דרייסטקייט, צו די דערוואקסענע צוגערופען: „לשנה טובה תכתבו!", נישט איין מאל, נאר צעהן מאל צוגערופען — געווען ביי אונז א מין שפיל, א שטיפעריי, א נייע בעגריסונג...

קומענדיג פון שוהל האט דער טאטע געמאכט קידוש און שהחיינו און א פייערליכען און ברייטען טאן.

און הויז האב איך שוין, אונטער דעם ערנסטען בליק פון טאטער, זיך געהאלטען סטאטעטשנע, נאכגעמאכט די מינע פון א דערוואקסענעם. די המוציא איינגעטונקט און האניג (א טאג דערויף געווארט).

אויפ'ן טיש זענען געלעגען עפיס מיני פירות, גאנץ געשוועהנליכע, בולינע, ווי: עפעל, בארען און פלוימען, וואס די ליבע מוטער האט אויסבעהאלטען פון די קינדער, זיי זאלען דאס נישט א בים טון, איידער מען וועט מאכען דערויף שהחיינו ראש השנה ביינאכט, ווי דער יודישער מנהג איז. נאך דער המוציא האט דער טאטע געגעבען יעדען ביים טיש צו שטיקלעך עפעל, וואס מען האט איינגעטונקט און האניג, און אויך איך האב געזאגט דעם „יהי רצון... שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" — גאט זאל אונז בענטשען א גוט, א זיס יאהר.

די מאמע האט אנגעקוואלען פון מיין געשמאקען און זיסען יהי רצון.

די אלע צערעמאניעס, די קליינע טומפאלען און שהחיינו'ס האבען אויף מיר געמאכט אנ'איינדרוק, האבען מיר מיך גערוהרט און ארייננגעבראכט און א זעהר ערנסטער שטימונג.

די ביידע טעג ראש-השנה האב איך געדאווענט מיט'ן טאטען פון איין גרויסען מחזור. איך האב גאר נישט פערפעלט צו זאגען; געזאגט מיט א דין קול'כעל אלע פיוטים. קיין רעכטען זין נישט געפינען (ווי איך געפין דאס נישט און זיי היינט צו טאג), אלע אבינו מלכנו'ס, די לאל עורך דין'ס, די מלך אביון'ס און די מלך עליון'ס. א האר נים אפגעשטאנען פון טאטען.

צו בעלוינען מיך פאר דער שווערער ארבייט פון בעזוועלטיגען די שווערע עברי פון די משנה'דיגע פיוטים, וואס דער טאטע ארויסגענומען פון עמוד א ווייס, פערבינדנדען טיכעל, פון וואנען ער האט פאר מיר ארויסגענומען אנגעשנייטענע קומפע מיט הונגעריגע פופקעלעך צום עסען. אפגעגעסען, איז מיין יום-הדין-שטימונג א ביסעל געזונקען.

ווען ס'איז אבער געקומען צו ונתנה תוקף און דער עולם האט זיך פונאנדערגעוויינט ביי די ווערטער: „ומלאכים יחפזון, וחיל ורעדה יאחזון, ויאמרו: הנה יום הדין!... בראש השנה יכתבון... מי יחיה ומי ימות, מי בקיצו ומי לא בקיצו..." האב איך געגלויבט און געוויינט. עס האט מיר געציטערט יעדעם אבר. אמת, איך האב נאר פערשטאנען דעם פירוש-המלות פון דער תפלה „ונתנה תוקף", אבער נישט דעם שרעקליכען זין און דעם טיפען ערנסט פון די שרעקליכע ווערטער, האב איך דאך דערפוהלט דעם יום-הדין. די ערנסטע שעה פון דעם גזר-דין. ווען איך האב דערהערט דעם הויסטעריקישען געוויין פון די ווייבער און עזרת נשים, וועלכע האבען נאכגעזאגט די ווערטער פון ונתנה תוקף און דער יודישער איבערזעצונג, ווי עס האט פאר זיי פארגעזאגט דער ווייבערשער רבי, לייבע דער קורזשער, וואס איז געשטאנען און א פאס צווישען די ווייבער, וועלכע האבען איהם ארום-גערינגעלט פון אלע זייטען (דער פאר-זאגער איז געשטאנען און א פאס, זיי האבען אפצוהיטען איהם פון די חמימות און

(ענדע זייט 16)

ווען א יאהר געהט אוועק...

(א ביסעל חשבון הנפש)

פון
ד"ר צבי כהן.

ערב ראש השנה.

און מיינע קינדער-יאהרען פלעג איך און דעם טאג האבען א גאנץ בעזונדערען אינטערעס. אן איינגעטרויטע אויפגאבע, אן ערינערונגען מיסיע.

מיט אונגעדולד האב איך און דעם טאג זיפצנדיג געווארט, אז די זון זאל זיך זעצען און די שקיעה-שאטענס זאלען שוין איינהילען שטוב און הויף, גאס און מארק, און ווען דער מערב האט אנגעהויבען צושפילען זיך און פארבען, פלעג איך ארויסגעהען אויפ'ן פעלד און שטעהען און צוקוקען זיך ווי אזוי די זון נעהמט היינט אונטער.

איך האב געוואלט זעהען די גסיסה פון א יאהר, ווי אזוי שטארבט אפ א יאהר! ווי אזוי זעהט אויס זיין לעצטער טאג? און לעצטען טאג — די לעצטע שעה? ווי אזוי געהט און דעם טאג אונטער די זון?

און אנ'אונהיימליכקייט פלעגט מיר דעמאלט בעפאלען, כ'האב געפוהלט, ווי א גרויסער מת ליגט בעלד פאר מיר, א יאהר שטארבט אפ און איך הער די לעצטע גסיסה-קרעכצען, און די זון ארבעט אזוי שווער און דער גאנצער הימעל איז מיט אזא מרה-שחורה'דיגע רויטקייט בעגאסען און אפ בעלד צוהט זיך אויס פאר מיר טויט. אזא גרויסער נפטר, א יאהר. —

און שאטענס, מחנות שאטענס, אויסלען פון אלע זייטען און דעקען צו און הילען איין און בעהומען און בעשיצען דעם נפטר.

א יאהר געשטארבען.

היינט זעה איך שוין מעהר נישט און ווארט שוין נישט אפ דעם אונטערגאנג פון דער זון, ווען א יאהר געהט אוועק. איך וויל ווי ווייט מעגליך אויסמיידען די גסיסה-שטימונג, דערפאר אבער, יאגט מיך די גסיסה-שטימונג נאך און זוכט מיר אויף. און לאמיר איך ווייס שוין גענוג, אז די זון גוסס'ט בכלל נישט און שטארבט נישט ערב ראש השנה פאר נאכט, און אז די זון האט בכלל נישט קיין לעצטע טעג און אז דער לעצטער טאג פון א יאהר איז אונזער'ס א פערשטעלונג, וויל מיר האבען לעצטע טעג, וויל די צאהל פון אונזערע יאהרען איז בעגרענעצט, און וויל מיר געהען נאך א געוויסע צאהל יאהרען אוועק און לאזען אלץ איבער...

און לאמיר איך ווייס שוין, אז די נאטור האט קיין וואכען נישט און קיין חדשים נישט און קיין יאהרען נישט, אז דאס איז אלץ אונזער המצאה, אונזערע בעגרענעצונגען, וויל מיר האבען א קליין ביסעל לעבענס-צייט, צעהלען מיר עס און טיילען עס און מעסטען עס, ווי אנ'ארימאן זיינע פאר גראשען, וויל נעכטען זענען מיר געקומען און מארגען געהען מיר, איינער מיט א פאר יאהר מעהר, איינער מיט עטליכע יאהר ווייניגער — דאך בעפאלט מיך אזא מרה-שחורה'דיגע שטימונג ערב ראש השנה פאר נאכט...

מיר האבען לעצטע טעג פון לעבען, און דערוועגען מאכט אויף אונז אזא שטארקען איינדרוק דער לעצטער טאג פון א יאהר, לאמיר עס איז אן איינציגע פערשטעלונג, פון מענשען געשאפען. דער לעצטער טאג פון יאהר דערמאהנט אונז אן צו אנדערען לעצטען טאג און א קאלטער שוידער געהט א דורך דורך אונזערע ביינער...

ערב ראש השנה.

א יאהר א וועק. א יאהר לעבען, אויסגעטייטשט רוכטיג הייסט עס אזוי: א יאהר פון לויפען, הארעווען, ארבייטען, א יאהר פון גלאצען מיט די אויגען, קאכען מיט דער נשמה און פאטשען מיט הענד, ווי און וואסער. א יאהר פון מיטשעניש, זארגעניש, שטופעניש, ראנגעניש און דרעהעניש און דעם גרויסען קעסעל-גרוב, וואס רופט זיך לעבען... וואס איז דער שכל פון דעם אלעם?..

וואס איז דער שכל דערפון, וואס יונגע מענשען, פול מיט לעבען, וועלכע קאנען לעבען און ווילען לעבען, מוזען הארעווען און יאגען און דרעהען און האבען פריהער נים קיין מיטלען צו לעבען, שאפען זיך פריהער די רוכטיגע קארי-ערע, דעם באדען צו קאנען עקזיסטירען ביז זיי זענען שוין אלט, ווען זיי האבען קיין כח נישט צו לעבען... איז דאס נישט א שפיל פאר'ן טייוועל?

און וואס איז דער שכל פון יוד, ווי לעבען? נאך וואס יאגט מען זיך און פאר וועמען? אייגענטליך נישט פאר זיך. זעלטען איינער דערגרייכט עפעס פאר זיך. און ווען ער דערגרייכט עס שוין, איז ער אלט, און האט שוין דערפון נישט קיין הנאה, דאס רוב אבער דערגרייכען גאר נישט. זאמלען זיי געלד — בלייבט עס פאר יורשים. וואס, על-פי-רוב פערשווענדען זיי עס לייכטער, ווי דער' וואס האט עס געזאמעלט, האט עס צונויפגעשארט די גראשענס פון אלע זיינען: לאזען זיי איבער ביכער, ווערען זיי ערשט פאפולער נאך דעם טויט. ביים לעבען זענען דא צופיל לעבעדיגע, וואס קאנען נישט דערלאזען, אז זייער פריינד און קאלעגע זאל זיך אויפהויבען איבער זיי: ארבייט מען פאר דער געזעלשאפט, איז די געזעלשאפט דיר קיינמאל נישט

דאנקבאר ביים לעבען און די האסט גאר האפנונג צו ווערען ארייננגענומען און בוך פון די כלל-טוער ערשט נאך דיין טויט. דאס הייסט דעמאלט, ווען עס איז דיר שוין אייגענטליך א קנאפע נפקא מינה. .

און דורות, דורות זענען פערשוואונדען און יעדער דור האט עפעס געשאפען, ביז עס איז געווארען דאס מאדערנע לעבען. און מיר זעהען דאס די מאדערנע מענשען, אבער אויסגעטייטשט רוכטיג הייסט עס: מען דרעהט, מען האוועט, מען שמעיה'ט, מען זוכט נאר בוזנעס, און דערביי איז דער עיקר נאר קפנארען יעטעם און יעגער געגארט ווידער מיך צוריק. און אזוי איז מען מיט אלעמען גוט, פאר יעדען א בעזונדער שמייכעלע, נאר געהט נאר יענער אוועק, איז שוין ווידער דא אויף די ליפען א בעזונדער זידעל-ווארט פאר יענעם, און אזוי, הו און הא, הא און חו, ביז סמאפ-מאשינא, ביז עס קומט דער לעצטער טאג פון אט דעם נארישען הולטיי-דרעה לעבען...

און וואס? ווען? וואס אויפגעטאן?

ערב ראש השנה.

און וואס איז דער שכל פון איד, ווי לאנג וועט מען נאך אזוי לייטען?

ווי לאנג דער שיעור און די מאס? און וואסערע האפנונגען האט מען?

וואס א יאהר ווערט ערגער, וואס א יאהר געהען מיר אלץ מעהר — בארג אראפ, אויסערליך און אינערליך.

אויסערליך איז טאקי היינט א וועלט פון קולטור, פון ציוויליזאציע, אויסערליך זענען טאקע היינט אלע מאדערנע מענשען, נאר א יודען האט מען טאקע נישט ליב, מיט א יוד שעהמט מען זיך, דער יוד איז אין אייראפא א מין רעציפיעל. ווען מען דארף איהם שוין נאר האבען, ווען מען נויטיגט זיך שוין אין איהם, נעהמט מען איהם איין, ווי א

פארזויערטער פויל, פערגעסערט און פערפוצט: „דער איז כמעט קיין יוד נישט". אויסערליך — איז מען טאקע קולטורעל און ציוויליזירט און מאדערן, נאר פאר דעם יוד האט מען קולטורעלע צרות, ציוויליזירטע לייד'ען און א מאדערנער אונקוויזיציע.

און אינערליך?

ווער ווייסט דען נישט דעם חורבן, וואס מיר האבען אינערליך. דער חורבן, וואס ווערט וואס א יאהר גרעסער און גרעסער.

אינערליך, שטארבט אלץ אפ דאס יודישע. אינערליך, דארט אלץ און קווארט, כאטש מיר מוטלען נאך און כאפטש עס האלט זיך נאך אין איין אפרוטען, אז מיר זענען כסדר, אז מיר לעבען נאך אויף.

אינערליך, איז העברעאיש — פוין, פאר אנדערע מיליאנען — „א טאיוב'ער זשארגאן", אויף וואס עס רעדט די פינסטערע מאסע. יודישע שטרעבונגען פאר נאך אנדערע מיליאנען — אוטאפי'עס. וואס וועלען קיינמאל נישט ערפילט ווערען.

אינערליך, איז א תהו ובהו. עס איז נאר ביי יודען אזא צייט נישט געווען.

עס איז א צייט, וואס עס הויבט אן ביי יעדען פויקען די פראגע:

— וואס וועט פון אונז ווערען, ווען מיר געהען אלץ אראפ און אראפ?

און מיר שטעהען אלע יאהר און היינטיגען טאג און מיר האלטען און שרייען „תכלה שנה וקללותיה", אוועק די יאהר מיט דיינע קללות!

אלע יאהר דער זעלבער פזמון. אלע יאהר אזוי!...

ווען א יאהר געהט אוועק ביי אונז, בעגלייט מען עס:

— אוועק, אוועק, צוה שוין אפ מיט דיינע קללות.

און אז די קללות נעמען אבער קיין סוף נישט? און אז איין יאהר שטייגט איבער דאס אנדערע אזוי ווייט, אז אונזער גאנץ לעבען איז איין גרויסע קללה?

— וואס וועט זיין דער סוף? —

און איך גיי נישט מעהר זעהען, ווי די זון גוסס'ט אין פארנאכט און דאס יאהר שטארבט אפ. נאר די לעצטע שטראהלען פון אוועקגעהענדען יעדער לאזען מיך נישט צורוה און וועקען אין רופען און מיר ארויס, וואו איך בין נאר — דאס אלטע אונהיימליכע געפיהל..

און די אלטע קשיא שטעהט פאר מיר צוריק לעבעדיג. די זעלבע קשיא, וואס כ'האב שטענדיג דעם טאטען געפרעגט, נאר מיט מעהר בויערקייט:

— וואס וועט דער סוף פון גלות זיין?

א יאהר אוועק ווידער קומט א יאהר, וועלען מיר ווידער ווי היינט שטעהן אויפ'ס יאהר ערב ראש-השנה, ווי די נאראנים און בענלייטען דאס יאהר מיט קאמפליש און בוזמער:

תכלה שנה וקללותיה! צוה שוין אפ דו יאהר מיט דיין ביסעל גאל און ביטערקייט!

אדער וועט אין דעם יאהר זיך עפיס ענדערען אין אונזער מאגיר און וואנדערען?

לאמיר לעבען און זעהען!

—0—

איבערדרוקען פערבאטען

ראקעטען.

א זאמלונג קאלאמבורען

פון א מ י ק (לאדז)

רעדאקציעס זענען ווי בוימער: ביידע געבען ארויס — בלעטער...

פארהאן מענשען, וואס האבען ליב צו פרעדיגען הומאניזם און אליין זענען זיי נישט הומאן, נאר — א המן...

ווען א פרוי זעהט איהר שכנ'טע א טייערען מלבוש טראגען, ווערט זי באלד א — צוטראגענע...

דער מענש קאן זיך קיינמאל נישט צושעריגען, ווען ער פאלט — אויפ'ן שכל..

א פרוי, נאכלויפען איז קיין קונץ נים; א קונץ איז אבער צו קאנען פון א פרוי — אנטלויפען...

די מענשען, וואס פערלאזען זיך תמיד אויף דער הצלחה, זענען ס'רוב די גרעסטע — לא-יצלח'ס...

מענער רעגירען, פרויען — אינטריגירען...

וואו דער אמת איז, ווייסט קיינער נישט; וואו דער שקר, ווייסט יעדער: צווישען — די מענשען...

צוליב א פרוי'ס לייכטזין איז שוין נישט איין מאן געווארען א — שווערער פערברעכער...

גנבים האלטען מעהר פון געהען איבער די טאשען, ווי פון געהען צו — תשליך...

חוזק

הומאָר און סאַטירע לכבוד ראש השנה

צוזאַמענגעשטעלט — פון — אב—נעק.

דער „חוזק" ווינשט

אַלע אונזערע פריינד און סימפּאַטי-קער. אַלע אונזערע געשוואוירענע לייווע-ראַנטען. ווי רעפּוטאַטען, סענאַטאָרען, ראַטמענער, דאָזאָרעס, כלל-טוער, עסקי-נים. פערייניס-פּרעזעסען, באַנק-דירעק-טאָרען, פערזאָרגער'ס, וואָס זאָרגען (פאַר וועמען?..). יודען וואָס חלש'ן נאָך „בענקלעך". שטרויענע אַלמנ'ס, צאַפּאַ-טער אָפּגעבאָרענע אַבוואַטעלקיס, זאַקאַ-באַנע בערג-קרובערינס, גבאים און גבאי'טעס, פּאַרטיי-לייט, רעפערענטען, פּרעלעגענטען, עולם הבא-אַגענטען, און אַנדערע לייווערענטען וואָס לייווערען אַ גאַנץ יאָהר „מאַטעריאַל" פאַר'ן „חוזק" ווינשען מיר אַ גוט געקויביצעטע און געצימבעלט יאָהר.

די רעדאַקציע פון „חוזק"
אַב—נעק,
האַניג-פויגעל,
גראַף קאַלי,
קנאַפּזאָרגער,
י. וורצלאַווסקי,
סאַקראַטעס,
דער בלאָנדער,
יאָסעלע
און כל הנערים.

ער"ה תר"צ.

אויף אַ באַנק אין סטאַשיץ-פּאַרק

אינטערגעהערטע געשפּרעכען

אזהר הערט. דרייסיג יאָהר בין איך שוין פערהייראַט, און אייביג זיץ איך אין דער היים ביי מיין ווייב.

— דאָס קען מען אָנרופען אמת'ע ליבע, האָט געזאָגט דער צווייטער.

איזהר האָט אַ טעות, ר' קרוב, האָט מיט אַ זיפץ געענטפערט דער ערשטער דאָס איז אמת'ע רעוומאַטיזם...

אויפ'ן דעפּטאַק

אויף ביעטריקאָווער גאַס שפּאַצירען צוויי אַלטע עבר בטלנ'יקעס, און דערצעה-לען זיך מעשה'לעך פון זייער פּאַוואָרזשע-ניע. אין מיטען דערינען רופט זיך אָפּ איינער צום צווייטען:

האָסט געזעהען, מאַקס דאָס מעדעל מיט דעם טיראָלסקע קאַפּעלוש האָט צו מיר געלאַכט?

ס'איז גאָר נישט קיין וואונדער, האָט געזאָגט דער צווייטער: ווען איך האָב דיך צום ערשטען מאָל געזעהען, האָב איך אויך געקנאַקט פון געלעכטער.

דעם יצר הרע אויף צו להכעיס.

דער יצר-הרע
שטרענגט זיך אָן
און פיהרט
אַ קאַמף אַ שטילען,
און שטילערהייט
וויל ווערען ער
דער הערשער
פון דיין ווילען.
דערפאַר דאַרף זיין
צום קאַמף געגרייט
דער מענש
און איהם נישט שווייגען.
זינדיג איינדער
ווער, וואָס ווען,
און שטעל איהם אויס
צוויי פייגען.

א. וואָלף

פון אונזער מחזור'ל

ווער, וואָס ס'דאַרף זאָגען מיט גרויס כונה.

ליטעראַטען: וכותב ומוחק. מלאכתנו נעשה על ידי אחרים.

ציוניסטען: מן המצר קראתי.

אגודה-לייט: — אין איש אשר לא יחטא.

פאָלקיסטען: — כי אנו עמיך.

בונדיסטען — היום הרת עולם.

רעפערענטען: — מה נאמר ומה נדבר.

סוחר (נאָכ'ן אופּאַרלאַשטש): — הלן בסתר (געמיינט: יושב בסתר).

מאָדערנע ווייבלעך: — הנשמה לך והגוף שלך. הנה לא ינום ולא ישן.

הײנטיגע פּאַנגעס: — הרינו מזמן את פי. שלשה עשרה מאָדעס.

לאָדזער נגידים: — ומהר לבנו.

אַרטיסטען: — שלא נכשלו בלשונם.

מאַקאַ.

אין דער ווייבער-שוהל.

ערשטע יודענע: רבונו של עולם גיב מיין שכן, דעם קצב הענוך גראַשער, אַ גוטע פּרנסה.

צווייטע: זאָגען זי מיר, פייגעלע, וואָס בעטען זי עפּיס אַזוי פאַר איהם שכן?

ערשטע: וואָס רעדען זי, לאַכטי-גע? אין גאַנצען הויז איז נישטאָ פיי וועמען צו לאַפען אַ גמילת חסד, אַ חוץ ביים קצב. אַז ער וועט נישט האָבען, טאָ ביי וועמען וועל איך קריגען?

קנאַפּז.

נאַכדרוק פערבאָטען

אויפ'ן פּעראָן שטעהט אַ יונגער לאָד-זער דיכטער און געזעגענט זיך מיט זיין יונגער פרוי. קושט זי און דריקט זי צו זיך. אַז זי איז שוין געזעסען אין וואַגאָן, שרייט דער דיכטער: געדענק, פּערעלע, אַז אויף מיינע ווערק שטעהט: „נאַכ-דרוק פערבאָטען"...

קנאַפּז.

צום נייעם יאָהר...

(אַ תחינה)

פון גראַף קאַלי.

רבונו של עולם, מיט האָפענונג און פּאָרכט
געקניט און דעם נאַקען געבויגען,
טוט שטעהען גראַף קאַלי, דיין אָרימער קנעכט
פאַר דיינע לייטזעליגע אויגען.

רבונו של עולם, פאַרנעהם מיין געבעט,
די האַרציגע טרעהרען די שטילע
עס שטעהט פאַר דיר איצטער אַ בידנער פּאָעט
הער צו זיין בקשה, זיין תפלה:

איך בעט נישט קיין סליחה... אוי גאָטעניו, ניין,
כ'בין אומשולדיג... מעגסט מיר גלויבען.
ווי קום איך צו זינדיגען... ווייסט דאָך אַליין
אַ קבצן קען זיך נישט ערלויבען...

טאַ וואָס איז דער תכלית?.. אוי גאָטעניו, זאָג!
וואו זענען די גאָלדענע גליקען?
די זיסע חלומות וואָס פלעגען אַ מאָל
מיין האַרץ, מיין נשמה דערקוויקען?..

עס בייטען זיך צייטען, אַ דור נאָך אַ דור
ווי פויגעל עס פליהען די יאָהרען,
און אָט באַלד, איידער איך קוק זיך אַרום
בין אַלט איך און גרוי שוין געוואָרען...

רבונו של עולם, אַ ביסעלע זינד,
אַ ביסעלע שענק עולם הזה.
פאַר וועמען האָסטו דען בעשאַפען דעם וואַלד
די מיידלאַך, די בערג און די פּלאַזשע?..

טאָ בעט איך ביי דיר איצטער גאָטעניו, הער!
מיין תפלה זאָלסטו גוט געדענקען,
צום נייעם יאָהר זאָלסטו אַ ביסעלע מעהר
אוי, מעהרער חטאים מיר שענקען...

וואו איז די שטאָט?

אַ רעטעניש, וואָס נאָר חכמים קענען טרעפען.

עס איז אַ שטאָט, וואו ס'האָט דער יוד זיך נישט צו בעקלאָגען, אַז ס'איז איהם שלעכט. מ'רייסט פון איהם נישט קיין פּאַדאַטקעס. האָט דאָרט אַלע רעכט. מ'האָט צו איהם קיין טענות נישט. אין די אויגען פון זיינע שכנים איז ער נישט צופיל.

ווילט איהר וויסען, וואו די שטאָט איז? — עס איז די שטאָט פון שוהל.

קנאַפּז.

נישט מאהבת מרדכי...

ראש השנה נאָכ'ן דאַווענען טרעפען זיך צוויי קאָנקורענטען, וואָס אַ גאַנץ יאָהר שעלטען זיי זיך מיט די ביטער-סטע קללות. רופט זיך אָן איינער צום צווייטען:

— ר' מנשה, אַ לעבעדיג יאָהר אויף אייך.

— וואָס איז? וואונדערט זיך דער צווייטער — וואָס ווינשט איהר מיר עפּיס אַ לעבעדיג יאָהר?

— איך האָב איינערען אַ לאַנג-טערמי-נינען וועקסעל.

קנאַפּז.

וואונש-קאַרטען

צוגעשניטענע און פונאַנדער-געשיקט פון „חוזק"

דעם „רעדאַקטאָר" ר' הענעך בער-גער ווינשט ערפאָלג אין זיין „רע-דאַקטאָרישער טעטיגקייט".

בנימין רוס

דעם פּרעזעס סענאַטאָר בודזינער פאַר דעם, וואָס ער בעווייזט זיך נישט אין דער קהלה, ווינש איך איהם אַ כתיבה טובה

פּרעזעס. מינצבערג

אַלע חברים-טרופּעס ווינש איך ברכה און הצלחה און אריכת ימים

יובילער

מיין בעסטען חבר מיעטעק, ווינש איך, מיר זאָלען דערלעבען זיך ווי-דער צו טרעפען ביים גרינעם טיש.

פּראַים לאַזער

דעם לאָקאַטאָר מיינעם וואָס האָט מיר אָנגעזאָגט די דירה, ווינש איך דאָס אייביגע לעבען.

דעם בעל-חוב מיינעם, וואָס האָט איינגעלעגט דעם וועקסעל ווינש איך, מ'זאָל משיחן אַקעגען געהען.

מיין סובלאָקאַטאָר וואָס איז אַנט-לאָפען מיט מיין ווייב, ווינש איך איהם כח און קראַפט, ער זאָל זיך מיט איהר עלטערן אין פריידען — אַ ברכה אויף זיינע הענד

משה'לעם טעלעפאָן

משה'לע איז געווען קראַנק אויף אַנגי-נע. דער דאָקטאָר האָט איהם אונטער-זוכט מיט דער הילף פון אַ „סלוכאַווקע".

אַז משה'לע איז געקומען אין חדר אַריין, האָט איהם דער רבי געפרעגט: משה'לע, וואָס האָט דער דאָקטאָר גע-טאָן?

דער דאָקטאָר, האָט משה'לע געענט-פערט, האָט זיך אַדורכגערעדט טעלעפאָ-ניש מיט מיין בויך.

שמוליק'ל

דער שטן און דער יצר הרע

די פרוי (שטעהענדיג ביים שפּיגעל, וואו זי פּרובירט ביי דעם טואַלעט): איך וועלען עס די ווייבער און פילהאַרמאָניע צופּלאַצט ווערען, זעהענדיג מיין ניי קלייד. די מענער וועלען נאָר איינגעמען אַ מיתה משונה, קוקענדיג אויף מיין דעקאָלטירטע פּלייצע.

דער מאַן (מיט'ן טלית-זאַק אין דער האַנד): מ'נע, אַז דו געהסט אין אַזאַ „הולך" אין שוהל, מעג שוין דער שטן שפּיאַלע זיצען אין דער היים...

וועגען שופר

אימפּאָרטירטע און פּראָדוצירטע גלייכווערטליך וויצען וד"ל שופר מערכות

צווישען די מערכית וואָס זענען דאָ ביי יודען, שפּילט ער שופר מיט זיינע מערכות אַ גאָר גרויסע ראָלע.

מען זאָגט: אַ מערכה, וואָס מען בלאָזט שופר דורך דער שמאָלער זייט, האָט דער שטן פּלאַץ צו ענטלויפען דורך דער ברייטער זייט.

ווען נישט חלילה די דאָזיגע מעשה, וואָלט דער בעל-תוקע זיך די קישקעס אַרויסגעקוועטשט. דער שטן וואָלט דער-דושעט געוואָרען און וואָלט אַלין נישט געקענט אַרוים.

שופר און שאַפער

ווי בעקאַנט לעזט אין נייהעברעאיש דאָס וואָרט שופר — „שאָפער".

אַ פרוי, וואָס האָט געהערט, ווי דער מאַן אַ פאַבריקאַנט, און אויך גלייכצייטיג אַ בעל-תוקע בעקלאָגט זיך פאַר אַ בעקאַנטען: דער שאָפער טויג שוין צו גאָר נישט — האָט אַריינגעשריגען פון צווייטען „צימער": — טאָ יעסט בעזי-טשעלנע קלאַמסטוואָ!"

תקיעה צו טייקיאווה?

אונזערע יודען פון אַלטען דור לעזען אַ „שוא" — „איי".

אַ בעל-מקריא, וואָס האָט פאַרגעזאָגט די תקיעות האָט דערויס געלעזען:

„טייקיאווה", „שעוואָרים", „טעריי-אוה".

אַ הײנט-וועלטיגער וואָס איז דערביי געשטאַנען איז זעהר בייז געוואָרען, און ער האָט געזאָגט צום בעל מקריא:

ר' קרוב! ר' יוד! זאָגט מען דען: „שעוואַניץ".

דיאַלאָג

צווישען אַ גערער מיט אַן-אַלעקסאַנדרער

(אַ תורה לכבוד ראש השנה, וואָס על פי שכל האָט זי געדאַרפט אַריין אין ר' מענדעלע קאָמינער'ם אָרגאַן און צוליב אַ צופאַל אַריינגעפאַלען אין „חוזק". — אָט איז די תורה.)

גערער (צום אַלעקסאַנדרער): נו, וואָס זאָגסטו, משה מענדיל, ווער וועט געהען איך דער הויף. די גערער צי די אַלעקסאַנדרער?

אַלעקסאַנדרער: וואָס פרעגסטו? פּשט אַזוינער. דו ווייסט נישט? מסתמא די אַלעקסאַנדרער.

גערער: ביזט אַ שוטה. מ'שטעהט דאָך בפירוש אַז די גערער וועלען געהען אין דער היך און די אַלעקסאַנדרער וועלען געהען אַראָפּ.

אַלעקסאַנדרער: דהיינו?

גערער: ס'שטעהט דאָך בפירוש אין דער תוכחה: „הגר יעלה מעלה ואתה תרד מטה" (גער וועט געהען אין דער הויך, און דו וועסט געהן אַראָפּ).

אַ קינד פון דער היים

איך, דער דייטש, און דער שופר

אַ מעשה לכבוד ראש השנה דערצעהלט פון אַ געליטענעם

פון — י. אבערזשאַנעק

אויצט דערצעהל איך די מעשה און פריידען. יעדען ערב ראש השנה דער-מאָן איך מיך די מעשה, ווי אַזוי איך בין געוואָרען אַ שופר, ס'אַרע געבראַכטע צרות איך בין אויסגעשטאַנען, און ווי אַזוי איך בין ניצול געוואָרען פון אַנ'-אומגליק.

פאַרוואָס איך דערצעהל די מעשה גראָד ערב ראש-השנה? דאָס איז דער-פאַר, ווייל די מעשה איז חצי לאַכעדיג, און חצי וויינענדיג, כמעט ווי אַ דראַמע און יודישען טעאַטער...

והשנית, איז ווי איהר זעהט, אין סאַמע אָנהויב אַ מעשה מיט אַ שופר, וואָלט מען שופר געבלאָזען פורים, וואָלט איך אייך די מעשה דערצעהלט פורים.

יאָ, ווי האַלטען מיר? ביים שופר. יעדען ערב ראש-השנה דערצעהל איך די מעשה, און אויב איהר האָט צייט, טאָ זעצט זיך אַוועק און הערט מיך אוים מיט קאָפּ. איך פערזיכער אייך, אַז די מעשה וועט אייך צו נוץ קומען.

ווי איהר ווייסט, בין איך אַ זעלטענער בעל-תוקע. נישט נאָר איך אַליין, מיין טאַטע און מיין זיידע, אַ ליכטיגען גן-עדן זאָלען זיי האָבען, זענען געווען בע-ריהמט מיט זייער שופר-בלאָזען. צו מיין טאַטענ'ס שופר האָט דער שטן קיין שליטה נישט געהאַט. פון מיין זיידענ'ס אַ תקיעה גדולה האָבען זיך געשפּאָלטען די הימלען...

ווי איהר זעהט, בין איך אַ בעל-תוקע. דאָס בלאָזען האָב איך איבערגענומען בירושה, אָבער וועמען וואָלט עס געקאָנט איינפאַלען, אַז צוליב דעם שופר, וואָס איך האָב בירושה פון מיין זיידע'ן און פון מיין טאַטען. אַז פון דעם שופר, צו וועלכען דער שטן האָט קיינמאָל קיין שליטה נישט געהאַט, אַז דער שופר וועט מיר אָנטאָן אַזויפיל יסורים...

הערט אַ מעשה:

נעווען איז עס בימי דייטש. נישט הײנט געדאַכט, ווען אָרקושאָווע קאַשע איז נעווען אַ פּאַטראַווע, און אייבער לײם מיט שעצקע האָט מען געמאַכט אַ המוציא. אין דער צייט, ווען מען האָט געגעסען ברויט-קאַרטען, און געפּאָהרען אויף ענטלאָזונגס-שיינען. אָט אין דער צייט, אויב איהר געדענקט, האָבען די דייטשען געכאַפּט אין דער שטאָט יונגע לייט צו צוואַנגס-אַרבייט, און וועמען, מיינט איהר, האָט מען געכאַפּט דעם ער-שטען? מסתמא מיך, און. ווען כאַפּט מען אַזאַ שלימזל ווי איך? — פרייטאָג פאַרנאַכט, און וואָס ס'אַרע פרייטאָג פאַרנאַכט — ערב ראש-השנה.

דערהערט, אַז די דייטשען האָבען מיך געכאַפּט, איז אין שטוב געוואָרען אַ ויצעקו. די קינדער האָבען געוויינט, מיין ווייב האָט גע'חלש'ט. אַ וועכטעלע — צו-געכאַפּט דעם מאַן, און פרייטאָג פאַר-נאַכט דערצו. ווער וועט מאַכען קידוש? וואָס וועט קהל טון אָהן אַ בעל תוקע?

דערוואוסט זיך, אַז דער קאָמענדאַנט איז אַ דייטש, און מיט דייטש איז דאָך מיין שוועהר אין דער היים. וועלכער יוד קען דאָס נישט קיין דייטש?!... האָט דער שוועהר זיך אָנגענומען די שבת'דיגע קאַפּאָטע און אַוועק צום קאָמענדאַנט.

אַריינגעקומען צום קאָמענדאַנט האָט זיך מיין שוועהר גענומען מיט איהם אויס'מענה'ן:

— היתכן? — האָט מיין שוועהר גע-פרעגט, פערשטעהט זיך אויף דייטש — ווי נעמט מען עס אַ יוד אַ מטופל מיט קליינע עופה'לעך, איינס קלענער פון אַנ-דערען, מיט אַ ווייב, וואָס חלש'ט, און מ'גנבט איהם אַ נעהם צו פרייטאָג צו נאַכט? איך פרעג אייך, פאַניע קאָ-מענדאַנט לעבען, וואו איז דער שכל, און וואו איז דער יושר?

„זי ווינשען?", האָט דער דייטש שוין נאָך דער גאַנצער מעשה אַ פרעג געטאָן דעם שוועהר מיינעם.

— וואָס איך ווינש? און דער שוועהר געוואָרען אין כעס — וואָס איך ווינש אייך, זאָל אייך כאַפּט אַ צעהנטעל מקוים ווערען. און דער שוועהר מיינער האָט ווי-דערמאָל איבערגע'חזר'ט דאָס איינענע, ווידער אויף דייטש. דער דייטש האָט אויסגעהערט מיט קאָפּ, און צום סוף האָט ער ווידער געפרעגט די איינענע קלאָץ-קשיא:

— „זי ווינשען?"

געזעהען, אַז ער האָט צו טון מיט אַ קאַלטען לונג און לעבער און אַ רשע דערצו, האָט דער שוועהר איהם גענומען בעטען מיט גוטען, ווידער אויף דייטש:

— הער קאָמענדאַנט לעבען, מיין איי-דעם איז אַ יוד אַ חלוש, אַנ'איידעלע נשמה. ער דאַרף מפרנס זיין אַ ווייב, ס'איז דאָך אַ צער בעל חיים.

הקיצור, וואָס זאָל איך אייך דערצעה-לען. מיין שוועהר האָט גערעדט דייטש און ער, דער דייטש, האָט אַלין זיך גע-מאַכט נע'פּגר'ט, געפרעגט: „זי ווינ-שען?" ווינשען אהין, ווינשען אַהער, דער שוועהר איז געבליבען ביים רעדען, און איך בין געבליבען ביי די דייטשען.

צומאָרגענס אין דער פריה, דעם ער-שטען טאָג ראש השנה, קומט צו אונז אַריין אַ דייטש מיט אַ שלאָף-קופּקע אויפ'ן קאָפּ, מיט אַ בויך, ווי אַ פאַס בוער, מיט אַ לולקע אין מויל, און מיט אַ קול פון איינעם, וואָס האָט אַ פאַליפּ אין דער נאָז, האָט ער מיט אונז געגעי-מען קאָמאַנדעווען. „געראַדע שטעהן!", „קאָפּ האָך!" שפּעטער זענען געקומען נאָך אַ חברה דייטשען, אַלע אין שלאָף-קופּקעס, אַלע מיט גראָבע בייכער, ווי די פעסער, אַלע מיט לולקעס, אַלע האָ-בען זיי געשנאָפּעלט אונטער די נאָז — דאָס איז געווען די קאָמיסיע.

די דייטשען מיט די גראָבע בייכער מיט די שלאָף-קופּקעס זעצען זיך אַוועק ביי אַ טיש, און הויבען אָן פערשרייבען. יעדער איינער ווערט אויסגעפרעגט: ווי אַלט. נאָמען. אַדרעס, צו איז מען אַ בעל-מלאכה, וואָסערע בעל-מלאכה? די בעלי-מלאכות האָט מען אַוועקגעשטעלט בעזונדער. דאָס זענען געווען די יחסנים. בעת מעשה האָט מיך פערדראָסען, פאַר-וואָס איך בין נישט קיין בעל-מלאכה? וואָלט איך געווען אַ טישלער, אַ שוסטער, אַ שניידער, וואָלט איך דאָך געווען אַ שטיקעל יחסן...

אין מיטען דערינען, פליהט מיר אַדורך אַ געדאַנק: שוטה, וואָס דו בזיסט. שטעהט דיר דען אויפגעשריבען אויפ'ן שטערען, אַז דו בזיסט נישט קיין בעל-מלאכה? לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז דו בזיסט אַ בעל-מלאכה, אַ וואָסערער בעל-מלאכה? זאָל איך זאָגען אַ טיש-לער? אַז איך האָב אין מיין לעבען קיין זעג נישט געהאַלטען, אַ חוץ ביים מאַ-כען די סוכה... אפשר אַ שוסטער? צי נאָר אַ שניידער? און אפשר גאָר אַ... אַ...

און ווי איך טראַכט אַזוי וואָסערע מלאכה זיך אויסצוקלויבען, הער איך אויסרופען מיין נאָמען.

„ווי אַלט זינד זי?"

— דרייסיג, זאָג איך, בין הונדערט און צוואַנציג.

— ווי זאָ דען? — שפּרינגט ער אויף ווי אַנ'אָפּגעבריהטער. — זינד זי דען נוינציג יאָהרע אַלט?...

יעקע נאַר, טראַכט איך מיר. איך זאָג דרייסיג און ער זאָגט נײנציג.

— דעם פּאַס פאַרצייגען! — גיט ער אַ געשריי. קוקט אַריין אין פּאַס און שרייבט.

— בערוף? פרעגט ער ווייטער.

— ווי מ'רופט מיך? רופען רופט מען מיך, זאָג איך, מענדעלע חיים הערש פּלאָזער'ס. נאָר ריכטיג היים איך: מענ-דעל בארנעצוויטעס.

— וואָס קוועטשען זי? איז דער דייטש מיט דער שלאָף-קופּקע געוואָרען רויט ווי אַ פּסח'דיגער בּאָרשט. „זינד זי פאַלמאַן?"

אָט אַזוי רעדט קלאָרע דיבורים, פאַנ-פּע נישט. און דאָ האָב איך גענומען דרע-הען מיט דער צונג: וואָס זאָגט מען איהם? זאָגען אַ ליגען? שטעהט דאָך, אַז אַ גוי טאָר מען אויך נישט גענאַרען. בינו לבינו איז מיר אַדורכגעפלויגען אַ געדאַנק. פאַרוואָס זאָל איך איהם טאַקע נישט זאָגען דעם אמת? פאַרוואָס זאָל איך מיך שעהמען מיט מיין שופר? אפשר איז אַ בעל-תוקע ביי די דייטשען אויך אַ פאַר...

— איך בין... איך בין... — האָב איך גענומען צוטערען — אַ... אַ... בעל טאָ-קייאַ.

— וואָס איזט דען דאָ? — האָבען מיך אַלע דייטשען מיט די שלאָף-קופּ-קעס אָנגעקוקט פערוואונדערט.

— דאָס הייסט... דאָס הייסט... — האָב איך זיי געוואָלט ערקלערען דייט-ליכער — דאָס הייסט... אַ שאָפער.

— וואָס זינד זי, אַ שאָפער? — דאָ-בען זיך די דייטשען גע'חידוש'ט — וואָ האָבען זי געלערנט?

אַ שיינע שאלה כ'לעבען. יעקע נאַר, האָב איך מיר געטראַכט. נישט נאָר איך, האָב איך געזאָגט, מיין פאָטער, מיין זיידע. איך בין אַ געבוירענער שאָפער.

פון דאָ הויבט זיך טאַקע אָן מיין פּע-קעל צרות. איהר מעגט עס הערען:

צומאָרגענס רופט מען מיך אַריין אין דער קאַנצעלאַריע. מ'דערלאַנגט מיר אַ גרויסען, ברייטען פעלץ. אַ היטעל מיט לאַפּען, אַ פּאָר הויכע פּילצערנע שטיוועל. אַז איך האָב אָנגעטאָן די „גאַרדעראָבע" און האָב אַ קוק געטאָן אין שפּיגעל אַריין, האָט מיר גענומען שווינדלען פאַר די אויגען. איך האָב אויסגעזעהען, ווי אַ בער אויף צוויי פיס.

אַז איך בין שוין געווען פערטיג מיט מיין הלבשה, האָט מען מיך אַרויסגע-פיהרט אויף אַ פּלאַץ, וואו ס'זענען גע-שטאַנען גאַנצע שורות גרויסע לאַסט-אויטאָמאָבילען. דער עלטסטער פיהרט מיך צו צו איינעם פון די אויטאָמאָבי-לען, און זאָגט צו מיר:

— דאָס איזט איהרער וואַגען, ביטע פאַהרען זי.

איך קוק איהם אָן. וואָס הייסט דאָס? וואָס הייסט, איך זאָל איהם פאַהרען? ווי קום איך, מענדעלע חיים הערש פּלאָ-זער'ס צו אַנ'אויטאָמאָביל?

דער עלטסטער האָט געזעהען, אַז איך האָב נישט קיין גרויס חשק, האָט ער מיך מיט געוואַלד אַ וואָרף אַריין געגעבען אין אויטאָמאָביל. אַריינגעשטופּט מיר דאָס רעדעל אין דער האַנד אַריין, און אַ געשריי געטאָן מיט רציחה: „לאָז, אַפּפאַהרען!"

איך קוק איהם אָן. צי איז ער, דער דייטש, משוגע געוואָרען? אַז איך ווייס נישט מיט וואָס מען עסט דאָס? וואָס אויטאָמאָביל, ווער מיר רעדעל? צו דרעהט מען מיט די הענד, צי מיט די פיס? איך האָב גענומען טאַפּען, קלאַ-פּען מיט די פיס. אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז דער בחור, דער אויטאָמאָ-ביל, האָט פלוצלינג. אַ פליה געטון, און מיט'ן גאַנצען אומפּעט אַרויף אויף אַ צווייטען אויטאָמאָביל. כ'האָב עפּיס אַ רוהר געטון, וואו מ'דאַרף נישט...

וואָס ווייטער איז געווען? — וואָס ווייטער איז געווען, געדענק איך אַליין נישט. איך ווייס נאָר, אַז ווען איך האָב מיך אויפגעכאַפּט בין איך געלעגען אין אַ שפּיטאָל מיט אַ פערבונדענעם קאָפּ, און נעבען מיר איז געלעגען מיט פער-בונדענע הענד און פיס דער עלטסטער, וואָס האָט מיר געשטופּט ס'רעדעל אין דער האַנד אַריין און געשריגען מיט רציחה: „לאָז, אַפּפאַהרען"!... און אַ דאַנק מיין באַנדאַזשירטען קאָפּ בין איך טאַקע ניצול געוואָרען פון די דייטשען.

אוצט דערצעהל איך די מעשה און פריידען. די מעשה דערצעהל איך יע-דען ערב ראש-השנה, ווייל זי איז חצי לאַכעדיג און חצי וויינענדיג.

אַ שעהנע יודישע שמחה אין זגערזש

די גאָלדענע חתונה פון פּאָפּולערען עסקן ר' ישכר שוואַרץ און זיין פרוי

אונזער נאָכבאַר-שטאָט זגערזש וועט היינטיגען יום-טוב האָבען א שעהנע יודישע שמחה. עס איז אוועק א האַלבער יאָהרהונדערט, זינט ה' ישכר שוואַרץ האָט חתונה געהאַט און איצט פייערט דאָס געשעצטע פּאָרל זייער גאָלדענע חתונה.

די דאָזיגע דאַטע האָט אָבער אויך א געזעלשאַפטליכע בעדייטונג און נישט נאָר פאַר זגערזש.

זייענדיג טעטיג אויפ'ן געזעלשאַפטליך-קולטורעלען געביט און משך פון פיל צעהנדליגער יאָהרען, איז ה' ישכר שוואַרץ'ס איצטיגער יובילעאום אויך א יום-טוב פון דער יודישער געזעלשאַפט אין לאָדז, וואו דער חשוב'ער בעל-תּפילה ווערט געעהרט און געאַכט פאַר זיינע געזעלשאַפטליך קולטורעלע לייסטונגען, ווי אויך פאַר זיינע זעלטענע אינדיווידועלע אייגענשאַפטען.

ה' ישכר שוואַרץ האָט הינטער זיך אַן'אינטערעסאַנט און וועכסעלרייך לעבען. געבוירען און ערצויגען אין זגערזש, וואו ער לעבט אלע זיינע יאָהרען, האָט ה' ישכר שוואַרץ נאָך אין זיין יוגענד אַרויסגעוויזען זיך אלס מענש מיט גרויסע פעהיגקייטען. ער איז געווען א וואוילער לערנער און, דורכגעגאַנגען דורך דער השכלה-בעוועגונג, איז ער געווען איינער פון די ערשטע אין זגערזש, וועלכער האָט זיך געוואָרפען מיט געוואַלדיגען יודישען אייפער אויף וועלטליכען וויסען.

ער איז גלייך האָט ישכר שוואַרץ אָנגעהויבען צו שם'ען מיט זיינע ברייטע יודישע און אַלגעמיינע קענטעניסען. עס האָט נישט לאַנג געדויערט און דער יונגער משכיל איז מפורסם געוואָרען אלס איינער פון דעם אין זגערזש און זיין צייט פּאָפּולער דריילונג: ליפשיץ-אייזנער-שוואַרץ. די דריי יונגעלייט זענען געווען דאָס „שיינדעל און קריינדעל" פון דעם גאַנצען געבילדעטען יודישען זגערזש פון יענער צייט.

ה' ישכר שוואַרץ'ס הויז איז שטענדיג געווען א בית ועד לחכמים. פון ווייטע מקומות פלעגען קומען צו איהם בעקאַנטע יודישע געלעהרטע און שריפטשטעלער, מיט וועלכע ער פלעגט שטעהן אין שטענדיגער קאָרעספּאָנדענץ.

צו ה' שוואַרץ'ס יוגנד-פריינד האָבען זיך געצעהלט אַזעלכע גדולים, ווי דוד פרישמאַן (אגב זיינער א בן-עיר), טוביה ליפשיץ; דער מחבר פון „העיתות ובאורים", וויצענפעלד, דער תלמיד פון ר' שלמה לייב ראַפּאָפּאָרט, דער פּראָפעסאָר ...ב, און פיל אנדערע געלעהרטע און שריפטשטעלער פון עלטערן און יונגען דור.

דער העברעאישער דיכטער ד"ר יעקב כהן האָט אין ה' שוואַרץ'ס דירה פאַרבראַכט יאָהרענלאַנג, כמעט דאָרט אויפגעהאָדעוועט געוואָרען. ה. ד. נאָמ-

ישכר שוואַרץ.

בערג איז געווען א הויז-לעהרער פון ה' שוואַרץ'ס זוהן. אויך דער פּרעזידענט פון דער אַלוועלטליכער ציוניסטישער עקזעקוטיווע, נחום סאָקאָלאָוו איז דער יובילאַר'ס אַן'אינטימער פריינד פון די יוגענד-יאָהרען.

ה' שוואַרץ איז אויך טעטיג ליטעראַריש אין „הצפירה" און „השחר" פלעגט ער שרייבען אונטערן פּסעוודאָנים „ים השחור". ה' שוואַרץ שרייבט אויך איצט פון צייט צו צייט אין „לאָדזער טאָגעבלאַט".

נישט ווייניגער גלאַנץ האָט ה' ישכר שוואַרץ אַרויסגעוויזען אין זיין כלל-טוערי. 30 יאָהר איז ער געווען דער בעליבטסטער פרנס פון דער זגערזשער קהלה; ער איז געווען דער גרינדער און פּרעזעס פון דער יודישער פאָלקס-באַנק. נאָך היינט, אין זיין הויכען עלטער, פירט דער אויסגעצייכענטער כלל-טוער א וויכטיגען געזעלשאַפטליכען אמט אין זגערזשער מאַגיסטראַט.

א פּרעכטיגע בלעטעל צו ה' ישכר שוואַרץ'ס גלענצענדער פערגאַנגענהייט און רוהמפולער געגענוואַרט, איז די אונפערגלייכליך מוסטערהאַפטע ערציהונג, וואָס ער האָט געגעבען זיינע קינדער, וועלכע זענען א דאַנק זייער גע'ירש'טע בעגאַבטקייט און אינטעליגענץ אויפגעוואַקסען צו מענשען מיט קלאַנגפולע נעמען אין דער יודישער וועלט. גענוג צו דערמאָנען דעם נאָמען פון בערימטען סקולפּטאָר און מאָלער מארק שוואַרץ, דעם אַנטיקע-פאָרשער אונזש. שמואל שוואַרץ, זיין זוהן פון ארץ-ישראל, וועלכער פערנעהמט א וויכטיגע געזעלשאַפטליכע שטעלונג.

צו ישכר שוואַרץ'ס פאַמיליען-יובל זענען זיך צונויפגעפאָהרען אויף יום-טוב קיין זגערזש אלע זיינע זיהן, שנורים, איידעמס, אייניקלעך פון פּאַריז, ליסאַבאָן, פון דער שווייץ, ארץ ישראל.

אונזער ליבען פריינד און געשעצטען מיטאַרבייטער ה' ישכר שוואַרץ צוזאַמען מיט זיין הויך-געאַכטעטער פרוי ווינשען מיר נאָך לאַנגע געזונדע יאָהרען און פרוכטבאַרער געזעלשאַפטליכער און ליטעראַרישער טעטיגקייט!

ט. ע.—

דער אויסצייכנונגס-דיפּלאָם פאַר'ן „לאָדזער טאָגעבלאַט"

ווי מיר האָבען שוין געמעלדעט, איז די רעדאַקציע פון „לאָדזער טאָגעבלאַט" אויסגעצייכענט געוואָרען מיט א דיפּלאָם אויף דער ערשט-געשלאָסענער לאַנדעס-אויסשטעלונג אין פּויזען. דאָס בילד שטעלט מיט זיך פאָר א פאָטאָגראַפישע קאָפּיע פון אָט דעם דיפּלאָם, וועלכער איז אונטערגעשריבען אין נאָמען פונ'ם הויפּט-ראַט פון דער אויסשטעלונג דורך דעם פּויזנער שטאָט-פּרעזידענט ראַטאַיסקי און אין נאָמען פון דער אויסשטעלונגס-פערוואַלטונג — דורך ד"ר וואַכאָוויאַק.

„לאָדזער טאָגעבלאַט" איז די איינציגע יודישע צייטונג אין לאָדז, וואָס איז בעעהרט געוואָרען מיט אַזאַ דיפּלאָם. פון די פּוילישע צייטונגען אין לאָדז האָבען א דיפּלאָם ערהאַלטען נאָר צוויי.

פון דער יודישער פּרעסע אין וואַרשא איז נאָר 1 צייטונג בעשאָנקען מיט א דיפּלאָם.

פון דער קאָנצערט-עסטראַדע

צווייטער אויפטריט פון גלאַזונאָוו קאָנצערט—האָלענדישער קווינטעט—לידער-און אַריען-אָווענד פון אדא סאַרי.—

אויף דעם פאַראַיאָהריגער מוזיק-סעזאָן האָט אונז געבראַכט א שפע פון קלאַוויר-ווירטואָזען, איז אין היי-יעהריגען סעזאָן דאָמינירענד — קאַמער-מוזיק. ווי עס זעהט אויס, האָט דווקא דער דאָזיגער צאַרטער צווייג פון דער מוזיקאַלישער קונסט זיך אָנגענומען און איינגער שטאָט. אַנדערש איז נישט צו ערקלעהרען. דער שטאַרקער ערפאָלג פון די ביידע קוואַרטעט-אָווענדען פון רוסישען גלאַזונאָוו-אַנסאַמבל, און דער גרויסער אינטערעס, וואָס ווערט לעצטענס בכלל אַרויסגעוויזען צו קאַמער-מוזיק, וואָס איז איינגענטליך געשאַפען בלויז פאַר אויסערוועהלטע, מוזיקאַליש-עמפּפינדענדע צוהערער.

דער צווייטער אָווענד פון גלאַזונאָוו-קוואַרטעט האָט נאָך מעהר פערשטאַרקט דעם אויסגעצייכענטען איינדרוק, וועלכען עס האָט אַרויסגערופען דער דאָזיגער קינסטלער-אַנסאַמבל מיט זיין ערשטען דעביוט. אין א גרויסער מאָס האָט דערצו ביינגעטראָגען דאָס בעזונדערס אינטערעסאַנטע פּראָגראַם, וואָס האָט ענטהאַלטען אזעלכע „שעדעווערען" פון קאַמער-מוזיק, ווי די קוואַרטעטען פון שוּבערט און בעטהאָווען („א-דור"), וואָס זענען זעהר מעלאָדערגרייך, קלאַנגפול און דעריבער דאַנקבאַרע און פאַר'ן רוב צוהערער צוגענגליכע מוזיק-ווערק.

מייסטערהאַפט און געטריי דעם סטיל און גייסט, האָט דער אַנסאַמבל פאָרגעטראָגען שוּבערט'ס הערליכען קוואַרטעט, אַרויסהויבענדיג פּלאַסטיש אלע פיינהייטען, וועלכע דאָס דאָזיגע ווערק פאַרמאָגט. מאַמענטענווייז האָט מען געקענט געוויינען דעם איינדרוק, אז עס זיצען אויף דער עסטראַדע נישט „רוסען פון קאַלטען צפון", נאָר עכטע, טעמפּעראַ-מענטפולע ווינער „שוּבערטיאַנער". דער זעלבער אורטייל קען אַרויסגעטראָגען ווערען אויך בנוגע די אויספיהרונג פון בעטהאָווען'ס קוואַרטעט (גאַנץ בעזונדער'ס פון צווייטען טייל — אַנדאַנטע). איבריגענס איז דער דאָזיגער קוואַרטעט בעזונדערס „געלעגען" ביי די קינסטלער, ווייל אין דעם דאָזיגען ווערק (אין פינאַל) האָט בעטהאָווען אויף זיין גע-ניאַלען שטייגער דורכגעפיהרט א רוסי-שען פאָלקס-מאָטיוו, וואָס איז נאַטירליך נאָהענטער צום האַרצען און פאַר די פּסיכיק פון די „רוסען".

• • •

א כאַראַקטעריסטיש בילד פון א ספּעציפיש-קלאַסישען קאַמער מוזיק אַנסאַמבל האָט אונז פערשאַפט דער „האָלענדישער קווינטעט", וועלכער האָט זיך פאַר רינגען זונטאָג פּראָדוצירט אויף אונזער קאָנצערט-עסטראַדע. דאָס אייגענאַרטיגע פון דעם אַנסאַמבל איז בעשטאַנען דער-רין, וואָס עס האָבען זיך בעטייליגט אין איהם אזעלכע מוזיק-אינסטרומענטען, ווי: פלייט און האַרפע, וועלכע ווערען אין דער מאָדערנער קאַמער-מוזיק זעל-טען פערווענדעט. די אויספיהרונג פון פּראָגראַם איז אין אַלגעמיין געווען א קאָרעקטע, פונדעסטוועגען האָט דאָס שפּילען פון „האָלענדישען קווינטעט" אַרויסגערופען נאָר א שוואַכען איינדרוק.

• • •

גאַנץ אַנדערש איז דער פאַל ביי דער אָפּערן-דיוואַ: אדא סאַרי. די דאָזיגע שטימגעוואַלטיגע קינסטלערין, וועלכע איז, ווי שטענדיג, ענטוזיאַסטיש בעגריסט געוואָרען, רופט תמיד אַרוי'ס א בעצויבערנדע התפּעלות ביי די צוהערער. דורך איהר געזאַנג און פאָרטראַג רעדט זי צום האַרצען און עמפּפינדען פון פּובליקום. א אינגעמליכער, איינגעבי-גער, אייזעלער פאָרטראַג איז דער אויס-דרוק פון איהר בריליאַנטער געזאַנג-קונסט. דאָס ליגט שוין אין דעם מעטאַל פולען קלאַנג פון איהר שטימע, אין דער אינדיווידועלער בעהאַנדלונג פון יעדער געזאַנגנומער און אין דעם טרעפליכען אויפערפאָרמירען דעם כאַראַקטער פון יע-דער קאָמפּאָזיציע. בעזונדערס געלונגען איהר די אַריעס פון די עלטערע (לעצ-טענס זעהר זעלטען אויפגעפיהרטע) אָפּערעס פון מאיר-בער (דינאַרא), טאָ-מאַס און פּוטשיני.

הערענדיג די דאָזיגע אַריעס אין פאָרטראַג פון אדא סאַרי שפּירט מען, ווי לעבענספול די דאָזיגע מוזיק איז נאָך געבליבען עד היום.

ה' דיר. טעאָדאָר רידער, אלס בעגלייטער, האָט געהאַט א פולען אַנטייל אין'ם גלענצענדען ערפאָלג פון דעם אָווענד.

מ. ק.

פון יודישען טעאַטער אין „פילהאַרמאָניע"

היינט, פרייטאָג און מאָרגען שבת ווערט נישט געשפּילט. זונטאָג ביי טאָג געהט די זעהר געלונגענע אָפּערעטע „רבי׳ זעלע פון יאַפּאַן" מיט ווערא קאַניעוו-סקא און פויל ברייטמאַן אין די הויפּט-ראָלען. זונטאָג אָוונד ווערט געשפּילט די זעהר אויסגענומענע מוזיקאַלישע שטיק „דאָס חזנ'טל" מיט ווערא קאַ-ניעווסקא און פויל ברייטמאַן אין די הויפּט-ראָלען.

אמעריקאַנער מאַשינען וואַלגערן זיך אין בירא-בידזשאַן פאַר א פערטעל מיליאָן דאָלאַר און ווערן פערזשאַווערט

מאָסקווער יודישע קאָמוניסטישע שרייבער געגען אברהם רייזען, לייוויק, מנחם און ראַבאַי

מאָסקווא (יטא) דער „עמעס" טיילט מיט, אז אַמעריקאַנער מאַשינען אויף א סומע פון א פערטעל מיליאָן דאָ-לאַר ליגען אין בירא-בידזשאַן און וועלען פערזשאַווערט, ווייל די אָרטיגע אַדמיניס-טראַציע אין בירא-בידזשאַן איז נישט קיין גוטע.

דער קאָרעספּאָנדענט דערצעהלט, אז דער איצטיגער פערוואַלטונגס-אַפּאַ-ראַט אין בירא-בידזשאַן איז זעהר נאַכ-לעסיג און דאָס פיהרט צו א סך אינאָר-מאַלקייטען אין דער אַרבייט. ער רעכענט אויס א ריהע קלאָגעס געגען דער פער-וואַלטונג און פאָדערט, אז פון מאָסקווא זאָל מען וועגען זיי אַנהויבען א באַלדיגע אויספאָרשונג.

מאָסקווא (יטא) דא איז אָנגעע-האַלטען געוואָרען אַן'אַלגעמיינע פער-זאַמלונג פון „פּראָבאַנר" פון די יודישע פּראָלעטאַרישע שרייבער", אויף וועל-כער עס איז אָנגענומען געוואָרען א שאַר-פע רעזאָלוציע, וואָס פערורטיילט די האַנדלונג פון אברהם רייזען, לייוויק, מנחם און ראַבאַי, וועלכע האָבען פער-לאָזען די ניו-יאָרקער יודישע קאָמוניס-טישע צייטונג „פרייהייט" און צוזאַ-מענהאַנג מיט די לעצטע ארץ ישראל-געשעהענישען.

וועגען די „פיר דעזערטירען", וואָס האָבען פערלאָזט די ניו-יאָרקער „פריי-הייט" איז אויף דער פערזאַמלונג אויפ-געטרעטען מיט א פאָרטראָג דער רעדאַ-קטאָר פון „עמעס" מ. ליטוואַקאָוו. ער האָט די פיר ניו-יאָרקער יודישע שריי-בער געשטעמפּעלט אלס „שונאים, וואָס דאַרפען צוגעגליכט ווערען צום שאַנד-סלופּ פאַר דער גאַנצער עפענטליכקייט".

„די פערזאַמלונג ווענדעט די אויפ-מערקזאַמקייט פון דער יודישער פּראָלע-טאַרישער קולטור-וועלט בעזונדערס אויף דער שענדליכער אויפפיהרונג פון אברהם רייזען, ווערט אין דער רעזאָלו-ציע געזאָגט, ער האָט פאַר זיינע אַמאָ-ליגע פערדינסטען בעקומען אין רוסלאַנד א גוטע אויפנאַמע, אָבער איצט האָט ער נישט אויסגעהאַלטען דעם נסיון און האָט אויף א שענדליכען אופן פערראַטען זיינע אַלטע רעוואָלוציאָנערע טראַדי-ציעס". די פערוואַלטונג איז אויך שאַרף אַרויסגעטרעטען געגען דעם „י. ל. פּרץ-שרייבער-פעראיין" אין ניו-יאָרק, וואָס האָט אויסגעשלאָסען פון זיינע רייהען די איבערגעבליבענע שרייבער פון דער „פרייהייט".

„אומזיסט אונזער האַרעוואַניע"

מאָסקווא (יטא) ווי עס ווערט מיט-געטיילט, פערשטאַרקט זיך פון וואָך צו וואָך דער ווידערשטאַנד מצד די מעהר פרי-מיטיגליכע יודישע קאָלאָניסטען געגען דער קאָלעקטיוויזירונג פון זייערע פעל-דער. „אומזיסט איז אונזער האַרעוואַניע ברויט בלייבט במילא נישט ביי אונז". איז די אַגיטאַציע, וואָס ווערט איצט געפיהרט אין די יודישע קאָלאָניעס אין קרים, אונטער דעם איינפלוס פון דער דאָזיגער אַגיטאַציע זאָגען זיך א גרויסע צאָהל יודישע קאָלאָניסטען אָפּ צו פער-זייען זייערע פעלדער אויף ווינטער.

דער רעגירונגס-קאָמיטעט „קאָם-זעט" הויבט איצט אָן צו ענטוויקלען אין די קרימער יודישע קאָלאָניעס בוים-וואָל-פּלאַנטאַציעס. די דאָזיגע פּלאַנטאַ-ציעס וועלען צום ערשט איינגעפיהרט ווע-רען אין קערטשער ראַיאָן. עס איז אויך אויפגעהויבען געוואָרען די פראַגע וועגען ענטוויקלען אין די קרימער קאָלאָניעס זייד-צוכט.

א גוט און גליקליך יאָהר
ווינשען מיר אונזערע ליבע עלטערן, שוועסטערן, ברידער, שוואָגערס, שווע-געריגס און אלע פריינד און בעקאַנטע
ישראל קאַהאַן און פאַמיליע.

קופּאָן
יעדער, וואָס וועט ברענגען דעם קו-פּאָן אין דער אַדמיניסטראַציע פון „לאָדזער טאָגעבלאַט"
וועט בעקומען
„דיי יודישע געשיכטע"
פון פּראָפ. גרעץ
אין 7 גרויסע בענדער, 121 דרוק-בויגען, בערך 2000 זייטען פאַר דעם זעהר ביליגען פּרייז פון נאָר
14 זלאָטי

ארץ-ישראל אין יאָהר תרפ"ט

(ענדע פון זייט 5)

פאַנר, 23 — פיק"א, און די איבריגע — פּריוואַטע), און דער שטח פון די יודי-שע אָראַנזשען-פּלאַנטאַציעס איז שוין פערשפּרייט אויף איבער 50,000 דונאַם, געגען 25.000 אין יאָהר תרפ"ח, דאָס הייסט: מעהר, ווי פערדאָפּעלט.

ס'איז איבריג צו רעדען איבער די גרויסע נוצען, וואָס די פּלאַנטאַציעס (וועלכע זענען ערשט אין אָנהויב פון זייער ענטוויקלונג) ברענגען זייערע איי-גענטימער בפרט און דעם גאַנצען ישוב בכלל.

וואָס אָבער ס'איז נאָך נישט בעקאַנט, איז די איבערצייגונג פון דעם אַגראָנאָ-מען-פאַרבאַנד אין ארץ-ישראל (זעה זיין לעצטען אָפיציעלען ראַפּאָרט), אז א דאַנק די אָראַנזשען-פּלאַנטאַציעס ווערט אין ארץ-ישראל מעגליך א ריזיגע ביהנען-צוכט, און אליין די נייע אָראַנ-זשען-פּלאַנטאַציעס. וועלכע זענען צו-געקומען אינ'ם יאָהר תרפ"ט האָבען א באַזיס פון עקזיסטענץ און ענטוויקלונג פאַר נייע דרייסיג טויזענד ביהן-שטאָקען אין ארץ-ישראל.

די קולטורעלע דערגרייכונגען

ארץ-ישראל איז שוין איצט דער גרעסטער, כמעט טאַקע דער איינציגער צענטער פון העברעאישען וואָרט און וויסען און פונ'ם טראַדיציאָנעלען וויסען אויף דער וועלט.

די העברעאישע אוניווערזיטעט, וועל-כע האָט אין אָנהויב פון יאָהר ת"פ"ט געצעהלט 200 סטודענטען און האָט אין זעלבען יאָהר פערפאָלקאָמט זיין פּראָ-גראַם, ערעפענט דעם איינשטיין-אינסטי-טוט פאַר מאַטעמאַטיק, און פערגע-דיגט די צוויי-פרעכטיגע היים פאַר דער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק, וועלכע צעהלט שוין איבער 200.000 בענדער, 2,700 אויטאָגראַפיעס און 1,300 בילדער פון די בערימטעסטע יודען.

דאָס טעכניקום אין חיפה, וואו אין זעלבען יאָהר תרפ"ט איז פאַרענדיגט געוואָרען דער ערשטער סיום (שלום-עקזאַמען) פון די ערשטע סטודענטען, וועלכע האָבען אין איהם געענדיגט זייער שטודיום און בעקומען דיפּלאָמען אלס אינזשענערען.

מען דאַרף אויך דערמאָנען די פערבאַנדען פון איבער 200 שריפטשטעלער און זשורנאַליסטען, 405 דאָקטוירים, 130 אַדוואָקאַטען, און איבער 80 מאַלער, סקולפּטאָרען און אַנדערע קונסט-לער, די העברעאישע אָפּערע, די „הבי-מה" און נאָך 4 העברעאישע טעאַטערן, אויסער קינאָס; די גרויסע צאָהל פער-לאַגען, וואָס מיט די 5 נייע, וועלכע האָבען אָנגעהויבען צו ערשיינען אין יאָהר תרפ"ט, דערגרייכט איצט זייער צאָהל ביז 40.

מען דאַרף אָבער בעזונדערס אונטער-שטרייכען איהר וואונדערבאַרען ערפאָלג אויף דעם געביט פון ביכער-פערלאַג פערקויף.

איהרע ביכער-פערלאַגען, פון וועלכע די גרעסטע זענען „דביר", „אמנות", „מצפה" און „תרבות", האָבען אויפגע-אַרבייט דעם פערקויף פון העברעאי-שען בוך, אין איין ארץ-ישראל, פון 4000 עקזעמפּלאַרען אין פּרייז פון 600 פונט אין יאָהר 1918, ביז 150.000 עק-זעמפּלאַרען אין פּרייז פון 40.000 פונט אין פאַריגען יאָהר, און זיי גיבען שוין איצט אַרויס נישט ווייניגער ווי איין נייַ בוך יעדען טאָג.

אלס א זעהר וויכטיגע געשעהעניש מוז אויך בעצייכענט ווערען דער פער-לאַג „לנוער", וואָס דער יודישער נאַ-ציאָנאַל-פאָנד האָט געגרינדעט בשות-פות מיט דעם פערלאַג „אמנות", ספּע-ציעל פאַר דער יודישער יוגענד אויף גאַר דער וועלט.

אָט דער פערלאַג האָט שוין פער-עפענטליכט א ריי גלענצענדע מאָנאָ-גראַפיעס איבער די ערשטע שעפער פון ציוניזם, די ערשטע בויער פון אונזער לאַנד און איהרע קאָלאָניעס, געשריבען פון בעוואוסטע שריפטשטעלער. אין די דאָזיגע מאָנאָגראַפיעס ווערען זעהר גערן געלייענט אפילו פון עלטערע לעזער.

איך וואָלט זיך דאָ געדאַרפט אָפּשטע-לען אויף נאָך א גאַנצער ריי פּאַסי-רונגען און געשעהענישען אין פערלויף פון יאָהר תרפ"ט, ווי: די אַרבייט אַרום דער אָרגאַניזירונג פון דער „כנסת יש-ראל". וועלכע איז בעשטעטיגט געוואָרען פון דער היגער רעגירונג; די אויסגראַ-בונגען אין בית-אלפא (אויף דעם נאַ-ציאָנאַל-פאָנד'ס באָדען), נתור, אטל ט, א.ד.גל.. וועלכע זענען פון גרויס בעדיי-טונג אין פיל הינזיכטען; דאָס אַריבער-ברענגען אין ארץ-ישראל הערצל'ס אַר-בייטס-צימער, דאָס שאַפען דעם לופט-פערקעהר ענגלאַנד-אינדיען, מיט א צענ-טראַלער סטאַציע אין ארץ-ישראל (עזה) און נאָך אַנדערע פּאַסירונגען פון קלע-נערער וויכטיגקייט.

אום אָבער מיין „קורצער" איבערבליק זאָל נישט זיין צו לאַנג, מוז איך שוין ענדיגען.

אין אלס ארץ-ישראל'דיגער תושב ער-לויב איך זיך צו זאָגען, אז טראָץ אלע קושיות'ען, וועלכע מיר האָבען געליטען אין יאָהר תרפ"ט, און טראָץ אלע טענות ומענות, אפילו די גאָר גערעכטע, צו דער ציוניסטישער לייטונג א.ד.גל... — נישט געקוקט אויף דעם אַלעמען, איז ווען מיר מאַכען: א ריכטיגען סך-הכל פון אלץ, וואָס מיר האָבען בעוויזען און דער-גרייכט אין ארץ-ישראל גופא אין פער-לויף פון יאָהר תרפ"ט, מעגען מיר זאָ-גען:

געלויבט דער אויבערשטער דערפאַר, בעסער האָט קיין שיעור נישט!

—0—

לאדזער כראניק.

ערב וואהלען פון נייע שאצונגס-קאמיסיע.

(§) סוף 1929 ענדיגט זיך די קאַדענץ פון די איצטיגע מיטגלידער פון די שטייער-שאצונגס קאמיסיעס. געלטען איז צוליב דעם שוין פארגעקומען א ציגונג פון דער מאנדאט-קאמיסיע ביי דער האנדעלס-קאמער. די קאמיסיע שטעלט שוין צונויף ליסטעס פון קאנדידאטען צו די נייע שאצונגס-קאמיסיעס.

העברעאישע אווענד-קורסען ביי „בני-ציון"

אויך ביי דער אגודת „בני-ציון" (גייער'ס ראיאן) ווערען ווידער געעפענט קורסען פאר דער העברעאישער שפראך. [די העברעאישע ביבליאטעק עבריה"] וואס עקזיסטירט ביי דער ציונ. ארג. וועט אויצט פערפולקאמט און רעארגאניזירט ווערען. עס איז געשאפען געווארן א ספעציעלע ביבליאטעק-קאמיסיע, וועלכע האט די אויפגאבע צו פערפרייטערן די טעטיגקייט פון דער ביבליאטעק און פערגרעסערן די צאהל לעזער. די ביבליאטעק וועט זיין אפען דריי מאל וועכענטליך: זונטאג, דינסטאג און דאנערשטאג פון 6—8 אווענד.

יום-טוב-מאלצייטן פון דער קהלה פאר די יודישע זעלנער

איי יום-טוב וועלן נישט אויסגעפירט ווערען קיין שטייער עקזעקוציעס ביי יודען

אינטערוויו פון ראטס. בערמאן איז שטאטישע און מלוכה'שע אינסטאנצען

אלע יודישע זעלנער פון גאנצען לאדזער גארניזאן דארפען - ווייסען, אז אלע ראש-השנה מאלצייטען, ערב יום-כפור און מוצאי יום-כפור, ווי אויך די ערשטע און צווייטע טעג סוכות, וועלען זיי בעקומען צו עסען אין רעסטאראן פון ה' גערולד פעטריקאווער 35. די יום-טוב-דיגע מאלצייטען גיט ארויס די יודישע קהלה, אזוי ווי אין די פאריגע יאהרען. די יודישע זעלנער דארפען ווענען אלע אנגעלעגענהייטען, וואס שייך די ימים-טובים, זיך פערשטענדיגען מיט ה' משה עפשטיין זאוואדזקא 1.

• • •

א דאנק די בעמיהונגען פון ראטמאן יחיאל יצחק בערמאן האט די פראקוראטור ערלויבט איינצואָרדנען אין די תפיסות אויף גדאנסקא, קאפערניקא און נאַ-טאַרגאווא נאסען מנינים פאר די יודישע ארעסטאנטען, צו ארייננלאזען א חזן, א בעל-תוקע און א ספר-תורה. עס איז אויך ערלויבט געווארן פאר זיי ארייננצוטראגען כשר עסען אויפ'ן חשבון פון דער קהלה.

אַן'ענליכע ערלויבניש האט ארויסגעגעבען די מיליטערישע פראקוראטור בנוגע די יודישע זעלנער-ארעסטאנטען.

אויך ביי דער שטייער-מאכט האט ראטמ. בערמאן אויסגעפועל'ט, אז ראש השנה, יום-כפור און גאנץ סוכות זאל ביי די לאדזער יודישע שטייער-צאהלער נישט דורכגעפיהרט ווערען קיין שטייער-עקזעקוציעס.

אויך דער ארבייטסלאזען-אמט האט מסכים געווען די יודען אויסצוצאהלען די ארבייטסלאזען שטיצע צומארגענס נאך יעדען יום-טוב.

דער סאניטאר-אמט ביים מאגיסטראט וועט א דאנק ה' בערמאן'ס אינטערווענץ אין די יום-טעג נישט דורכפירען קיין רעוויזיע-אקציעס ביי די שכנים פון יעדען הויז, וואו עס וועט זיין א אנשטעקענדיגע קראנקער. רעוויזיע-אקציעס וועט ווערען נאר די שטוב פון קראנקען.

יודישע ארטיסטען פון רומעניע אין לאדז.

קיין לאדז זענען געקומען אנגעקומען פון גאלאץ (רומעניען), דער יודישער ארטיסט פאסטאר (א לאדזער) מיט זיין פרוי סעווילא. צוזאמען מיט זיי איז אויך געקומען דער רומענישער טעאטער דירעקטאר ה' זינגלער מיט זיין פרוי און טאכטער, דער ארטיסט קאסאווסקי מיט דער פרוי.

די ארטיסטען וועלען פערבלייבען אין לאדז ביז אונטער ראש השנה, פון דאנען פאהרען זיי קיין ווילנע, וואו זיי וועלען שפילען דעם ווינטער-סעזאן אין טעאַטער-סעזאָן „סטעפאנ-טעאטער".

צום נייעם יאהר

די הערצליכסטע גליקוואונשען די ג' אבנעהמער

ווינשט

Fabryka Obuwia Mechanicznego

„CETANJA"

Sp. Akc. w Warszawie.

די ארגאניזאציע פון פ. פ. ס. אין רודא פאביאניץ

אריבער צו די „פראקעס"

(וו) דער קאמיטעט פון פפ"ס און רודא-פאביאניץ איז ארויסגעטרעטען פון דער פארטיי און זיך אנגעשלאסען צו די „פראקעס". צוזאמען דערמיט איז אויך מערגעאנגען צו די „פראקעס" דער גאנצער אינוועטאר און די לאקאלען פון פפ"ס אין רודא פאביאניץ.

משוגע געווארען אין געריכטס-זאל

(וו) אין שטאטישען געריכט איז געלטען געשעהן אַנ'אויסטערלישער פאל. אין געריכט איז געראד פארגעקומען א פראצעס און מען האט אויסגעהערט די עדות. איינע פון די עדות, מעלאניא שקלארסקא, א באנע פון פעטריקאוו איז פלוצלונג משוגע געווארען און אנגעהויבען ארומצעוולדעווען און געריכט. אין זאל איז ענטשטאנען א טומעל. די פאציענטין האט מען אפגעפיהרט אין שטאטישען זאמעל-פונקט.

פעראיין פאר קרעדיטארען-שוץ

(§) אין לאדז האט זיך געשאפען א פעראיין פאר קרעדיטארען-שוץ. אין דער ארגאניזאציע זענען אריין פארשטעהער פון אלע סוחרישע און אינדוס-טריעלע ארגאניזאציעס אין לאדז. דער פעראיין פון קרעדיטארען-שוץ וועט קעמפען מיט די געוויסענלאזע בעלי-חובות און בנזשוילינע באנקראטען.

בחנם!

אין די אויגען-אונטערזוכונג ביים קויפען א בריל אדער א צוויקער, וועלכע מען בעקומט אמביליגסטען ביי

פר. פאסטלעב

71 פיעטריקאווער 71

א גרויסער אויסוואהל פון שטייגער-ברילען Zeiss-gläser

ברילען, גלעזער קויפט מען נאר ביי פאסטלעב.

עלטסטער און ביליגסטע געשעפט אין לאדז.

טאמאשאווער לעבען

(טעלעפאנ. פון אונזער קארעספאנדענט)

אנפאלער אויף יודען אין ביאלאטשעוו פאר'ן געריכט.

קומענדיגען מאנטאג קומט פאר אין געריכט אין אפאטשנע דער פראצעס געגען די אנפאלער פון שטעטעל ביאלאטשעוו.

ווי בעוואוסט, איז דארט אין מערץ פארגעקומען עקסצעסען געגען יודען, קריסטען האבען פערשפרייט א בלבול, אז יודען האבען צוברעכען א צלם. דאס האבען אויסגענוצט פינסטערע עלעמענטען, וועלכע זענען אנגעפאלען אויף דער יודישער בעפעלקערונג.

אלס פערטיידיגער פון די געליטענע יודען טרעט ארויס דער טאמאשאווער אדוואקאט קירשבוים.

טאמאשאווער מאגיסטראט בויט א פאוושעכנע שול פאר יודישע קינדער.

אויף דער לעצטער זיצונג פון שטאט-ראט איז בעשלאסען געווארען אויפצובויען א שולע פאר דער יודישער שול-יוגענד. צו דעם צוועק האט דער מאגיסטראט בעשטימט 100 טויזענד זל. כדי אויסצופערטיגען דעם שול-בנין וועט זיך דער מאגיסטראט בעמיהען צו בעקומען אַנ'הלואה. דער פלאץ אויסצובויען די שולע איז בעשטימט געווארען אויף דער קאליסקא גאס.

סובסידיע פאר ארימע יודישע בעלי מלאכות.

דער יודישער לאוניק י. ראזענבערג האט אויסגעפועל'ט א מאגיסטראט-סובסידיע פאר ארימע יודישע האנדווערקער אויף צו קויפען האנדווערקער-מכשירים.

רעוויזיאניסטישער מיטינג.

קומענדיגען מאנטאג ארדנען איין די הגגע רעוויזיאניסטען און זאל פון די פייערלעשער א מאסען-מיטינג.

„..צי ווירקליך

אין טעאטער

„ספלענדיד"

???

פון „תומכי אורחים"

דער אפצייכנונגס-טאג, וואס איז פארגעקומען דעם 1. אקטאבער האט גע-געבען א הכנסה פון 1.817.7 זל.

פון די קינאס

אין [„קאסינא"] „די אויסטער-לישע לעגענד פון נינא פעטראוונא" איז א פילם, וואס דארף פערעכענט ווערען צו די זעהר געלונגענע. ער בעזיצט א גוט און דאנקבאר טעמא, אזוי ווי אלע פילמען פון רוסישען לעבען, און ציי-כענט זיך אויס מיט זיין עפעקטפולען אויסשטאטונג. די אויספיהרערין פון דער הויפט-ראלע, נינא פעטראוונא, איז די בערימטע שויפילערין ברינגיטע העלם. זי און דער שוישפילער ווארוויק ווארד און פראנץ לעדערער פערבשוט מיט זייער שפילען.

[„לונא"] דינסטאג איז פארגעקו-מען די ערעפנונג פון ווינטער-סעזאן. אלס פרעמיערע איז געגעבען געווארען דאס פרעכטיגע פילם „די הערשערין פון ליבע". דער פילם כאראקטעריזירט די ליבע, וואס א יונג מעדעל וויל בעהער-שען, זי איז דורשטיק נאך איבערראשונ-גען, אנטלויפט פון איהר חתן, און ווען זי קומט צוריק איז שוין צו שפעט. איהר ארט האט שוין אַנ'אנדערער פערנומען און די ליבע ענדיגט זיך טראגיש. דער פילם איז וואונדערבאר שפאנענד און פער-כאפט יעדען צושויער. די הויפט-ראלע שפילט די שוועדישע גרויסע שוישפילע-רין גרעטא גארבא בעצויבערענד. איהרע פארטנערס זענען זשאן גליבערן, לעא ווינס סטאנע און דאראטא סעבאסטיאן. די „לונא"-דירעקציע האט דעם סע-זאן אנגעהויבען זעהר געלונגען.

[„קאפיטאל"] „דאס אונטערוואַ-סער שיף 44 ס." איז א פסיכאלאגישע דראמא, וועלכע שפילט זיך אפ טיילוויז אויפ'ן ים, טיילוויז אויף דער יבשה, צווי-שען 2 מאטראזען, אמת'דיגע גוטע פריינד. ספעציעל אינטערעסאנט זענען די פלאט-מאנעוורעס, בעת וועלכע דאס אונטערוואסער-שיף 44 ס. נעהמט אונטער. אויף דעם אונטערוואסער-שיף געפינט זיך איינער פון די גוטע פריינד, דער צווייטער איז א ספעציאליסט א גירש, ער ראטעוועט זיין גוטען פריינד און דעם רעשט מאטראזען און די לעצטע מינו-טען, בעת זיי האלטען שוין ביים אויס-שטארבען פאר הונגער און גוים. די הויפט-שוישפילער זענען זשאק האלט און ראלף גראוועס אלס מאטראזען, און דאראטא רעוויער אין דער ראל פון א קאבארעט'ן ווייב. זיי אלע שפילען זייע-רע ראלען גלענצענד.

דער נייער סעזאן אין „וואדעוויל", „אדעאן", „קארסא"

אין א געשפרעך מיט'ן דירעקטאר סטאביעצקי וועגען רעפערטואר אויפ'ן נייעם סעזאן אין „אדעאן", „וואדעוויל" און „קארסא", וואס שטעהען אונטער זיין לייטונג, האט דער לעצטער אונז ערקלערט, אז צום נייעם סעזאן זענען פאר די דערמאנטע קינאס פארגעברייט געווארען פיל שלאגער-פילמען פון איי-ראפעאישער און אמעריקאנישער פרא-דוקציע, וועלכע דאס פובליקום וועט זי-כער אויפנעמען מיט גרויס צופרידענ-הייט.

— אונזער רעפערטואר — זאגט דיר. סטאביעצקי — איז לויט אונזער טרא-דיציע — צוגעפאסט צום געשמאק פון פובליקום, פון יעדען פון די 3 קינאס. מיר וועלען, אלזא, דעמאנסטרירען אין „אדעאן" געקליבענע לייכטע ווינער פילמען און פארסען, אין „וואדעוויל" סענ-סאציאנעלע סאלאן-פילמען, און „קאר-סא" סענסאציאנעל - אוואנטורנסטישע פילמען.

אין די אלע פילמען וועלען זיך בעווייזען די בעליבטע אייראפעאישע פילם-שטערנס, ווי דאלארעס דעל ריא, ליא מארא, אנא אנדרי, ליאנא האיד, מאריא פאולדער, קארמען באני, הארי לירטקע לוציאנא אלבערטיני און פיל אנדערע בערימטהייטען.

פון אמעריקאנער: קלארא באו, בעבע דאניעלס, ר. גריפית, טאם-מיקס, באק-רושאנעס, קען מיינארד א. א.

מען קאן דעריבער ערווארטען, אז דער נייער סעזאן וועט זיך אין די דערמאנטע קינאס איינשטעלען זעהר אינטערעסאנט און לעבעדיג.

א שרפה אין א קויהלען-סקלאד

(וו) אין לאנדבערג'ס קויהלען-סקלאד וועגגלאווא 5 איז געלטען אויסגעבראָ-כען א שרפה. די פייערלעשער האבען נאך א 2-שעה'דיגער רעטונגס-אקציע איינגעלאשען דאס פייער. די שרפה איז אויסגעבראכען צוליב דעם קויהלען-גאז, וואס איז געווען אנגעזאמעלט אין לאגער.

לעזט און אבאנירט

— דאס —

„לאדזער טאגעבלאט"

יודיש טעאטער אין פילהארמאניע זאל — נארוטאוויטש 20 —

אונטער דער לייטונג פון א. בעזמאן

פאר'ן אפפאהרען נאך וויען

נאר איינינע פארשטעלונגען פון די בעליבטע ארטיסטען

וויערא קאניעווסקא

• פאול ברייטמאן •

זונטאג דעם 2-טען טאג ראש-השנה 4.30 נאכמיטאג צו ביליגע פרייזן די שטארק אויסגענומענע פיעסע — מיט שעהנע מוזיק

רויזעלע פון יאפאן

אין 3 אקטען פון סיגעל.

הויפט-ראלען רויזעלע—וו. קאניעווסקא ראבערט—פ. ברייטמאן.

זונטאג, מוצאי ראש-השנה 9 א זייגער אווענט די שלאגער פיעסע — מיט געזאנג און שעהנע מעניך

דאס חזנ'דל

אין 3 אקטען פון שטיינבערג.

הויפט-ראלען חזנ'ל—וו. קאניעווסקא דור—פ. ברייטמאן

מאנטאג, דעם 7-טען 9 אזייגער אווענד צו פאפולערע פרייזען די אין לאדז בעליבטע פיעסע

ציפקע פייער

אין 3 אקטען פון קאליך הויפט-ראלען ציפקע—קאניעווסקא מילטאן—ברייטמאן.

עס נעמט אנטייל דער גאנצער אנסאמבל.

בילעטען אויף אלע פארשטעלונגען צו בעקומען אין קאסע פון פילהארמאניע

אנאנס! אין פארברייטונג בערעלע באסיאק

◀◀◀ און וועלוועלע שמד'ניק ▶▶▶

אפעריסטען אין מלבישים פון פוילישע אפיצירן נארען אויס געלד אויף א לעגיאן פאר א"י

געכאפט אַנ'ארץ-ישראל-אפעריסט אויפ'ן קאלישער וואקזאל

פיל שווינדלער האבען אנגעהויבען אויסנוצען די ארץ ישראל געשעהע-נישען פאר זייער איינענער טאש און בע-שווינדלען אויף פערשידענע אופנים די נאאיווע יודען. פאר וועלכע זיי שטעלען זיך פאר אלס אגענטען פון די הילפס-קאמיטעטען פאר ארץ ישראל.

כמעט יעדען טאג איז די צייטונגס-כראניק רייך מיט אזעלכע פאקטען. און היינט האבען מיר בעקומען א ידיעה פון 2 אזעלכע פאקטען.

אין פיל שטעט פון דער לאדזשער וואיעוואדזטווא האבען זיך בעוויזען עפעס צוויי הברה-לייט און מוגדירען פון פוילישע אפיצירען און האבען בע-שווינדעלט א גאנצע רייהע מענשען, אוים נארענדיג ביי זיי געלד אויף א יודישען לעגיאן א. נ. פון „בערעק יאסעלעוויטש, וועלכער זאל געשאפען ווערען פאר ארץ ישראל. זעלבסטפערשטענדליך איז אזא לעגיאן נישט געשאפען געווארען, און די חברה-לייט זענען פשוט'ע שווינד-לער מיר ווארנען דעריבער די נאאיווע קליינ-שטעטעלדיגע יודען, אז מען זאל זיי נישט געבען קיין געלד.

(§) אויף די צוגען ווארשא — לאדז האט זיך מיט א פאר טעג צוריק גע-דרעהט עפעס אַנ'עלעגאנטער יונגערמאן וועלכער האט זיך פארגעשטעלט אלס אינקאסענט פון הילפס-קאמיטעט פאר די יודען אין ארץ ישראל, פיל רייזענ-דער האבען איהם געגלויבט און איהם געגעבען געלד. דער פארשוין האט שוין אזוי אפגעפרייערט א שעהן ביסעל פא-סאזשירען און קיינער האט איהם נישט חושד געווען, ווייל לויט'ן אויסזעהן איז ער געווען א זעהר אנשטענדיגער מענש. געלטען אבער האט מען איהם דעמאסקירט. דער שווינדלער איז אויפ'ן צוג צוגעגאנגען צו איינעם פון די פא-סאזשירען און געבעטען געלד. גראד האט איהם שוין דער פאסאזשיר מיט א צוויי וואכען צוריק געגעבען א געווי-סע סומע און אוצט האט ער זיך מיישב געווען צו פאדערן ביי איהם א לעגיטי-מאציע אדער א בעפולמעכטיגונג. דער יונגערמאן איז לאס געווארן און זיך געוואלט צוריקדרעהען. דער פאסאזשיר האט איהם אבער פערהאלטען און איהם איבערגעגעבען אין די הענד פון דער פאליציי אויפ'ן קאלישער וואקזאל.

פאר דער פאליציי האט זיך דער יונ-גערמאן לעגיטימירט אלס אברהם ווינ-דענפעלד, א סטודענט פון דער ווארשע-ווער אוניווערזיטעט. דער שווינדלער ווערט איבערגעגעבען און רשות פון אויספארשונגס-ריכטער.

פאבריקס-דעלעגאטן פאדערן צו רעגולירען די לוינען

(§) אויף דער געלטיגער רעלעגאטען-פערזאמלונג פון טעקסטיל - קלאסען - פעראיין איז אנגענומען געווארן א רע-זאלוציע, לויט וועלכער די הויפט-פער-וואלטונג ווערט אויפגעפאדערט אונטער צונעמען אַנ'ענערגישע אקציע, צו צווינגען די אינדוסטריעלער אפצוהיטען דעם „צענגניק", וואס זיי האבען זיין צייט בעשטעטיגט בעת'ן שליסען דעם אפמאך מיט די ארבייטער.

בעראטונגס-שטעלע פאר חתן-כלה

א טרויעריג ביסעל סטאטיסטיק...

(מ) ווי בעקאנט עקזיסטירט אין לאדז א שטאטישע בעראטונגס-שטעלע פאר חתן-כלה, וועלכע לאזען זיך אונ-טערזוכען דורך דאקטוירים, איידער זיי נעהמען חתונה האבען. דער ערשטער בע-ריכט פון דעם חתן-כלה-אמט איז אזעל-כער: פון 3 סעפטעמבער ביז'ן 3 אק-טאבער, ד. ה. דורך איין חודש האבען זיך געמעלדעט אויף ווייזיטען 43 מע-נשר און צוויי פרויען. דערביי דערביי זענען געווען 37 פערזאן אין עלטער פון 20 ביז 30 יאהר, 5 פערזאן אין על-טער פון 30—40 יאהר, 2 פרזאן פון 40 ביז 50 יאהר, און איין פערזאן אין על-טער פון 57 יאהר. געמאלדען האבען זיך 15 ארבייטער, 8 ביוראליסטען, 4 הענדלער, 5 בעאמטע און 3 אהן פא-כען. פון די 45 געמאלדענע זענען בלויז 16 געווען געזעלשאפטליך געזונד. דער חתן-כלה אמט געפינט זיך אויף גדאנסקא 83. דער אמט איז טעטיג יעדען מיטוואך און שבת פון 1 ביז 2 ביי טאג.

תר"צ — ציון

לראשית השנה הבאה

הננו שולחים את ברכתנו החמה לאחינו החלוצים בארץ אבותינו, לכל קרובינו, מכירינו ומיודעינו בכך אתר ואתר, תהי' שנה זו שנת שלום ברכה ואושר שנת גאולה שלמה לעמנו וארצנו.

תמורת כרטיסי-ברכה הננו מנדבים לטובת „קרן-הקימת-לישראל".

גאולה תתנו לארץ!

צום נײעם יאהר

שיקען מיר אונזערע הױסע װאונשען אונזערע ברידער-פיאָנערען אין אונזער פאָטערלאַנד, אַלע אונזערע קרובים, פרײנד און בעקאַנטע אין אַלע זײערע װאױן-ערטער, אין אַלע גלות-לענדער. זאָל דאָס קומענדע יאָהר זײן אַ יאָהר פון פרידען און גליק, אַ יאָהר װאָס זאָל ברענגען צו פולע אויסלײזונג פון אונזער פאָלק און לאַנד.

אַנשטאָט װאונש-קאַרטען שפענדען מיר לטובת דעם יודישען נאַצ.-פאָנד

תר"צ — ציון

א.

„אהל-יעקב"
איזראעליט וביתו
אוריסאן ליב
אורדינאַנס וב.תו
אסטראָמאגיעלסקא
אײבשיץ אליהו
ארמיאן חיים ד"ר
אלפערין אשר וביתו
אויערבאך ש.
אפפעלבוים משה
אַרענאָוויץ און טאַרנהײם
אברַאַמזאָן א.
אלטמאן
אליצקא
אדלער ד.
אפאטשינסקי
אפאלא
אורבאך מ.
אפענהײם
אפאטאווסקי
אסטראָמאגילסקי א. י.
אַרעסקי
אניספעלד עמונואל ד"ר ורעיתו
אלטמאן ש.

ב.

„בני-ציון"
„בית-אולפנא"
ברוידא מ. ר"ר וביתו
בראנדשטטר דיר. וביתו
בערלאס ד"ר
ביאלער יצחק מאיר
ביה"ס של קצנלזון-נחומוב
בארנשטײן אינזש. ורעיתו
בראָיערמאן י.
בלײשטיפט מ.
ברענרעל גניא
בזעזינסקי א. י. וביתו
בוימגאלד זאב
בערנשטײן יעקב
בלומענפעלד
בלום י.
בערעסקין
בערקאוויץ דניאל
בלעכשטײן און װאַרשאָווסקי
ביזמערג
בראַמבערג
בערקע גרוינים
ביטקאווסקי יחזקאל
ביטקאווסקי ליב
באַנקער מנחם מענדעל ורעיתו
בערקאוויץ
בידערמאן ס.
בארוכאווסקא
בליטבלום
בארענשטײן
באַכאריער
באראן
בלאט
בראון און פאַבריקאַנט
בראוער
בעראוויץ
בארענשטײן דר.
בראווערמאן שײנה
בראמבערג
בער איזאַק
ברוידא פ.
בערלינסק,
בלומענפעלד מרדכי
ברקאוויץ חנה
בראדער אליעזר ד"ר ורעיתו
בענדא משה
ברוין דוד
בראָדאווסקי אהרון
„בנק עממי יהודה" (גלובנה 41)

ג.

„גורדוניה"
גלאנץ א. וביתו
גראווע י.
גאלדין יצחק וביתו
גוטער בנימין וביתו
גוטערמאַן וביתה
גיביאַנסקי ד"ר
גאָלדבערג א. וביתו
גלאַזער ל. ג.
געליבטער מאַג.
גראַבאָוויעצקי י.
גרינבערג
גרינשטײן
גאלדפעדער
גאָלדמינץ י. וביתו
גלאַזער מ.
גוטמאַן ס.
גרינפעלד ל.
גרײַצער יצחק
גאלדבערג
גינסבערג פ.
גאלדבערג זלמן
געפנער צבי
גאלדבערג
גאלדקאפף
גאלדפינגער ישראל
גאַרדין
גאלדקארן ש.
גווירצמאַן און ראַטנער
גרינבערג רעלי
גערשענאוויץ פ.
געדולד מ.
גאלדמאַן מ.
גאטליב און מאקרסקי
גאלדבלאַט דר.
גאַרדאַן ה.
גלאַזער
גוטמאַן שלמה
גאָלדקראַנץ פנחס
גיטעָן גרשון
גאָטהעלף מרדכי זלמן
גרינבאַל ישראל
גערטעל יחזקאל
גאטעסגענאַדע אריה ורעיתו
גוינט חיים וביתו
גראסמאַן י. ש.
גארפינקעל מ.

ד.

דיאַמענט דוד וביתו
דאָראָשאָוו משה
דודאק יוסף וביתו
דודעלציק יעקב
דיאמענט אברהם אבא
דיאַמענט אברהם
דזיאלאשינסקי
דאוונאווסקי
דאלינסקי
דאמאנאוויץ רפאל
דאבזינסקי
דאווידאָוויץ מ. ר.
דאנציגער אלימלך
דעמבינסקי יצחק

ה.

הועדה הצוה"ת לקק"ל בלודז
ההסתדרות הציונית בלודז
הועד של קרן היסוד
המשרד הארץ-ישראל
הסתד. „התאחדות"
" „השומר-הצעיר"
" „הרצליה א'"
" „הרצליה ב'"
" „החלוץ"
" „החלוץ המרכזי"
" „החלוץ-הצעיר"
הגמנסיה העבריה הI לנערים
" " הII
" " לנערות
" " של קצנלסון
העלמאן מ. וביתו
הילולא מ.
האָפענבערג בצלאל וביתו
האָכענבערג גדליהו
האָפמאַן ר.
האַמבורסקי ע.
היללער ל.
הערשקוויץ מ.
האלבערשטאַט ז. וביתו
האַלפערן העלענא
האַלצמאַן ש. וביתו
הערמאַן געבר.
הערץ יוסף
הימעלפארב אברהם
הענדעלעס ד"ב
האַרן מרדכי
הײדע חנה וביתו
הירשזאָן הירש
הערשקאָרן
האניגשטאַק
הערשבערג ד"ב
הערשקאוויץ
האפמאַן
הערשקאוויץ
העכט דוד
הערשבערג אברהם
הענדלער יוסף
הערשבערג זלמן
הערשבערג שמואל
הורוויץ חנ"ך ורעיתו

ו.

ו. י. ז. א.
ווײַנבערגער מ. וביתו
ווינער זאב
וועגמײַסטער נ.
וואַרשאווסקי ב.
ווארכיוואַקער
וואוידיסלאַווסקי
וויטקינד מ.
ווײַסבערג א. וביתו
ווײַנטרויב יהודה ליב וביתו
וואַרשאווסקי
ווײַנטרויב
וישעוויאַנסקי מאַקס ושותפיו
ווראצלאַווסקי ש.
וויגער ה.
וואלף ז.
ווארכיוואַקער צ.
וויגאדזקי
וויגער יוסף
ווינער משה
וואהל
וואגמאַן אברהם
וואַרשאווסקי רפאל
וועקסלער שושנה
וועקסלער יהודה אריה
וועקסלער זאב
ווײַנבערג יהודה

ז.

זילבערשטראַם ד"ר ורעיתו
זילבערשטײן ל. וביתו
זילבערשטײן ז.
זילבערבערג ב.
זילבערבערג דוד וביתו
זילבערבערג יוסף
זאַדעק חיים שלמה
זעלווער מ.
זשיכלינסקי מענדעל
זארעך משה
זרושעווסקי שמואל
זילבערשטראַם סאַמועל
זאנדבערג
זײַבערט אחים
זילבערמאַן
זהבה
זעלמאַן י.
זימון נ.
זאמבקאָווסקי ש.
זרושעווסקי יצחק
זעדע צבי וביתו
זײַדענוואַרם אחים

ח.

חאווען דיר. וביתו
חאראַשץ נ.
חאווערט צבי
חאראַדאק אהרון
חאמיעץ משה

ט.

טאַרטאַקאָווער ד"ר ורעיתו
טאפיאַש ח. א. וביתו
טעמפעלהאף מ.
טיוואַרסקא
טאַליבע
טשארנא פרעדא
טויבער יוסף ד"ר ורעיתו
טויבענשלאַג רודאלף ד"ר וביתו
טאלמאַז אליעזר

י.

„יבנה"
יאַעל אלכסנדר וביתו
יאַנקעלעוויסקי
יאבלאַנסקי מ.
יעלין און רודאַמין
יאַנקעלעוויץ
יאנאווסקי
יוזעפאָווסקי
יאבלאצניק יונה
יאַספע חנוך
יונגסטער יוסף

כ.

כץ א. וביתו
כהן
כהן ח.

ל.

לאַכמאַן און זינגער
לעוו, אלענבערג, קרול
לאַסקאַווסקי י.
לינדענפעלד און קרישעק
לעוו שמואל וביתו
לעוו יצחק
ליטווין צ.
לעווינטאַן ק.
לימאַן מ.
לויפער ז.
ליכטענשטײַן ג. וביתו
לובראַניצקי
לעוויצקי מ.
לערמן י.
לעשטשינסקי גבריאל
לאַנגנאַס מינדעל
ליפשיץ ישראל
לאוויטער יאַנינא
לובאַשיצקי אהרון וביתו
ליכטענבערג צבי
לעווענבערג יוסף
לעווין י. וביתו
לעוויצקי מרדכי וביתו
לעווענשטײַן חיים
ליפשיץ
ליפשיץ מ.
ליפציגער
ליכטענשטײַן יעקב
לאַנדא און דיקערמאַן
לובאַשיצקי פ.
ליבערמאַן ש.
ליבראַך צבי
ליבראַך מאיר
לעווין
לוקס
לעווין ע. ד"ר
ליטווין נ. ב.
ליסאַוואַדער
לעווינסאַן
ליבראַך
ליפשיץ ש.
לובלינסקי פסח
לעווקאָוויץ
לעווענזאַהן שלום ורעיתו
לובלינער דוד

מ.

„מזרחי"
מארחיב מ. וביתו
מאיערטשיק
מײמאַן מ.
מרקאָוויץ און נאַשעלסקי
מיכאַלעץ
מיצענמאַכער
מאַזע און לעמפערט
מינדאל גוטמאַן
מרגליות חיים וביתו
מיאדאוויץ מאיר
מאלעניצקא לאה
מילער רבקה
מאלעניצקי שלמה
מידלאַזש שמעון
מאנטשיק מ.
מיניצקער
מילגראַם
מארגענטאַלער צבי
מאלץ
מאלינאַק
מאנדעל
מאהלער עדמונט
מארקוספעלד
מאנעסאווסקי
מאנטשיק און קראמאַז
מינץ ס. נ.
מילער פעליקס
מאיערפעלד יוסף
מאַנרעלסמאַן יהודה

נ.

נאטאַנזאַן וביתו
נײַפעלד ש.
נײַמאַן א. צ.
נײַמאַן ב.
נײַמאַן א.
נאדעל לײב
ניי כ.
ניקעלבערג יעקב
נאמיאַט יעקב
נאמיאַט
נאדעל ד"ר
נאכטשטערן
נײַפעלד ש.
נאדריטשני
נאַטשקאָווסקאַ מרים

ס.

סאַרנע ד"ר וביתו
סאַוער נ.
סוועָרגאַוויצקי ס.
סאַוויצקי מ.
סקשינעק
סרעברעניק
סאכאַטשעווסקי מ.
סקורא וואלף וביתו
סענדאַטש יהונתן ורעיתו
סטאַלער ל.
ספעקטאָר ו. ד"ר
סוכאַלסקי ק. וביתו
סטריקאָווסקי ליב
סולקעס

ע.

„עבודה"
עק נתן ד"ר
עלענבערג ד"ר וביתו
עדעלמאַן ב.
עלבינגער טערעסא
עטלערשבערג
ערליך
עווינקײַט
ערליך ש.
עטינגער

פ.

פרענקעל י. ד"ר וביתו
פײַנבערג ק.
פײַקאָוו א.
פענער ש.
פלאַטמא מ.
פיקעלני י.
פרײַמאַן ה.
פאַלמאַן נ.
פראַשקער איגנאַץ.
פעלדמאַן ד"ר
פאַצאַנובסקי שמואל
פראַשקער ברוך
פאָמעראַנץ מרדכי לייבוש
פרענקעל
פאוסט ש. וביתו
פאלאַק מרדכי ורעיתו
פעלמאַן מאיר
פיאַסקאָווסקי משה וביתו
פיאַסקאָווסקי ירחמיאל
פערעלמאַן
פאַט מנחם
פרידמאַן וביתו
פאַזשענצעווסקי אחים
פישער לעאָן
פזשיבילסקי
פײַערשטײַן יצחק
פרידמאַן
פײַערמאַן
פודלאָווסקי מרדכי
פערעלמוטער צבי
פרידע ישראל
פרידבערג זאפיא
פרידבערג גזשעגאַזש
פערלע י.
פרוינד ס.
פרײַנקעל מ.
פערקיס
פערעלמוטער ז.
פרײַמאַן ח.
פערעלמוטער יואל
פיטאָווסקי אחים
פײַגין
פעפער ר.
פאַזנאַנסקא
פאַזנאַנסקי
פישער חנה
פרידמאַן פיליפ ד"ר ורעיתו
פוזנאַנסקי ישראל ורעיתו
פערעלמאַן אברהם ד"ר וביתו
פאלעק זאב ד"ר וביתו
פאגעל אברהם
פאגעל דוד
פרײַדענרײַך מאַיט
פײַן מאַרעק

צ.

„צעירי-מזרחי".
ציטרינאָווסקי י. וביתו
צערענאַלפּאָסקא ש. וו.
צאוזמער א. ע.
ציגלער מ.

ק.

קריגער מרדכי וביתו
קאַרענבערג
קזשענטאָווסקי,
קארנפענץ דוב
קראַסוצקי דניאל
קארן
קײַזער יוסף
קאָרעליץ
קאַצענעלמאַגען
קאַץ ד"ר
„קולטורא" (דרוקערײַ)
קעלערמאַן פנינה
קלעצקי אחים
קילבערט
קראַן ש.
קאַזלאָווסקי יעקב
קלאַצמאַן אברהם
קלינגער אליעזר וביתו
קאַצענעלנבאַגען א.מ. ורעיתו
קאַרא מ. וביתו
קאַהאַן י.
קאַצבערג א. ד. וביתו
קאַרנאָווסקי פ.
קארצינסקא נ.
קאַהן ק. ורעיתו (פבּיניץ)
קארן י.
קעמפינסקי
קאַהאַן ריבה
קאטקאווסקי ראובן
קופערמינץ יצחק דב
קאַרמאַן
קאפציאווסקי ח.
קאַרטשמאַר
קאַשוב און קרילאַטיעצקי
קאַץ מ.
קעסטענבערג
קראַסוצקא ג.
קופעיעוו

ר.

ראָזענבלאַט ד"ר וביתו
ראַקאָוויץ מ.
ריגער דיר.
רומקאָווסקי מ. ה. ורעיתו
רײַכמאַן ש. וביתו
ראַבינאָוויטש ש. ז. וביתו
ריסיגאָוו אַ.
ראָזענבלום מ.
ראָטקאָפף זאב
רינגאַרד צבי
ראסין משה
רעזניק מ. ד"ר
רוסינאָוו י. ל.
ראָזענשטײַן ש. וביתו
רובינעק מ.
ריוואַלסקי יעקב
ראַק צבי
ריבינשטײַן ז.
רײַכערט
ראַטקעל יעקב
רובינשטײַן ס.
רובינשטײַן י.
רובאַשקין
ראַגאַזינסקי מ.
רומקאָווסקי י. ר.
ראָזענבערג נ.
ראָזענשטאַק אריה
רעדליך מרים וביתה
ראָזענפעלד זלאַטע
ראַפאַפאַרט יחיאל וביתו
ראַטקאָפף יחיאל מאיר
ראַבינזאָן ד"ר
ראָזענהאַלץ יוסף וביתו
רובינסקי
רוסינאָוו ל. וביתו
ראַביגאָוויץ מ.
ראָזענהאַלץ יוסף
ריטערבאַנד א.
רײַספעלד חיים

ש.

שאַפּירא אהרון
שאַפּירא ש. ד"ר וביתו
שטערן י.
שיך הערמאַן וביתו
שטיפט פ. וביתו
שאַפּירא אברהם וביתו
שטרויסבערג יחיאל וביתו
שוב יואל ורעיתו
שוב חיים
שלאַנגער יהודית
שאַפּירא ראובן
שרעטער סט.
שערדזקי שלמה
שאַראיעווסקי דוד
שײַנפעלד ש.
שווערגאָלד יוסף מענדיל
שמושקאָוויץ און גאָלדקינד
שמושקאָוויץ און שלעזינגער
שוויענטאָפּלאָווסקי מ.
שטײַן אַ.
שערדזקי ד.
שוואַרצבאַרד
שפײַזער א.
שאַרפאײַזען ליב
שטײַן
שניצער משה מרדכי
שניצער צבי וביתו
שניצער אלימלך ורעיתו
שניצער אליעזר לאון
שאַמעס וו.
שטילער און ביעלשאָווסקי
שולמאַן צבי
שײַנראַך א.
שטרויך פרוי ד"ר
שײַנפאַרבער מ.
שאַפּירא מ.
שווײַג ש. ד"ר וביתו
שאַפּירא אשר ורעיתו
שאַפּירא מיעטעק
שאַפּירא ישראליק
שאַליט יחיאל וביתו
שטרויך ז. אדוו.
שײַניאַק (זד. וואליאַ)

די רשימות פון די איבעריגע מנדבים װעלען פערעפענטליכט װערען ערב יום-כפור.

ופמני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו.

יודען!

בשעת עלוית לתורה זײט מנדר לטובת דעם „קרן-קימת-לישראל"

דער יודישער נאַציאָנאַל-פאָנד איז אונז מקרב צו דער פער'יתומ'טער ערד.

די גבאים װערען געבעטען אויפצוגעבען אין קרן-קימת-ביוראָ די רשימות פון די מנדבים.

געדענקט דעם רוף: גאולה תתנו לארץ.
די שפענדער װערען געבעטען באַלד נאָך ראש-השנה אַרײַנצוטראָגען די נדרים אין קרן-קימת-ביוראָ (צעגעלניאַנאַ 4).

האוניברסיטה העממית
ע"י ההסתדרות הציונית בלודז
ביום א', מוצאי ראש-השנה, בשעה 7 בערב באולם ההסתדרות הציונית (ציגלנינה 4)

הרצאה עברית

על הנושא: משה טנדלסון, ליובל המאתים להולדתו
המרצה: ד"ר י. פרנקל
הכניסה חנם!

Dr. Klozenberg
צוריקגעקעהרט

Dr. med. H. Gutsztadt
אקושער-גינעקאלאג
צוריקגעקעהרט
Zachodnia 62 (Cegieln. 23) telef. 29-52
נעמט אָן פון 9 ביז 10 און פון 5 ביז 7 אָװענד.

Dr. med Grzegorz Rozenberg
ספעציאַל-אַרצט פאַר מאַגען, קישקע, לעבער און אינערליכע קראַנקהײַטען
Telef. 24-44 גדאַנסקאַ 44 (דלוגאַ)
נעמט אָן פון 11 ביז 1 נאָכמ.
און פון 6½ ביז 8½ אָװענד
חוץ מיטװאָך און זונטאָג נאָר פון 10 ביז 1 נאָכמ.

אלגעמײן רענאָמירטער דאַמען-שנײַדער-אַטעליר
אי. מאשקאָוויטש זאַוואַדזקאַ 22, טעל. 37-30
— דער אַטעליר איז שוין טעטיג. —
נײַסטע פראַנצויזישע הערבסט-און-װינטער-מאָדעלען פון מענטעל און קאָסטיומען אויך ספעציעל פעלץ שוין אַנגעקומען. יעדע 2 װאָכען פרישע זאַכען.

אַלע סוחרים מוזען װיסען,
אַז דאָס בעסטע מיטעל געגען באַנקראָטען און פראָטעסטירטע װעקסלען, איז צו װענדען זיך אין די בערימטע ביוראָ סאָנדאָװע
„װעריטאַס" פיעטר. 31
אין הויף
טעל. 53-27. װאו אַלע חובות ענינים פון פראָטעסטירטע װעקסלען װערען שטרענג בעהאַנדעלט און פון דער ביוראָ געזיכערט און גאַראַנטירט. דאָס ביוראָ שיקט אַרויס אײגענע מענשען אויף דער פראָװינץ אין גאַנץ פוילען. דאָס ביוראָ ערלעדיגט אויך אַלער אַרט ביט שריפטען אין אַלע רעגירונגס-אינסטיטוציעס.
בעמ.: מיר נעמען זיך זאַכען אויף אײגענע קאָסטען.

װיכטיג פאַר דאַמען!
מאַכע איך די עלעגאַנטסטע דאַמען-הוטע נאָך דער לעצטער פאַריזער מאָדע און די עלטעסטע היטע איבעראַרבײטע איך אויף געגצליך נײַ. געדענקט די אַדרעס:
זאַװאַדזקאַ 23
פאַר נאָר 2.50 זל.
אין הויף. 2-טען אײַנגאַנג, לינקס פאַרטער.
בעמערק.: נײַ היטען די לעצטע נײַהײַטען אין פײַנער אויספערטיגונג 50 פראָצ. ביליגער װי איבעראַל.
„TOLA"

Pedagog
przebywał wiele lat w Anglji i w Niemczech udziela lekcji angielskiego i niemieckiego jak również konwersacji oraz początki francusk. Oferty pod „Sz" do Admin.

שעהנע האַנד-שטיקערײַ-אַרבײַט
אויף
װרעש
קאַפּען, ציכען, העמדער, קאָמבינאַציעס, רעפּאַרמען, סטאָרען
געשטיקטע, אַזשור, טאַלערא, געפוצטע, אַפּלעקאַציע און אַלע אַרט
נעמט אָן בלײַװײַס זאַװאַדזקאַ 27 אין הויף לינקס.
אָמבעקװעמסטען צו פערשטענדיגען נאָך די אַרבײַט פון 6 אָװ.

עלטסטער פעלדשער
מ. ראָזענצװײַג
װסכאָדניאַ 20 — טעל. 79-48.
ג. פיל יעהריגער פעלדשער אין פאָזנאַנסקי'ס שפיטאָל, הײלט אויך געשװירען אַלע אַרט לויט מעטאָדע פון פראָפעסאָר ביער

Die
Winter-Saison beginnt!
In jeder Preislage finden Sie die schönsten Damen-Mäntel, die eleg. Herren-Anzüge und Paletots sowie die dauerhaftesten Schüler-Anzüge und Schinells am Lager
Feste Preise! — Feste Preise!
Julius Rosner, Lodz
Petrikauer 98 u. 160

פראַקטישע בעל-הבית'טעס
זײַט אויפמערקזאַם, אַז אויף קאָנסטאַנטינער 47 געפינט זיך די גאַלוואַנישע אַנשטאַלט

A. TOMM
װאָס הײסט דאָס? גאַנץ קורץ: אַלטע אָפּגענוצטע װירטשאַפטס-געגענשטענדן סערװיס בעשטעק װערען פערזילבערט, פערניקעלט און זענען װי נײַ.
אויך זענען עהנליכע געגענשטאַנדן פון אײַגענעד אויסאַרבײַטונג שטענדיג אויף לאַגער. די קונדשאַפט װערט אין יעדער בעציהונג צופרידענגעשטעלט.
פראַקטישע בעל-הבית'טעס, נוצט אויס דעריבער די גינסטיגע געלעגענהײַט!
ספעציאַליטעט: פערניקלונג פון דאָװער-טײלען.

אהין א ניגון

פון
ד"ר א. קאראלניק

איך הער — און א שפעטער נאכט-שעה — און „קוק ארײַן" און א גמרא. לייען זי, ווי מען לייענט אן'אנדער בוך, מיט די אויגען, די ליפען רוהרען זיך נישט. דאס מויל איז פערשלאסען, און איך לייען: „אמר רבא, השתא דאמרי', דאמרינן מגוי חרש ופקח שהגביהו מציאה, מתוך שקנה חרש, קנה פקח. בשלמא חרש קנה, דקא מגבה ליה בן דעת, אלא פקח במאי קנה? אלא אימא, חרש קנה, פקח לא קנה, ומאי מיגו..." א.א.וו. און עס געהט ווייטער אזוי — (בבא מציעא, פרק ראשון) א גאנץ פערפלאנטערטע סוגיא, נישט אזוי שווער, אז מען זאל נישט קאנען פונאנדערקנייטשען אהן גרויסער טרחה — מען דארף זיך בלויז ווערען קלאר וועגען דעם, וואס דאס איז דער מערקווירדיגער תלמוד'ישער רעכט-בעגריף „מיגו".

און אויך דערפאר איז שוין געזארגט. נישט נאר רש"י, נישט נאר די אלטע, קלאסישע מפרשים, נאר א נייער פירוש, אין א לעבעדיגער, קלארער, מאדערנער שפראך — פרעציז, יוריסטיש שארף. עס ליגט פאר מיר די אויסגאבע פון בבא מציעא — דערווייל בלויז איין פרק, „שנים אוחזין" — מיט אן'ענגלישער איינלייטונג, ערקלערונג, ווערטליכער איבערזעצונג פון די שווערערע ווערטער — סיי פון דעם טעקסט, סיי פון רש"י — א גוטע, זעהר גוטע ארבייט פון די דרייַ שטיינבאכ'ס (אברהם, ד"ר ראובן און אלעקס עלען).

עס איז דער אנהויב פון א נייער תלמוד-אויסגאבע, און עס איז כדאי, אז די ארבייט זאל ווייטער געפיהרט ווערען. זי איז נייטיג נישט בלויז פאר דעם צוועק, וואס די הערען שטיינבאך האבען זיך דירעקט געשטעלט — א הילפס-בוך פאר די ראבינער-סעמינארען און ישיבות — נאר אפילו פאר גלאט א ליבהאבער פון גמרא, פון יוריסטישער חריפות, אדער פאר איינעם, וואס וויל זיך אמאל דערמאהנען אן „גירסא דינקותא" — ווייל ארײַנקוקען אין די „קליינע אותיות'לעך" דארף שוין א בריל, ווייל נאך א פרוב טון שווימען אין דעם ים פון תלמוד מוז זיך אונטערבינדען א שווים-גארטעל.

אט זיץ איך און קוק אריין. און בין דאנקבאר די הערען שטיינבאכ'ס בין זיך מודה — דא און דארט א ווארט, א טייטש, א בעגריף, פרעמד געזאגטע, פערלעגען זיך ערגיץ, מוז איך ווידער אנשטרענגען ארויסצוגעמען פון א שופלאד דאס בעהאלטענע שטיקעל תורה — און בילעבען, קיין סך איז קיינמאל אין דעם שופלאד נישט געלעגען, כ'ווייס, א רעשטעל, א פאר שטיקלעך און ברעקלעך.

דאנקבאר — און דאך! און דאך דער איך בעלד אויף ארײַנצוקוקען אין דעם ענגלישען מפורש — עס הויבט מיר נאך אן צו שטערען, וואס ער איז דא. און ווען די סוגיא ווערט שווערער — עפענען זיך די ליפען, ווי פון זיך — און כמעט אהן מיין ווילען, דערהער איך זיך אין דער שפעטער, שטילער נאכט-שעה, א'איינגעארטיגע מעלאדיע: „אמר רבא" האט ראַ-אַ-אַ-בא געזאגט. און ווייטער: „נאי, נאי, נאינא — נאי-אי-אי" — איך הער זיך צו, ווער זינגט דא? וועמענס זיפצענדיגער, חלום'דיגער, איי-אלטער ניגון דערהערט זיך אין מיין חדר? בין איך דאס — איך? בין איך דאס דער, וואס שאקעלט זיך שטיל איבער דעם בלאט גמרא און זינגט אויס דעם „מיגו" — וואס זינגט זיך ארײַן אין אלטער לאגיק, אין דער יוריספרודענץ פון פארצייטענס, אין א וועלט, וואס איז אויף אייביג אוועק? מיין קול — אדער דאס קול פון דורות און דורות? — פון בבל און פומבדיתא, פון טאלעדא און פון קאאירא, פון פירמה און פון וואלאזשין? ווער זינגט עס אין דער שטילער נאכט?

אויף א ווײַלע איז דער ניגון אויפגעגע[illegible] נאכט. דער ניגון פון דעם יודענטום! איך ווייס, עס איז סענטימענטאל. איך ווייס — עס איז אן'אייגנערעגיש. און א געוואוינהייט. און פארט.

איך דערמאהן זיך: מיט יאהרען צוריק אין פלארענץ. איך לייען פאר חל־מיר אין דעם פלארענטינער ראבינער-סעמינאר. פאר מיר — מיינע „תלמידים", ריכטיגער, חברים — איטאליענישע יונגע סטודענטען, וואס גרייטען זיך צום ראבינאט, אדער צו „חכמת ישראל". איך לייען דעם טעקסט — לייען איהם אין דעם געוועהנליכען, פראזאאישען, טרוקענעם, אונמעלאדישען נוסח פון אונזער געוועהנליכער שפראך, און אויך די שפראך פון דער איבערזעצונג איז אזוי אונ'גמרא'דיג. עפּיס קלעבט זיך נישט. מאלט איך אויס: „קאזי דיטשע ראבא" — און דאס הייסט: „אמר רבא". און נישט דערפאר, וואס די איטאליענישע שפראך איז ווענייגער מסוגל ווי אן'אנדערע. פערקעהרט, גאר אליין געהנטער און סטילפולער ווי, למשל, ענגליש.

אבער נישט אין די ווערטער, נישט אין דעם טייטש, נישט אין דער לאגישער צונויפבינדונג פון די בעגריפען — אפילו נישט אין דער מעטאד פון לערנען — נישט אין דעם איז דער חילוק. דער ניגון, די מעלאדיע, די אטמאספערע, וואס ווערט געשאפען ארום דעם ווארט. די מעלאדיע — וואס איז אפשר דער עיקר און דער זין. זי האט בעגלייט דעם „בוך" אויף אלע זיינע וואנדערונגען. געדענקט איהר, ווי מיר, קינדער, האבען געלערנט חומש אין חדר? דעם ניגון פון „ואני". איהר לייענט עס היינט, מיט חען געוועהנליכען קול, און עס איז אזוי פראזאאיש.

אבער, ווען דער רבי האט זיך צוזינגען: „ואני — און איך — דיין פאטער יעקב — האט מיט דיין מוטער רחל ניט אזוי געטון. וואס דען: בעוד כברת ארץ — אז עס איז געווען נאך אן'אקער לאנד — מתה — איז געשטארבען"... א א.ז.וו. און פאר אונז, קינדער, איז אויס געוואקסען פון די פשוט'ע ווערטער א געוואלדיג בילד. יעקב אויף א פור — איינגעשפאנט מיט אקסען — אדער א קעמעל — דער כישוף פון ווייטקייט. טייטעלבוימער, מאנדלען — רחל אויף דעם וואגען און וויינט — אומעט פון א זומער נאכמיטאג — די שטילקייט פון פעלד און א תפלה'דיגער געוויין. און דער חומש איז געווארען אזוי פלאסטיש, אזוי היימיש נאהענט.

און געדענקט איהר דעם טרוימווייטען טאן פון „נחמו, נחמו עמי" — דעם קלאגענדיגען מאל-טאן פון ירמיהו? דעם געזעצטען, בעל-הבית'ישען שטייגער פון די משנה-ווערטער, די פערדרעהטע, פערציקעלטע, הארציגע זינגענישע פון דער גמרא — און די מרה שחורה, די פערטראכטקייט און תהומ'ישע עוויגקייט פון דעם זוהר-ניגון? א גאנצע סימפאניע איז דאס געווען. מיט איהרע „אלעגראס", און „וויוואטשע", מיט איהר „סקערצא", און „ארואזיא" — צונויפגעוואקסען, צונויפגעשמאלצען מיט דעם אלטען טעקסט. די נשמה-מוזיק פון דעם יודענטום.

און קאן עס אנדערש זיין? יעדע קולטור האט איהר ניגון. געוויס, דער פיזיקער וועט נישט לייענען אן'אפהאנדלונג וועגען דער אטאמען-טעאריע מיט א ניגון. און מען קאן נישט אויסזינגען איינשטיינ'ס מאטעמאטישע פארמולעס. אבער איין שפאן ארויס פון דער ריינער וויסענשאפט — און די קולטור בעקומט איהר קאלאריט, איהר איינגעארטיגע פארם, איהר מעלאדיע.

אנדערש לייענט אן'איטאליענער זיין פאעזיע און אנדערש אן'ענגלענדער. אנדערש שפילט א פראנצויז טעאטער און אנדערש דער רוס. דעם אנגלא-זאקס ווייזט זיך אויס, אז די פראנצויזען דעקלאמירען, זינגען, פאזירען — און זיי פערשטעהען גארנישט, אז דאס איז דער טאן, דער ריטם פון דער פראנצויזישער קולטור. נייז, מען קאן איהם נישט ענדערן. דער איינענער ריטם אומעטום און יעדער אויסערונג פון דער נאציאנאלער קולטור. לעבעדיג און בעוועגליך אין דעם ווארט. פערגלייכ, ווערט, סטאטיש אין דער סקולפטור, און דער ארכיטעקטור און ווייטער — ביז צו דער פאליטיק, דעם סאציאלען לעבען.

און אט דאס איז דאס טראגישסטע אין דעם היינטיגען יודישען לעבען: עס האט פערלוירען דעם ריטם און דעם ניגון.

אמת — „הער און וואס פאר א שפראך די פערשטעהסט" — אבער, וואס קאן מען הערען — א חוץ דעם „שמע", א חוץ דער גאנץ אבסטראקטער, באגריף שפיציגער פארמולע, דער גלויבענס-דאגמע פון דעם יודענטום? קאן זי אליין אויספילען דאס יודענטום? קאן זי אליין איהם בעלעבען?

געוויס — „שמע" בלייבט זיך גלייך, צי מען זאגט איהם אויף העברעאיש, אדער אויף גריכיש, אויף ענגליש, אדער אויף כינעזיש, אבער די וועלט ארום דעם „שמע" — די סודות'דיגע, שאטענדיגע שטימונגספולע איבערלעבונגען, וואס שפינען זיך ארום איהם? און הייבט זיך דאס אייגענטליך נישט אן דווקא דארט, פון יענער זייט שוועל? פון דעם רמב"ם ביז אחד-העם, פון צו די פערבעסערער און דייטשלאנד, און די יודענטום-פערדארער אין אמעריקא, אומעטום שטעלען זיי דעם טראפ אויף דעם „לאגאס" — דעם שכל, דעם ראציאנאלען יסוד פון דעם יודענטום, זיין זוכען דעם „זין", ד. ה. די לאגישע אויסטייטשונג און פערבינדונג, לאגיש — און זיי זוכען דעם „שלום", דעם „וואס קומט אונז ארויס", ציהען אונטער סך-הכל'ס.

אבער קולטור איז נישט לאגאס. יעדענפאלס נישט אויסשליסליך. מען קאן נישט, מען דארף גארנישט זוכען איהר זין און מיין, זי איז דא, זי איז פאר זיך, זי פיהרט אן'אייגענעם לעבען. ווייל — און כל זמן, זי האט איהר „מעלאס" — איהר מעלאדיע, טאן און אינערען ריטם.

און ווערט דער מעלאס ענטשוויגען — בלייבט דער לאגאס פער'יתומ'ט. א טרוקען בלאט — א פערוויאנעטע בלום — א ווארט, וואס פערקלינגט, ווייל אהן אן עכא.

און איך הער, ווי ער פערגעהט זיך, דער יודישער טאן, דער ניגון פון דער יודישער נשמה, מיט מתיקות, מיט צער, מיט דעם אומעט פון געזעגענען זיך. איך הער איהם שוין ווייט, ווייט — ווי א מוזיק פון „ספערען", די מוזיק פון ספירות. און שטילער, אלץ שטילער ווערט דאס קול און פערלירט זיך אין דעם תהום, וואו דאס גאנצע יודישע לעבען פאלט ארײַן — שריט נאך שריט, טאג נאך טאג — טיפער, טיפער.

„וכן תן כבוד לעמך"

(ראש השנה-געדאנקען)

פון
מיקרי.

צווישען דער גרויסער צאהל דערהויבענע און פאעזיע-פולע תפלות פון אונזערע קדמונים, די תפלות, מיט וועלכע מיר ווענדען זיך אין די „ימים-נוראים", — אט די טעג פון אונזער מאראליש-עטישער דערהויבונג, פערנעהמט די תפלה: „ובכן תן כבוד לעמך" אן'אנגעזעהענע ארט.

די דאזיגע תפלה קוקט אויס, לכתחילה כמעט אונלאגיש, ווארום, קאן מען „בעטען" אויף כבוד; לאזט זיך „פערלאנגען" כבוד און צו האט אן'„אויסגעבעטענער" כבוד א ווערט? דאס יאגען זיך נאך „כבוד" קאן דאך העכסטענס זיין א באנאלער וואונש פון עהרגייציגע, פוסטע יחידים, וואס ווילען אזוי זיך אויסצייכענען אדער ערהאבען [illegible]ציגע און געזעלשאפטליכען לעבען. ווי קאנען מיר אלס קאלעקטיוו, אלס פאלק, בעטען „כבוד" פאר'ן כלל ישראל?!

אין גרונד גענומען איז „כבוד". ד.ה. וועלטליכע עהרע בלויז אן'אויסערליכער, אויבערפלעכליכער אויסדרוק פון דער בעציהונג צו אונז דורך אונזערע מיטמענשען, מיט וועלכע מיר קומען אין בערירונג און טאג-טעגליכען לעבען. די מאניפעסטאציע פון אכטונג און רעספעקט צו אונז, איז על פי רוב א נישט-אויפריכטיגע און געקינצעלטע. דעריבער ווערט טאקע אזא כבוד אין אונזער ליטעראטור אנגערופען: „כבוד המדומה", ד. ה. כלומר'שטע עהרע. צי איז עס דעריבער לאגיש פון אונז, אלס א גאנץ פאלק, צו ווענדען זיך מיט א תפלה וועגען וועלטליכען כבוד, בעת דאס יאגען זיך נאך כבוד איז פון אונזערע חז"ל געשטעמפעלט געווארען אלס א „מדה מגונה" — אלס א נעגאטיווע אייגענשאפט פון מענשליכען כאראקטער: „הרודף אחרי הכבוד, הכבוד בורח ממנו".

ווען מיר וועלען אבער אויפמערקזאמער בעטראכטען די דאזיגע תפלה, טיפער ארײַנדרינגען אין תוך פון איהרע ווערטער, וועלען מיר זיך איבערצייגען, אז די תפלה האט א גאנץ אנדערע, העכערע בעדייטונג.

די אמת'ע פון אט דער תפלה: „תן כבוד לעמך" מיינט נישט דאס אויס בעטען פאר זיך כבוד, אין געוועהנליכען, וועלטליכען בעגריף, ווי מיר זענען עס געוואוינט אנצונעמען. דאס ווארט כבוד אין אונזער תפלה בעדייט: ווירדע, זעלבסט-אכטונג, זעלבסט-בעוואוסטזיין.

און פלוג קאן עס אויסזעהען, אז עס איז דארין קיין גרויסער אונטערשיד נישטא, ווייל די ווערטער: עהרע, כבוד, אכטונג, זענען אייגענטליך סינאנימען, ד.ה. איין און דער זעלבער בעגריף אין פערשיידענע אויסדריקען. און אמת'ען איז אבער צווישען „כבוד-עהרע" און „כבוד-ווירדע" א פיינער פסיכאלאגישער אונטערשיד. אונטער „ווירדע" פערשטעהען מיר עפּיס פיל העכערעס, ווי סתם כבוד-עהרע. כבוד-עהרע בעצייכענט בלויז אונזער בעציהונג צו אונזער סביבה, צו אונזערע מיטמענשען. „ווירדע" אבער בעצייכענט אונזער בעציהונג צו אונז אליין. כבוד-עהרע, אפילו דער אמעהרליכסטען פערדינטער, פערשאפט אונז נאר אונזער אויסערליכע שטעלונג, אונזער אויסערליכע מדרגה און געזעלשאפטליכען לעבען. „ווירדע", דאגעגען, איז דער אויסדרוק פון אונזער אינערליכען אדעל, פון אונזער זעלישען שטאלץ אין אונזער אינערליכער זעלבסט-אכטונג.

אזוי ארום בעדייט די תפלה „תן כבוד לעמך" נישט פערזענליכען כבוד, נאר נאציאנאלע ווירדע. די „עהרע", וואס א פאלק בעזיצט, בעצייכענט בלויז זיין אויסערליכע מדרגה, דעם ראנג, וואס עס פערנעהמט אין דער גרויסער פעלקער-משפחה. די „ווירדע" פון א פאלק איז דער מאסשטאב פון זיין אינערליכען ווערט, פון זיין לעבענס-קראפט און זיין לעבענס-פעהיגקייט. קיין מלוכה אויף דער וועלט האט נישט פערמאגט אזוי פיל כבוד, אזוי פיל רעספעקט, ווי „מלכות רומא". קוים האט זי פערלוירען איהר אינערליכע ווירדע, — איז אט די דאזיגע מעכטיגע, געוואלדיג גרויסע מלוכה פשוט אונטערגעגאנגען.

קיין פאלק, דאגעגען, האט נישט גענאסען אזוי ווייניג אכטונג, אזוי ווייניג אויסערליכען רעספעקט און פאליטישע אנערקענונג, ווי דאס יודישע פאלק. מיר האבען אבער אונז דערהאלטען אונזער נאציאנאלע ווירדע — און מיר זענען געבליבען בעשטעהן עד היום!

„ווירדע" און „זעלבסט-בעוואוסטזיין" בעגלייטען די גאנצע לייַדענס-געשיכטע פון אונזער פאלק. בעת מיר זענען געווען גליקליכע, ווי אלע איבעריגע פעלקער, אויף אונזער אייגענעם לאנד — אין ארץ-ישראל, האבען מיר פערמאגט ביידע זאכען: אויסערליכען כבוד און אינערליכע ווירדע. מיר זענען געווען פול פון אינערליכען בעוואוסטזיין, פון אינערליכער זעלבסט-אכטונג און האבען גענאסען צוגלייך דעם רעספעקט פון אנדערע פעלקער. אבער נאכדעם, ווי מיר האבען פערלוירען אונזער פאליטישע זעלבסט-שטענדיגקייט, אוועק אין גלות און געווארען פערשפרייט צווישען די אומות-העולם — האבען מיר דערמאלט פערלוירען אויך אונזער אויסערליכען גלאנץ. צוליב אונזער שוואכקייט און אונאפהענגיגקייט פון אנדערע פעלקער האבען מיר ממילא נישט געקאנט געהערט און רעספעקטירט ווערען פון די אומות העולם. אבער אונזער אייגענע „ווירדע", אונזער נאציאנאל זעלבסט-בעוואוסטזיין האבען מיר פונדעסטוועגען דערהאלטען. מען האט אונז פון אומעטום געטריבען, איבעראל פערפאלגט און דערנידעריגט, מען האט אונז געטרעטען מיט די פיס — אבער מיר זענען געבליבען ביי אונזער „ווירדע", ביי אונזער זעלבסט-בעוואוסטזיין. מען האט אונז געווארפען און געברענט אויף שייטער-הויפענס — אבער מיר האבען זיך אויסגעלאכט פון אונזערע פייניגער; שפאט און שאנד איז געווען אונזער גורל צווישען די אומות העולם, אבער מיר דערהאלטען אונזער ווירדע, ווייל אינערליך האבען מיר געוואוסט, אז מיר זענען בעסער, שטעהען העכער, ווי אונזערע פייניגער און פערפאלגער. פון אויסען גערדריקט, געקוועלט — אבער פון אינעווייניג זעלבסט-בעוואוסט; אין די אויגען פון אנדערע — קנעכט, שקלאפען, אבער ביי זיך, אין אונזער זעלבסט-בעוואוסטזיין — פרייע מענשען.

און דווקא אין אונזער גרויסען היסטארישען מאמענט פון ווידער-אויפבויען ארץ-ישראל איז נישטא קיין גרעסערע אויפגאבע פאר'ן יודישען פאלק, ווי צוריקצושטעלען זיין „ווירדע" און צוריקצוגעבען איהם דאס שטאלצע, נאציאנאלע בעוואוסטזיין פון אן „עם-עולם".

דעריבער מוזען מיר מאכען אין די פייערליכע שעה'ן פון אונזערע „ימים-נוראים" ברענגען צום בעוואוסטזיין אויך אונזער נאציאנאלען כבוד, אונזער זעלבסט-ווירדע, און מיט א בעזונדערער כונה זאגען די תפלה: „ובכן תן כבוד לעמך" — גיב ווירדע דעם יודישען פאלק, גיב איהם צוריק דאס שטאלצע געפיהל פון אייגענער זעלבסט-אכטונג, — און דעמאלט וועלען איהם ווידער אכטען און רעספעקטירען אלע פעלקער פון דער וועלט.

לייזערקע חזן

(מעשה'לער פון מייו שטעטעל)

(פון די איבערגעבליבענע כתיבים) פון
א. אייזענשלאס.

פון אונזער חזן, ר' לייזערקע, האט איהר אודאי געמוזט הערען. ער האט גע'שמ'ט ווייט און ברייט און גאנצען קאנט ארום, אלס דער בעסטער חזן. מבינים האבען אויף איהם געזאגט, אז ווען ער וואלט איינגעשטאנען אין א גרויסער שטאט און זיך נישט ארײַנגעגליטשט אין אזא וויסטען העק, וואלט ער שוין לאנג אויסגעוואקסען דער גרעסטער חזן פון דער וועלט!... עלטערע בעלי-בתים האבען דערצעהלט, אז ווען לייזערקע איז נאך געווען א בחור און געזונגען ביי זיין טאטען, וואס איז אויך געווען זיין גאנץ לעבען לאנג חזן אין אונזער שטעטעל, זענען אין שטעטעל געווען אמאל אין א שבת מחותנים פון א גרויסער שטאט, און הערענדיג איהם זינגען, האבען זיי איהם גלייך געוואלט מיטנעמען מיט זיך אין שטאט ארײַן, וואו מ'האט איהם צוגעזאגט גולדענע גליקען...

לייזערקע האט אבער נישט געוואלט פון דעם הערען. ערשטענס, האט ער סתם נישט געוואלט אוועק פון זיין אלטען טאטען אין די לעצטע פאר יאהר. צווייטענס איז איהם בכלל א שאד געווען צו פערלאזען אונזער שטעטעל, אין וועלכען ער האט זיך אזוי גוט איינגעלעבט מיט אלע זיינע חברים, און דריטענס, און דאס איז טאקי געווען די הויפט-סיבה, האט ער נישט געוואלט אוועק פון זיין אסתר-חנה, וואס ער האט זי שוין דעמאלט זעהר שטארק ליב געהאט. און וואס כמעט דאס גאנצע שטעטעל האט שוין ווי געוואוסט, אז ביי לייזערקע'ן ר' געצעל ישראל'קעס, און אסתר חנה — חיים רוד'ס, וועט גאר אין קורצען זיין א חופה!...

אפילו א שטיק נאך דער חתונה, ווען לייזערקע האט שוין געהאט עטליכע דערוואקסענע קינדערלעך, שוין אויך נאך ווען א פאר יאהר נאך זיין פאטער'ס טויט, בעת ער איז געווען דער אפיציעלער חזן אין שטעטעל, האבען זיך אויך נאך געפונען בעלנים, וואס האבען איהם געוואלט צונעמען. דער גורל האט אבער אלע מאל אזוי געפיהרט, אז ער איז כסדר פערבליבען ביי אונז אויף ווייטער. אזוי, למשל, דערצעהלט מען, אז איין מאל האט ער שוין געהאט אפגערעדט מיט צוויי גבאים פון אן'אנדערער קהלה, א פיל גרעסערע, ווי אונזערע, ער איז שוין געווען כמעט און גאנצען מיט זיי פערטיג, ס'שטעטעל האט ממש געוויינט, זיך געבעטען ביי איהם רחמים, ער זאל ווייטער בלייבען, געוואלט איהם מוסיף זיין אפילו אויף די שכירות... ער האט אבער באין אופן נישט געוואלט הערען, שוין געהאלטען ביים פאקען און צוזעהען, איז איהם גאר פלוצלינג קראנק געווארען א קינד. און א דאנק דער סיבה, איז ער ווייטער פערבליבען ביי אונז. און אזעלכע פעלען זענען געווען עטליכע. דאס שטעטעל — און אויך ער אליין, האט אנגעהויבען דערין צו זעהען א סימן, אז מען לאזט איהם פשוט פון הימעל נישט, ער זאל אוועק פון שטעטעל... און דערפאר טאקע, אז עס פלעגט נאך אמאל עמיצער קומען צו איהם וועגען זעלבען ענין, אזוי פלעגט ער מיט א שמייכעל ענטפערען:

— אז איהר וועט פועל'ן אין הימעל מ'זאל מיך ארויסלאזען, וועל איך פאהרען! איהר פערשטעהט? — איך וויל, נאר פון „אויבען" לאזט מען נישט... אדרבא, זייט א בריה און פועל'ט!...

אט אזוי איז זיך לייזערקע כמעט דאס גאנצע לעבען, פונקט ווי זיין פאטער ע"ה, אפגעזעסען ביי אונז אין שטעטעל. זיך נישט ארויסגערוהרט מפתח ביתי, קיינמאל נישט געהערט קיין אנדערען חזן, איבעריגענס, צו וואס האט ער געדארפט הערען אנדערע חזנים, אז חזנים פון אנדערע שטעט און שטעטלעך פלעגען קומען אפט אויף איהם הערען, און זיך נישט געקאנט גענוג אפוואונדערן פון איהם און פון זיינע „שטיקלעך"...

ער האט געהאט זיין אייגענע „קאפעליע", צוויי אייניקלעך, צוויי עלטערע זיהן און דרייַ קלענערע... אזוי פלעגט ער דאווענען אליין, איז אבער געקומען א שבת מברכים, צי א שבת ראש-חודש, צי אין א יום-טוב, דא האט זיך שוין לייזערקע אוועקגעשטעלט מיט זיין גאנצער „קאפעליע" און דער גאנצער עולם פון שטעטעל פלעגט דאן פשוט צוגעהן פון מתיקות...

און א טבע האט ער געהאט צו האלטען דעם עולם לאנג, גאר לאנג, עס האט איהם פשוט הנאה געטון, וואס ער האט געוואוסט, אז אוצט איז ער דער גענעראל-קאמאנדיר! אז אהן זיין קאמאנדע וועט זיך קיינער נישט רוהרען קיין איין טריט ווייטער... עס האט אויסגעזעהען גלייך ווי ער וואלט געוואלט נקמה נעמען דערפאר, וואס אין די געוועהנליכע שבתים האלט דער עולם אין איין באפען, און צווינגען נאך איהם נאכצולויפען נאך זיי, ער האט געמוזט געהן נאך זייער קאמאנדע!...

אויף ימים-נוראים פלעגט זיך לייזערקע זיין „קאפעליע" דאפעלט פערשטארקען. דערצו האבען שוין געהאט ווי א חזקה, עטליכע רייכע בעל-הבית'ישע קינדער פון שטעטעל, וואס גלייך, ווי מען האט געבענטשט ראש-חודש אלול, פלעגען זיי זיך אנהויבען צוזאמענצוקומען צו לייזערקע'ן אין שטוב ארײַן, איבערהויפט יעדען שבת צו נאכטס, איבער'ן חזר'ן די אלטע און איינזינגען נייע שפאגעל-נייע „שטיקלעך", אויף די ימים נוראים, און אויך אויף די ערשטע סליחות, וועלכע לייזערקע פלעגט תמיד אוועקלייגען מיט'ן גאנצען קנאק!..

טרעפט זיך איינמאל א מעשה, געווען איז עס אין א שבת פאר סליחות, האט גאר פלוצלינג פערבלאנדזשעט צו אונז אין שטעטעל ארײַן עפּיס גאר א נייער חזן. געווען איז ער נאך גאר א יונגער מאנטשיק, געהאט א געזונדע געמבע, א גראבע מארדע, אינגאנצען גלאטיג, אהן א בארד... ער איז אבער זעהר א שעהנער יונג, און עס פערשטעהט זיך, אז עס האט זיך ארום איהם צוזאמענגעקליבען גאר א גרויסער עולם, וועלכער האט פערלאנגט, אז ער, דער נייער חזן זאל דאווענען דעם שבת פאר די סליחות. די גבאים פון שטעטעל האבען געמוזט די פאדערונג נאכקומען, ווייל די פאדערער זענען געווען דער רוב פון שטעטעל, דערצו נאך די גאנצע יוגענד, צו וועלכער עס האבען זיך אויך צוגערעכענט די רייכסטע און שענסטע בעל-הבית'ישע קינדער, וועלכע זענען אויך געווען א ביסעל נעכאפט אין דער מעשה, שוין געלייענט אין די ביכלעך...

שוין דאס בלויזע אוועקשטעלען זיך פון דעם נייעם חזן האט ווי פערכאפט דעם גאנצען עולם פון בית-המדרש. אט הייסט א שטעל! — האט דער עולם געהאלטען און איין מורמלען, זעהט נאר א קאפעלע, א טלית'על... א מחיה'ניש צו קוקען... א קול האט ער געהאט ווי א לייב! פון זיין געשריי האבען אלע שויבען געציטערט, און האט ער אנגעהויבען עפּיס זינגען אין דער שטיל, האט זיך אויסגעדאכט גלייך, ווי ער וואלט זיך אראפגעקייקעלט פון גאר א הויכען בארג... און גלייך ווי דעם שרייבער'ס זוהן, וואס האט געהאט א רוסישען „פייפערעל" וואלט זיך „צופייפט" אין דער שטיל... דער גאנצער עולם האט ממש געלעקט די פינגער. ווי קומט עס צו לייזערקע'ס דאווענען? ! — האט דער עולם אנגעהויבען רעדען הויך אויפ'ן קול, אזוי אז עס איז אזש דערגאנגען צו לייזערקע'ס אויערען!...

לייזערקע איז געשטאנען א ביסעל א צעדודערטער. די גאנצע צייט פון דאווענען נישט גערעדט קיין ווארט. אמת, דער נייער חזן זינגט טאקע זעהר שעהן, דאס געזאנג איז אבער אויסגעלערנט, די „נגינה" קומט נים פון ריינעם הארץ. די ווערטער זענען צוגעפאסט צום הערצען ניגון אהן א נשמה... עס איז בלויז נאר אויסגעלערנטע מלאכה! און די טיפעניש פון זיין נשמה איז טרוקען... ליידיג... ער איז דערפאר שיעור נישט מבולבל געווארען הערענדיג, ווי נאכ'ן דאווענען, בעת דער עולם איז געשטאנען אין אפגעטיילטע קופקעלעך, האט איבער א האלבער עולם הויך אויפ'ן קול פערלאנגט, אז דער נייער חזן זאל אויך זאגען פאר'ן עמוד די ערשטע סליחות!...

אין שטעטעל האט עס דעם גאנצען שבת'דיגען טאג געקאכט ווי אין א קעסעל. דער רב, ווי אויך דער גאנצער עלטערער עולם איז, פערשטעהט זיך, געשטאנען אויף לייזערקע'ס זייט. דער רב האט געהאלטען און איין שרייען, אז ער וועט בשום אופן נישט דערלאזען, אז א פרעמדער יונגערמאנטשיק, וואס ער ווייסט נישט, ווער און וואס ער איז, פון וואנען ער קומט, זאל צוגעהן צום עמוד זאגען די ערשטע סליחות... אויף דערויף האט אבער דער איבריגער עולם, וועלכער איז געווען דער גרעסערער און אויך דער רייכערער, געסטראשעט דעם רב, אז אויב ער וועט טאקע נישט לאזען, אזוי וועלען זיי זיך מאכען א בעזונדערען מנין!...

דער גאנצער קאך און מחלוקות, וועלכער האט דעם גאנצען שבת'דיגען טאג אנגעהאלטען אין בית-המדרש, אין מארק, און איבעראל, וואו נאר אן'ארט איז פיינאכט, באלד נאך הבדלה, פערשטעהט זיך, איבערגעגאנגען צום רב אין שטוב ארײַן. כמעט אלע האבען געהערט, גע'שמ'ט אויף ווייט און ברייט ארום, קולות זענען געגאנגען ווייט איבער'ן שטעטעל, און ווער ווייסט מיט וואס די זאך וואלט זיך פערענדיגט, ווען נישט טאקע אונזער רב, וועלכער איז באמת געווען אן'איש חכם ונבון, וואס האט גע'שמ'ט אויך ווייט און ברייט ארום אונזער שטעטעל, וואלט נישט געפאלען אויף אן'עצה, דאס הייסט געמאכט אזא פשרה, אז ביים עמוד זאל טאקע שטעהען לייזערקע, נאר די סליחות זאל זאגען דער נייער חזן!...

אז דער שמש איז געקומען שפעטער זאגען לייזערקע'ן, וואס ביים רב איז געבליבען, און ווי אזוי דער רב האט גע[illegible] געארבייט שווער און ביטער, ביז ער האט געפינען א שטיקעל אויסוועג, איז לייזערקע געבליבען זיצען בלייך ווי קאלך, די אויגען זענען ביי איהם פלוצלינג ארויס פון די לעכער, און קוים, קוים האט ער ארויסגעשטאמעלט:

— זאגט דעם רב, אז נישט כדאי געווען די מיה. אויב שוין זאגען צווייע, איז שוין בעסער צו זאגען מיט'ן טאטען... איך וועל ביים עמוד אויך נישט שטעהן. איך וועל שוין הייַ-יאהר זאגען סליחות „אויבען" ביי מיין טאט'ן!..

און אין צוויי שעה ארום איז לייזערקע גאר פלוצלינג געשטארבען!...

—0—

היסטאָרישע פאַקטען בעווייזען, אַז די היינטיגע אַראַבער אין ארץ-ישראל שטאַמען פון יודען • • •

פון ז. שעכטמאַן.

זיי זענען די קינדער פון די יודען, וואָס זענען געבליבען אין פּאַלעסטינאַ נאָכ'ן חורבן און זיך אויסגעמישט מיט די שכנים.

די אַראַבּישע פּויערים אין ארץ-ישראל אָדער ווי זיי ווערען אָנגערופען, פעלאַ-כען (פון וואָרט פלח — אַקערען), שטאַ-מען אָפּ פון די אַמאָליגע יודישע ערד-אַרבּייטער, וועלכע האָבען נישט געוואָלט פערלאָזען דאָס לאַנד נאָכ'ן חורבן. די היינטיגע אַראַבּישע דאָרפס-לייט, וועלכע מאַכען פּאָגראָמען אויף יודען, זענען די אור-אייניקלעך פון יענע יודען, וועלכע האָבען זיך נישט געוואָלט שיידען מיט דער ערד, אונטער אַלע קריסטליכע און מאַכמעדאַנישע רעזשימען, וואָס האָבען געהערשט אין ארץ-ישראל.

די מיינונג ווערט אַרויסגעזאָגט דורך יודישע און נישט יודישע פאָרשער, וועל-כע האָבען געזאַמעלט פיל מאַטעריאַל וועגען דער געשיכטע פון ארץ-ישראל. דאָס ווערט אויך דערוויזען דורך די בע-קאַנטע אַרבּייטער-פיהרער בן-גוריון און בן-צבי אין זייער ווערק ,,ארץ ישראל".

אַ גאַנצע רייה וויכטיגע פאַקטען שטיצען די דאָזיגע מיינונג. איינגע פון זיי וועלען מיר איבערגעבען אין דעם אַרטי-קעל.

מיר ווייסען, אַז די רוימער האָבען פאַר די קנאַפּע 600 יאָהר, וואָס זיי האָ-בען געוועלטיגט איבער ארץ-ישראל, נישט פערטריבען די יודישע קאָלאָניס-טען, און אַז אויך די אַראַבער, וועלכע האָבען איינגענומען סוריען און ארץ-ישראל אין 7-טען יאָהרהונדערט, האָבען נישט אָנגעפיהרט קיין לאַנדווירטשאַפט-ליכע קאָלאָניזאַציע, ד. ה., אַז די יודי-שע לאַנד-בעפעלקערונג, וואָס איז געבלי-בען נאָכ'ן חורבן, איז דורך קיין מאַכט נישט פערטריבען געוואָרען. פרעגט זיך, וואו זענען אהינגעקומען יענע יודען, די ,,עמי-הארץ", ווי מען האָט זיי דעמאָלט גערופען?

מיר מוזען, אַלזאָ, זאָגען, אַז די היינ-טיגע פעלאַכען זענען עס יענע יודען, וועלכע האָבען שפּעטער אָנגענומען דעם מאַכמעדאַנישען גלויבען. דאָס ערקלערט אויך אַ מאָדנע היסטאָרישע רעטעניש:

ווען די אייראָפּעאישע קריסטען האָ-בען אין 11-טען יאָהרהונדערט געמאַכט אַ קרייץ-צוג צו קריסטוס'עס קבר און איינגענומען ארץ-ישראל פון די אַראַ-בער, האָבען זיי דאָרט געטראָפען זעהר דורכאויס אַ מוסולמענישע בעפעלקע-רונג, און דער צייט, ווען מיט 400 יאָהר פריהער, אין 7-טען יאָהרהונדערט, איז די בעפעלקערונג געווען אַ קריסטליכע. ווי אַזוי האָט פּלוצים די קריסטליכע בע-פעלקערונג אָנגענומען דעם מאַכמעדאַני-שען גלויבען, ווען מיר ווייסען, אַז די אַראַבער האָבען נישט אַרויפגעצוואונגען זייער גלויבען מיט געוואַלד?

די איינציגע היסטאָרישע ערקלערונג איז, אַז עס איז פאָרגעקומען אַזוי:

די רוימישע קריסטען האָבען עטליכע הונדערט יאָהר נאָכ'ן חורבן געצוואונגען דער יודישער פויערען-בעפעלקערונג פון יהודה און שומרון איבערצוגעהן צום קריסטענטום, אָדער צו פערלאָזען דאָס לאַנד. די יודישע פויערען האָבען נישט געוואָלט נעמען דעם וואַנדער-שטעקען און זיי האָבען זיך אָנגעשלאָסען אָן דער קריסטליכער קירכע. אַזוי האָט דאָס געדויערט אַ צוויי-דריי הונדערט יאָהר. שפּעטער, ווען די אַראַבער האָבען איינ-גענומען ארץ-ישראל, האָבען זיי פריי-ווילינג זיך בעקעהרט צום מאַכמעדאַני-שען גלויבען, וועלכער איז געשטאַנען נעהנטער צו זייער פריהערדיגער יודי-שער אמונה, איידער דער גרויבישער קריסטענטום.

אום צו פערשטעהן ווי אַזוי זענען יו-דען זענען אַזוי גרינג איבערגעגאַנגען צו אַנדערע רעליגיעס, דאַרף מען זיך דער-מאָנען אָן אַ שטיקעל יודישע געשיכטע:

און דער יודישער בעפעלקערונג איז פון די עלטערע צייטען אָן פאָרגעקומען אַ קאַמף צווישען פערשידענע קלאַסען. פון איין זייט זענען געווען די ,,עמי-הארץ" (לאַנד-בעפעלקערונג), וועלכע זענען געווען זעהר פערגרעבט און נישט געהאַט קיין אינטערעס פאַר די איידעלע און קונציגע פּלפּולים פון די געלעהרטע. זיי פלעגען פערבויגען די גרעסטע מצוות, ווי לייגען תּפילין, דאַווענען א.א.וו. פון דער אַנדערער זייט זענען געווען די תּלמידי-חכמים, וועלכע האָבען מעהר-סטענטייל געהערט צו די רייכערע קלאַ-סען און האָבען אָפּגעשטאַמט פון די כהנים. זיי האָבען געהאַט אַ בעזונדערע אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט געהייסען ,,חברים". דער געגענזאַץ צווישען די ביי-דע קלאַסען איז געווען אַזוי שאַרף, אַז די תּלמידי-חכמים האָבען נישט געוואָלט זיך מתחתן זיין מיט די עמי-הארצים, און דער עם-הארץ פלעגט זאָגען: ,,ווען עס זאָל מיך בעגעגענען אַ תּלמיד-חכם, וואָלט איך אויהם צובּיסען ווי אַן אייזעל".

די קריסטען האָבען אין זייערע ערש-טע צייטען געפונען אַ גוטען באָדען צווי-שען די יודישע פויערים, ווייל זיי האָ-בען גערעדט איין שפּראַך מיט זיי (כאַל-דעאיש-אַראַמיש, אויף וועלכער עס איז געוואָרען אָנגעשריבען דער תּלמוד ירו-שלמי) און זיי האָבען אויך אָפּגעהיטען אַ סך יודישע מנהגים. אַזוי אַרום איז די גאַנצע יודישע אונוויסענדע, אָרימע, פערגרעבטע בעפעלקערונג אַריבער צום קריסטענטום אונטער'ן דרוק פון די גזרות און פערפאָלגונגען. דער נייער גלויבען האָט זיי דאָך צוגעזאָגט אַלע גליקען. שפּעטער, נאָך די אַראַבּישע ערבערונגען, האָבען זיי מיט דער זעל-בער לייכטקייט פערביטען דעם נביא פון נצרת אויפ'ן נביא פון מעקאַ.

אין דער אמת'ען זענען פעלאַכען און אַראַבער צוויי בעזונדערע שבטים. די ארץ-ישראל'דיגע פעלאַכען האָבען זעהר ווייניג געמיינזאַמעס אין נאַציאָנאַלען זין מיט די אַראַבער פון די אַרומיגע לענדער. אין דער שפּראַך, זיטען, מנ-הגים, רעליגיע און טראַדיציעס פון די מאָדערנע פעלאַכען געפינט מען זעהר פיל, וואָס זאָגט עדות אויף זייער יודי-שער אָפּשטאַמונג. אין זייער שפּראַך בענוצען זיי אַ סך אַראַמעאישע ווערטער וואָס די יודען האָבען בענוצט אין די צייטען פון חורבן. אַלע ווערטער, וואָס ווערען געברויכט אין תנ"ך צו בעצייכע-נען נאַטור-זאַכען, ווי פעלזען, קוואַלען, שטראָמען ווערען געברויכט ביי די פע-לאַכען. פיל העברעאישע ווערטער, וואָס זענען גאָר נישטאָ אין דער אַראַבּישער שפּראַך, קומען אָפט פאָר אין דער פע-לאַכישער שפּראַך.

אַ וויכטיגער פאַקט איז דאָס, וואָס די פעלאַכען רופען אָן אַ פערטעל פון אַלע עקזיסטירענדע דערפער אין מערב-ארץ-ישראל מיט די זעלבע העברעאישע נעמען, וואָס זיי האָבען געהאַט אין די צייטען פון יהושע בן נון, דוד המלך, עזרא הסופר, יוסף בן מתתיהו הכהן און רבי יהודה הנשיא. פון די 850 דער-פער אין מערב-טייל פון לאַנד ווערען נישט ווייניגער ווי 210 גערופען מיט ביבלישע און תלמוד'ישע נעמען. נאָר אַ גרויסע צאָהל דערפער האָבען נישט גע-ענדערט אפילו אות פון דעם נאָמען, וואָס זיי האָבען געטראָגען מיט צוויי און דריי טויזענד יאָהר צוריק. צעהנדליגער אי-בערקעהרענישען און טויזענדער יאָהרען האָבען נישט געקאָנט אָפּמעקען פון לאַנד דעם העברעאישען סטעמפּעל, וואָס דאָס יודישע פאָלק האָט אויף איהר אַרויפגעלייגט, און די אַראַבּיזירטע ,,עמי הארץ" האָבען אַליין נישט וויסענדיג אָפּגעהיט און איבערגעגעבען פון דור צו דור די אמונה פון זייער יודישער אָפּ-שטאַמונג.

עס וועט זיין אינטערעסאַנט איבער-צוגעבען איינגע נעמען פון דערפער, ווי זיי האָבען געהייסען אַמאָל און ווי די אַראַבער רופען זיי היינט: בית-דגון — די אַראַבער רופען דאָס בית-דגן. בית-שמש, די אַראַבער — עין שמס. בני-ברק — אַמאָל און היינט. כפר ספּוריא אַמאָל, צפּוריא היינט. עקרון אַמאָל, עקר — היינט. תמנה אַמאָל — תבנה היינט. און אַזוי הונדערטער נעמען.

די אונוויסענדע פעלאַכען, וואָס האָ-בען נישט קיין אַהנונג פון דער יודישער ליטעראַטור, האָבען נישט נאָר אָפּגעהיט אין הונדערטער ערטער די נעמען פון תנ"ך, תלמוד און מדרשים, נאָר אויך די טראַדיציעס וועגען די מענער, וואָס זע-נען פערבונדען מיט די פערשידענע ער-טער. אַזוי, צום ביישפּיל, די אַלטע שטאָט מצפּה, וואו שמואל הנביא האָט פערזאַמעלט די יודען צו קעמפען געגען די פּלשתים, רופען איצט די אַראַבער ,,נעבי סעמואיל". און דער געגענד פון שמשון הגבור הערט מען נאָך איצט די נעמען ,,שאמשון אל בושאגאר", און אַזוי ווייטער.

די פעלאַכען האָבען אויך זייערע איי-גענע טראַדיציאָנעלע געזעצען, וועלכע זיי רופען ,,געזעצען פון אברהם אבינו", און געגענזאַץ צו די געזעצען פון מחמד, דעם נביא פון די אַראַבער.

איינער פון די מערקווירדיגסטע פאַק-טען, וואָס האָבען אַ שייכות מיט דער פעלאַכען-פראַגע, איז די עקזיסטענץ פון יודישע פעלאַכען אין פקיעין, אַרום 10 ענגלישע מייל אין מערב-זייט פון צפת. אויסערליך שיידען זיך די יודישע פעלאַכען נישט אָפּ פון זייערע דרוזישע און קריסטליכע שכנים. זייער שפּראַך איז אַראַביש און זייער אויסזעהן אויך אַזוי. לויט זייער איינענער טראַדיציע, זיצען זיי אויפ'ן לאַנד נאָך פון די צייטען פון יהושע בן נון.

די אינטערעסאַנטסטע ערשיינונג, וואָס בעווייזט, אַז די היינטיגע אַראַבער אין ארץ-ישראל שטאַמען פון אַמאָלי-גען יודישען ישוב איז דאָס, וואָס זייער היינטיגער טאָג-טעגליכער לעבען איז זעהר ענליך צום פאַרצייטיגען יודישען לעבען.

ווען זיי דאַרפען צום ביישפּיל, צו-טיילען ערד צווישען זיך, טיילען זיי לויט דער צאָהל אָקסען, וואָס זיי האָבען, אָדער ווי זיי רופען דאָס ,,פעדאַן", וואָס איז דאָס זעלבע ווי ,,צמד בקר" אין העברעאיש. צוערשט ווערט דאָס לאַנד איינגעטיילט אין גוטען, מיטעלערען און ערגערען סאָרט. דערנאָך ווערט עס אויסגעמאָסטען מיט אַ שטריק, ווי אין די צייטען פון נביא עמוס, און צוטיילט לויט די צאָהל אָקסען-פּאָרען, וואָס זיי-נען פאַרהאַן אין דאָרף. יעדער פעלאַך בעקומט זיין חלק לויט'ן גורל. דער גורל (אין אַראַביש ג'אראל) ווערט געצויגען דורך צוויי קליינע קינדער און דער אָנ-

ענדע זייט 15.

ווי לעבט איצט דוד בלאָנדעס, דער העלד פון עלילת-דם פּראָצעס אין ווילנא

(ספּעציעל פאַר'ן ,,לאָדזער טאָגעבלאַט")
פון מאַג. פנחס מאַן

מיר לעבען אין אַ צייט פון פערשידע-נע ,,מאָדערנע" בלבּולים, וועלכע ווערען דאָ, אָדער דאָרט, פּאָפּולאַריזירט געגען יו-דישע יחידים, דורך וועלכע מען וויל אָבער אָפטמאָל טרעפען דעם יודישען כלל.

אויך דער אַלטער עלילת-דם איז נאָך נישט צו אַלט אפילו פאַר'ן צוואַנציג-סטען יאָהרהונדערט, קוים האָבען מיר נאָך אין אונזער צייט געהאַט זייער ,,אונ-ווילינגע העלדען".

דריי זענען זיי, די יודישע מערטירער פון די עלילת-דם-פּראָצעסען אין אונזער יאָהרהונדערט: לעאָפּאָלד הילזנער פון פּאָלנא (משעכיען), דוד בלאָנדעס פון ווילנא און מענדעל ביילים פון קיעוו.

דער גורל פון די דאָזיגע דריי יודען, וועמען דער צופאַל און דער בלינדער ראַסען-האַס האָט בעל-כרחם געמאַכט פאַר העלדען, האָט אַ צד השוה: בשעת מעשה האָבען די יודען פון דער גאַנצער וועלט זיך מיט זיי געוואַלדיג אינטערעסירט און דערנאָך — אַז זיי אינגאַנצען פערגעסען.

וואָס מאַכט איצט דוד בלאָנדעס?

דעם דאָזיגען יוד, דעם ווילנער פעלד-שער, וועלכער האָט געשמאַכט דרייטהאַל-בען יאָהר אין דער שווערסטער ווילנער תּפיסה ,,אויף לוקישקעס" צוליב דער ווילדער בעשולדיגונג, אַז ער האָט גע-וואָלט אַרויסצאַפּען פון זיין קריסטליך דינסט-מיידעל, אַ געוויסער גרודזינסקאַ, בלוט אויף מצות — ווער געדענקט אויהם? אויהר קאָנט איצט אָנטרעפען אפילו אין ירושלים דליטא יודען, וועלכע ווייסען נישט צי בלאָנדעס לעבט נאָך, כאָטש ער וואוינט טאַקע דאָ אין ווילנא?...

ערשט דאָ נישט לאַנג צוריק האָב איך אויהם בעזוכט.... ער וואוינט אויף לו-קישקעס גאָר נאָהענט פון דער זעלבי-גער טורמע, און וועלכער ער איז אָפּגע-זעסען אַזאַ לאַנגע צייט.

אויף מיצקעוויטש גאַס 37 געפינט זיך אַ דאַזורע מיט אַ שילד ,,ד. בלאָנדעס". אויהר בעל-הבית איז דאָס דער יוד, וועל-כער איז אין דער נאַכט אויפ'ן 3. מערץ 1900 אַרעסטירט געוואָרען אַלס ,,ריטועל-לער פערברעכער".

בלאָנדעס'עס וואוינונג בעשטעהט פון צוויי ענגע און קליינע צימעלער, אין וועל-כע ער וואוינט מיט זיין פרוי. קיין קינ-דער און דער היים האָט ער שוין נישט. ער איז אַ יוד פון אַ יאָהר 60, פון מיט-טעלען וואוקס, אַ דאַרע און שוין אַ ביס-סעל איינגעבויגענע פיגור, נערוועזע בע-וועגונגען און אַן אומרוהיגער צאַפּל אין די אויגען, פון וועלכע עס קוקט אַרויס נאָך ביז היום אַ בעהאַלטענע איבערגע-שראָקענקייט.

דער דאָזיגער מענש געפינט זיך נאָך אינגאַנצען אונטער'ן איינדרוק, ווי פון נאָר-וואָס איבערגעלעבטען פּראָצעס, נאָך קוקענדיג אויפ'ן מעהר ווי אַ פערטעל יאָהרהונדערט, וואָס טיילט אויהם אָפּ פון יענע איבערלעבענישען.

ער רעדט וועגען די דרייטהאַלבען יאָהר טורמע, וועלכע ער איז אָפּגעזעסען, אַזוי ווי ער וואָלט ערשט נעכטען אַרויס פון תּפיסה. אַ קנאַפּ יאָהר איז ער געזעסען ביי בעזונדערס שווערע בעדינגונגען און אַ בעזונדערער קאַמער.

ווי בעקאַנט, איז לכתחילה און בלאָנ-דעס'עס פּראָצעס אַרויסגעטרעטען געגען בלאָנדעסן אַלס צווילמאָנער למובת דער גרודזינסקאַ, דער פערשטאָרבענער בע-רוהמטער אַדוואָקאַט טאַראַשאָוויש וורובּ-לעווסקי. אַלס זיין פערטיידיגער איז צווי-שען אַנדערע אַדוואָקאַטען אַרויסגעטרע-טען אָסקאַר גרוזענבערג.

בעת דער דעמאָלסדיגער רוסישער יוס-טיץ-מיניסטער מוראַוויאָוו איז געווען אין ווילנא, האָט ער, ווי בלאָנדעס דערצעהלט, בעזוכט די לוקישקער טורמע. דאָס איז געווען נאָכ'ן דעם, ווי גרוזענבערג האָט שוין געהאַט אָנגעגעבען און סענאַט די קאַ-סאַציע אויפ'ן ערשטען אורטייל. דער מי-ניסטער איז אַריין צו בלאָנדעס'ן אין קאַ-מער און האָט אויהם גאָר פריינדליך דער-לאַנגט די האַנד. און געשפּרעך האָט דער מיניסטער אויהם בערוהיגט און גע-זאָגט:

— אויהר האָט דאָך נישט וואָס מורא צו האָבען, איך ווייס מען וועט אייך אודאי בע-פרייען. אויהר האָט דאָך עפּיס גרוזענ-בערג'ן...

בלאָנדעס דערצעהלט וועגען זיין בע-פרייאונג:

נאָכדעם, ווי דאָס ווילנער קרייז-גע-ריכט (אָקרוזשנאַי סוד) האָט ביים בע-טראַכטען בלאָנדעס'עס ,,דעלאָ", צום צווייטען מאָל ענדליך איינגעזעהען זיין אונשולד און אויהם בעפרייט, האָבען אַלע ריכטער אויהם געדריקט די האַנד. דער פּראָקוראָר דובּאַסקי איז, נאָכ'ן אַרויסטראָגען דעם בעפרייאונגס-אורטייל אויך צוגעגאַנגען צו בלאָנדעס'ן און ביי אויהם געבעטען ענטשולדיגונג פאַר די ליידען, וועלכע ער האָט אויהם פערשאַפט אַלס בעשולדיגער. ער האָט געמוזט טון זיין חוב — האָט ער זיך פערענטפערט...

אַ בעזונדער אָרט אין בלאָנדעס'עס זכרונות פערנעהמען די פעטערבורגער גינצבורג'ס: דער אַלטער באַראָן האראַץ און זיין זוהן, דוד.

ער דערצעהלט, וואָס פאַר אַ קבלת-פּנים ער האָט געהאַט אין פעטערבורג, ווען ער איז דאָרט געקומען נאָך זיין בע-פרייאונג.

אויף דער איינלאַדונג פון אַדוו. גרו-זענבערג, און נאָמען פון באַראָן גינצבורג, איז בלאָנדעס ספּעציעל געפאָהרען קיין פעטערבורג, וואו ער האָט זיך געמעלדט אויפגעהאַלטען אַלס פעלדשער. בעת ער איז דאָס ערשטע מאָל געקומען צום אַל-טען באַראָן, האָט אויהם בעגלייט אַדוו. סליאָזבערג. באַראָן האראַץ, וועלכער האָט געטראָגען אַ יאַרמעלקע און אַ ברייטען טלית קטן, האָט זיך ממש פונאַנ-דערגעוויינט, דערזעהענדיג דעם בעפריי-טען בלאָנדעס. ער האָט בלאָנדעס'ן אַ קוש געגעבען אין קאָפּ און זיך מיט אויהם שטאַרק געפרעהט.

אויף דעם באַנקעט, וועלכער איז דע-מאָלט איינגעאָרדענט געוואָרען ביי די גינצבורגס לכבוד בלאָנדעס'ן, זענען גע-ווען אָנוועזענד כמעט אַלע פעטערבור-גער יודישע כלל-טוער. ביים געזעגענען זיך, האָט דער אַלטער גינצבורג געבעטען בלאָנדעס'ן און יעדען נויטיגען פאַל זיך צו ווענדען צו אויהם און די גינצ-בורגס האָבען ווירקליך דאָס גאַנצע לע-בען זיך אינטערעסירט און געהאָלפען דעם אונשולדיגען קרבן פון ווילנער עלילת-דם.

נישט אָהן פיעטעט בעהאַלט בלאָנדעס די לשנה טובה-קאַרטען, וועלכע ער פלעגט יעדעס יאָהר בעקומען פון די באַראָנען האראַץ און דוד גינצבורג מיט זייערע פאַמיליעס.

ממש מיט טרעהרען אין די אויגען רעדט בלאָנדעס וועגען גרוזענבערג'ן, וועלכער האָט אין זיין פּראָצעס אַרויסגע-וויזען אַ זעלטענעם מסירת-נפש. גרוזענ-בערג האָט נישט אויפגעהערט זיך מיט אויהם צו אינטערעסירען און האָט אויהם מיט אַלע מעגליכקייטען אונטערשטיצט, ווי לאַנג נאָר ער האָט געקענט. בלאָנ-דעס האָט מיר געוויזען די לעצטע בריף גרוזענבערג'ס פון דייטשלאַנד און לעט-לאַנד, און וועלכע ער שרייבט אויהם, אַז ער וויל איצט בעאַרבייטען זיינע זכרו-נות פון ווילנער עלילת-דם-פּראָצעס.

* * *

דאָס לעבען איז בלאָנדעס'ן נאָך זיין בעפרייאונג אַוועק נישט גוט. הגם ער אַליין איז פון בערוף אַ פעלדשער און אַ ווילנער תּושב (זיין פאָטער, אברהם בלאָנדעס איז געווען 36 יאָהר פעלדשער אין ווילנער ,,מושב זקנים"), האָט ער דאָך, צוליב זיין פיזישער און גייסטיגער צובראָכענקייט זיך נישט געקאָנט מעהר איינאָרדענען...

די ווילנער קריסטען האָבען נאָך לאַנג נישט געוואָלט פערגעסען דעם ,,ריטוע-לען פערברעכער" און אויהם כסדר בעשאָנקען מיט זייער ,,אויפמערקזאַמ-קייט", וואָס האָט אים אויך אוממעגליך גע-מאַכט — רוהיג צו אַרבּייטען און צו פערגעסען אָן זיין אונגליק.

נאָך אפילו אין דער לעצטער צייט, דערצעהלט מיר בלאָנדעס, איז ער איינמאָל געזעסען ביי דער טיר פון זיין רעזורע. גראָד איז אַרויסגעגאַנגען אַן עלטערער קריסט מיט אַ יונגעל ביי דער האַנד. דערזעהענדיג בלאָנדעס'ן, האָט דער קריסט אָנגעוויזען אויף אויהם און זיך געווענדעט צום קינד:

— דו זעהסט, אָט איז דער ,,זשיד", וועלכער האָט געשאָכטען אַ מיידעל אויף מצות...

בעת עס האָט [illegible] די ווילנער קראַנקען-קאַסע, האָט בלאָנדעס'ן אָנ-גענומען אַן אָפּטיילונג אַלס פעלדשער.

בלאָנדעס'עס איצטיגע לאַגע איז דער-ריבער זעהר נישט קיין פריינדליכע, ער וואָלט וועלען בעקומען אַ שטעלע אַלס פעלדשער און ווילנער ,,מושב זקנים". קאָנקורירט אָבער מיט אויהם דאָרט אַ יונגערמאַן, וועלכער האָט הינטער זיך ,,ברייטע פּליימצעס" און בלאָנדעס האָט זיך געמוזט פון דער שטעל מייאש זיין...

* * *

דוד בלאָנדעס פערמאָגט זעהר אַ רייכע זאַמלונג דאָקומענטען, וועלכע זענען נוגע זיין פּראָצעס. קודם כל האָב איך דאָ געזעהען בעשטעטיגטע קאָפּיעס פון אַלע אַקטען און דעם גאַנצען געריכטס-מאַטעריאַל וועגען זיין ,,דעלאָ". צוליב דעם אונבעוואוסטען גורל פון דעם עוואַ-קואירטען אַרכיוו פון ווילנער ,,אָקרוזשנאַי סוד", איז גאַנץ מעגליך, אַז די דאָ-זיגע דאָקומענטען זענען אפשר די איינ-ציגע קוואַל-מאַטעריאַלען פון דעם ווילנער עלילת-דם פּראָצעס. צווישען די דאָ-זיגע דאָקומענטען איז בעזונדערס אינטע-רעסאַנט איין אָנאָנימער בריף, וואָס דער בערוהמטער פעטערבורגער אַדוואָ-קאַט ספּאַסאָוויטש — אַ פּאָליאַק — האָט בעקומען צוגעשיקט פון ווילנער פּאָליאַקען מיט אַ בקשה, אַז ער זאָל אַרויסטרעטען און פּראָצעס געגען דעם ,,זשיד" בלאָנדעס. דער גרויסער ספּאַ-סאָוויטש איז טאַקע אַרויסגעטרעטען און ווילנער פּראָצעס, אָבער צו.... פערטיידי-גען בלאָנדעס'ן. דעם אָנאָנימען בריף האָט ער צוגעשיקט צו די געריכטס-אַק-טען.

רוהרענד איז גרוזענבערג'ס אויפ-שריפט (אין רוסיש), וואָס געפינט זיך אויף אַ פאָטאָגראַפיע, וואָס ער האָט גע-שענקט בלאָנדעס'ן: ,,דעם ליבען דוד בן אברהם בלאָנדעס צום אָנדענקען פון בשותפות'דיגען אומגליק". דאָ געפינט זיך אויך אַ גרויסער אַלבאָם — אַ מתנה פון בלאָנדעס'עס צוויי פערטיידיגער: גרוזענבערג און מיראָנאָוו (אַ רוס), בלאָנ-דעס'עס אַ פאָטאָגראַפיע אַלס אַרעס-טאַנט; דער 4-טער באַנד פון דער ,,יעווי-רעיסקאַיאַ ענציקלאָפּעדיאַ", און וועלכען דער היסטאָריקער י. העסען האָט בעש-שריבען בלאָנדעס'עס פּראָצעס. דעם דאָ-זיגען באַנד מיט אַ ווידמונג האָט בלאָנ-דעס'ן צוגעשיקט תיכף נאָך זיין ערשיי-נען דער באַראָן דוד גינצבורג, וועלכער איז געווען, ווי בעקאַנט, איינער פון די רעדאַקטאָרען און אַרויסגעבער פון דער דאָזיגער רוסיש-יודישער ענציקלאָפּעדיע.

צווישען די פיל אַנדערע דאָקומענטען פון זיין זעלטענער ,,קאָלעקציע", האָט בלאָנדעס מיר געוויזען אַן אַנאָנימען בריף, וועלכען ער האָט בעקומען אין אָנהויב 1914 אין צוזאַמענהאַנג מיט ביילים'עס בעפרייאונג. די אָנאָנימע שרייבער, וועלכע האָבען זיך אונטערגע-חתמ'עט ,,גערעכטע בעלי-נקמה", וואָרע-נען בלאָנדעס'ן, אַז הגם ביילים האָט זיך ,,אַרויסגעדרעהט", אויב עס וועט אָבער נאָכאַמאָל פאָרקומען אַזאַ פאַל, וועלען זיי זיך קודם כל נוקם זיין אָן אויהם, בלאָנדעס'ן.

ווי אַ שווערער קאָשמאַר העגנט נאָך דער מיטעלאַלטערליכער שאָטען איבער דעם דאָזיגען אונשולדיגען מענשען, איבער דעם ווילנער יוד, דוד בלאָנדעס...

—0—

פאַר תּקיעת שופר

ווי אַזוי דער ,,חוזה" פון לובלין האָט געהייסען אַרויסוואַרפען פון בית-המדרש אַ מאכיל טריפה'-ניק, און וואָס דערפון איז אַרויסגעקומען.

(ספּעצ. פאַר'ן ,,לאָדזער טאָגעבלאַט")
פון
בן ציון גרינבוים

אין אַ שטעטעלע, נישט ווייט פון לוב-לין, האָט געוואוינט אַ יוד אַ קצב, וואָס איז כל ימיו אָנגעגאַנגען אַלס עהרליכער פּראָסטער יוד און מען האָט פון אויהם שטאַרק געהאַלטען. געהייסען האָט דער יוד יאַקעל און דאָס שטעטעלע, וואו ער האָט געלעבט — יאַנאָוו. גאַנץ יאַנאָווער יודען האָבען געוואוסט, אַז ווען מען וויל נזהר זיין אין כשרות, דאַרף מען קויפען פלייש ביי יאַקעל קצב.

אַזוי האָט גאַנץ בתמימות געמיינט יאַנאָוו, אָבער דאָס שטעטעל האָט, לא עליכם, געלעבט אין אַ גרויסען טעות, וואָרום אונדער'אמת'ען איז יאַקעל קצב געווען נישט מעהר און נישט ווייניגער, ווי אַ מאכיל טריפות!

אודאי ווערט אויהר זיך וואונדערן, ווי קומט עס אַז אַ גאַנצע שטאָט יודען זאָ-לען לעבען אין אַזאַ שרעקליכען טעות? קאָנען מיר אייך זאָגען, אַז מיר ווייסען אַליין נישט, ווי אַזוי דאָס איז געשעהן, אָבער אַז דאָס איז טאַקע אַזוי געווען, וועט אויהר זיך באַלד איבערצייגען פון דער מעשה, וואָס מיר וועלען אייך דאָ דערצעהלען בשם און נאָמען פון צדיק פון לובלין, הנקרא דער לובלינער ,,חוזה"

איינמאָל אין אַ ראש-השנה, כ'איז דעמאָלט גראָד געווען אַ שנת שובו, זיי-נען אָנגעפאָהרען קיין לובלין אויף ימים-נוראים, אַחן עין-הרע, טויזענדער חסי-דים פון ארבע פּנות פּוילען. מ'איז גע-קומען פון אַלע געגענדען און אַלע קאַנ-טען און דאָס התעוררות אין רבּי'נס בית-המדרש איז געווען זעהר גרויס.

מילא, דאָס וואָלט נישט געווען קיין חידוש. אַ חידוש איז אָבער געווען דאָס, וואָס צווישען דעם גרויסען עולם האָט זיך אויך געפונען יאַקעל מאכיל טריפות'-ניק!

ווי קומט יאַקעל קיין לובלין? אַ קשיא אויף אַ מעשה. גאַנץ יאַנאָוו פאָהרט, וועט יאַקעל זיצען אין דער היים? בפרט נאָך, אַז אין יאַנאָוו האָט מען דאָך געמיינט, אַז ער איז אַן אָפּגעהיטענער יוד אשר אין דוגמתו!

שטעהט זיך אַזוי יאַקעל אין רבּי'נס בית-המדרש איינגעהילט אין אַ פּעקעלע צ-מען קצב'ישען טלית און דאַווענט מיט בּרען, אַז מען האָט געקאָנט מיינען מי יודע ס'אַרע צדיק און פעלץ דאָס איז. פאַר'ן ,,חוזה" אָבער איז דאָס נישט גע-ווען פערהוילען. דער חוזה האָט געזעהען ברוח קדשו, אַז דער יוד האָט אויף זיך אַ גרויסען פּגם, האָט טאַקע דער ,,חוזה" געהאַט גרויס צער דערפון און קיינער האָט וועגען דעם נישט געוואוסט.

פּלוצלונג, ווען מען האָט געהאַלטען פאַר תּקיעת שופר און מען דאַרף שוין זאָגען דעם ,,אשרי העם", מען וואַרט נאָר אויף אַ צייכען פון'ם רבּי פון לובלין, ניט דער חוזה זיך אַ שטעל אויף און דאַווענט און דאַווענט מיט אַ דבקות, אַז עס איז אַזש אַן אימה אָנגעפאַלען אויפ'ן עולם. עס לויפט אוועק אַ פערטעל שעה, אַ צווייטע, דער עולם איז אונגעדולדיג, אָבער דער ,,חוזה" הייסט אַלץ נישט בלאָזען שופר. וואָס קאָן דאָס זיין? קיי-נער ווייסט ניט און די שפּאַנונג וואַקסט. ענדליך דרעהט זיך דער ,,חוזה" אויס מיט'ן פּנים צום עולם און ווייזט אָן מיט דעם פינגער אויף יאַקעל קצב. דער עולם געהט צו, קוקט, קוקט אויף יאַקעל'ן, און פערשטעהט נישט, וואָס דער חוזה מיינט. דער רבּי פון לובלין וויל יאַקעל'ן נישט מבזה זיין, אָבער דער עולם פערשטעהט דאָך נישט זיין כּוונה. זאָגט ער שוין מפורש: אַזוי און אַזוי: נעמט דעם יוד און שטעלט אויהם אַרויס הינטער דער טיר...

מילא, כ'דאַרף אייך נישט זאָגען, אַז דאָס איז געשעהן כהרף עין, ערשט דערנאָך האָט מען געבלאָזען שופר.

דאָס איז געווען אין ערשטען טאָג ראש-השנה. אין צווייטען טאָג צום דאַ-ווענען איז שוין יאַקעל אין רבּי'נס בית-המדרש נישט געקומען, נאָר גערעדט'גט אין דרויסען אונטער'ן הויף און קיינער האָט נישט געוואוסט, וואָס דאָ קאָן זיין. לוב-לינער חסידים פון יאַנאָוו האָבען פּשוט נישט געקאָנט משיג זיין, וואָס טוט זיך דאָ: יאַקעל'ן האַלטען אַלע פאַר אַזאַ אָרנטליכען יוד און דאָ הייסט אויהם דער ,,חוזה" אַרויספיהרען פון בית-המדרש.

אָבער מוצאי ראש-השנה, תיכף ווי דער ש"ץ האָט געגעבען אַ קלאַפּ אין עמוד צו מעריב, איז יאַקעל פּלוצלונג אַריינגעפּלאַצט אין בית-המדרש מיט אַ געוויין און געשריי: יודען, זייט וויסען, אַז איך בין אַ מאכיל טריפות! יודען גיט מיר אַ תּשובה, איך בין אַ חוטא, אַ חוטא בין איך, אַ ח—ו—ט—א — —

צוזאַמענגעלאָפען און דער פּריה האָט מען יאַקעל'ן אַריינגעפיהרט אין רבּי'נס חדר און דער ,,חוזה" האָט צו אויהם געזאָגט:

— נעכטען איז געווען אַ סכּנה צו שטעהן אין דיינע ד' אמות, האָסט פער-שפּרייט אַרום זיך ,,ניצוצות הטומאה", נאָר היינט בינזט דאָך זיך שוין מתודה אויף דיינע זינד, גיב איך דיר אַרויס אַ תּשובה: דו זאָלסט צוויי יאָהר זיין נע ונד און אָפּריכטען גלות, כדי צו געפינען אַ תּיקון אויף דיינע זינד.

יאַקעל האָט, פערשטעהט זיך, מקבל געווען אויף זיך צו פאָלגען דעם חוזה'ס רייד און פון דעמאָלט אָן האָט מען שוין יעדען ראש-השנה געזעהען יאַקעל קצב אין לובלין, ווי ער איז מרעיש עולם און בעט אַ כפּרה אויף זיינע זינד.

יאַקעל איז געשטאָרבען אַלס בעל-תּשובה גמור און זיינע קינדער האָט ער איבערגעלאָזען אַ צוואה אויף אַלע ימים-נוראים צו פאָהרען קיין לובלין.

———

רעגיסטראַציע פון יאָרגאַנג 1909

היינט דעם 4 אָקטאָבער פון 8 פריה ביז 3 נאָכמ. דאַרפען זיך מעלדען פער-זענליך צו דער רעגיסטראַציע אין לאָקאַל פון מיליטעריש-סאָציאַלישען ביוראָ אויף פּיעטריקאָווער 212 די יונגעלײט, וואָס זענען געבוירען אין יאָהר 1909 און וואָס וואוינען אויפ׳ן שטח פון 1 קאָ-מיסאַריאַט און וועמענס פאַמיליען-נעמען הויבען זיך אָן מיט:

Sz T U W Z Ż

רעגיסטראַציע פון יאָהרגאַנג 1911

היינט, פרײטאָג, דעם 3-טען דאַרפען זיך שטעלען צו דער מיליטערישער רעגיסטראַציע אַלע יונגעלײט, וועלכע זענען געבוירען אין יאָהר 1911, וואוינען אויפ׳ן שטח פון 5 קאָמיסאַריאַט און זײערע פאַמיליען-נעמען הויבען זיך אָן מיט די אותיות

L Ł M N O P.

פון 14 קאָמיסאַריאַט

A. B C, D E F G.

די פייערונג פון אויפלעזונג
די ענגלישע פריווילליגע מיליץ אין ארץ ישראל

ירושלים (ימא) דאָ איז פאָרגעקומען אַ גרויסע פייערונג, אויף וועלכער דער הויך-קאָמיסאַר סער טשענסעלאָר האָט מיט גרויס פּאַראַד אויפגעלעזט די פריווילליגע ענגלישע מיליץ, וואָס האָט זיך געשאַפען בעת די לעצטע אונרוהען אין ארץ ישראל.

סער טשענסעלאָר האָט אויף דער פייערונג געהאַלטען אַ רעדע, אין וועלכער ער האָט אָנגעוויזען אויף דער אָפּפערוויליגער אַרבײט פון דער מיליץ, וועלכע האָט פיל מיטגעווירקט בײם בעשיצען דאָס לעבען און פערמעגען בעת די אונרוהען אין לאַנד. ווי בעקאַנט, איז אײן מיטגליד פון דער מיליץ, פּעסט, דערהרג׳עט געוואָרען און אײניגע זענען פערוואונדעט געוואָרען, בעת זיי האָבען ערפילט זייערע פליכטען.

די לעצטע שפורען פון יוד. געטאָ אין רוים ווערען פערשוואונדען

רוים (ימא) ווי די צײטונגען מעלדען מיט, וועלען אין קורצען לויט׳ן בעפעהל פון מוסאָליני פערשווינדען די רעשטען פון יודישען געטאָ אין דרום-טייל פון רוים, וואָס איז געשאַפען געוואָרען לויט דער פעראָרדנונג פון פּויפּסט פּאַול דעם פירטען אין יאָהר 1556.

ביז׳ן יאָהר 1860 איז די יודען געווען פערבאָטען צו וואוינען אויסער די גרענעצען פון געטאָ. לעצטענס אָבער איז דאָס געטאָ געווען בעוואוינט בלויז דורך דער יודישער און קריסטליכער אָרימקייט.

רעדוצירט 400 אַקושערקעס פון דער לאָדזער קראַנקען-קאַסע

(:) דער רעגירונגס-קאָמיסאַר ד״ר ע. לאַפּושאַנסקי האָט געקינדיגט אַלע קראַנקען-קאַסע אַקושערקעס. דער קינדיגונגס-טערמין ענדיגט זיך דעם 31. דעצעמבער ד.י. מיט׳ן אָנהויב פון נײעם יאָהר ווערט דער אַמטאַר מיט העלפער 400 קראַנקען-קאַסע-אַקושערקעס אָפּגעלעזט. די קינדיגונג האָט אין די קרייזען פון די פערצוגעטערטע געמאַכט אַ שווערען אײנדרוק. די קינדיגונג ווערט פערשידענאַרטיג אויסגעטײטשט.

יאָהרגאַנג 1911 און 1909
דאַרפען זיך ראש-השנה נישט רעגיסטרירען

(—) די יודישע יונגעלײט, פון די יאָהרגענג 1911, 1909 א. א., וועלכע דאַרפען זיך אום ראש-השנה צושטעלען צו דער מיליטערישער רעגיסטראַציע, דאַרפען זיך, ווי מיר האָבען שוין געמעלדעט, נישט געהן רעגיסטרירען אום יום-טוב. זיי וועלען זיך דאַרפען צושטעלען ערשט מאָנטאָג.

לינקע זייט פּיעטריקאָווער ווערט אָפּגעשלאָסען

(ב) פון היינט אָן ווערט אָפּגעשטעלט דער ראָד-פערקעהר אויף דער לינקער זייט פּעטריקאָווער פון פרײהײטס-פּלאַץ ביז פּשעיאַזד. אויף דעם דאָזיגען שטח קומען פון היינט אָן פאָר די אַספאַלט-אַרבײטען.

דער ראָד-פערקעהר וועט אונז פאָרקומען בלויז אויף דער רעכטער זייט, וואָס ווערט אונז געעפענט, ווייל דאָרט זענען שוין די אַספאַלט-אַרבײטען פערענדיגט.

פון קולטור-אַמט
בײ דער ציוני. אָרגאַניזאַציע

[פאָלקס-אוניווערזיטעט] ווי מיר האָבען שוין מיטגעטײלט, הויבען זיך אונזט נאָך די זומער-פעריען, ווידער אָן די פאָרלעזונגען אויף דער פאָלקס-אוניווערזיטעט בײ דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע. די ערשטע פאָרלעזונג קומט פאָר זונטאָג, מוצאי ראש השנה, 7 אַ זייגער אין לאָקאַל פון דער ציוני. אָרגאַניזאַציע. ה׳ ד״ר ירמיהו פרענקעל וועט האַלטען אַ פאָרלעזונג אין דער העברעאישער שפראַך איבער משה מענדעלזאָן צוליב דער 200-יעהריגער יובילעאום-פייערונג.

[העברעאישע אָווענד-קורסען] דאָס ציוניסטישע ביוראָ מאַכט ווײטער הכנות צו דער ווידער ערעפענונג פון די העברעאישע אָווענד-קורסען בײ דער ציוני. אָרגאַניזאַציע, וועלכע זענען איבערגעריסען געוואָרען צוליב די זומער-פעריען. די אײנשרײבונגען אין די גרופען פאַר אָנפענגער און אַוואַנסירטע האָבען זיך שוין אָנגעהויבען.

אַכטונג פועלי ציוניסטען

שבת דעם 5 אָקטאָבער פּונקטליך 5 נאָכמיטאָג קומט פאָר אין אײגענעם לאָקאַל, פּעטריקאָווער 83 אַן׳אויסער-אָרדענטליכע חברים-פערזאַמלונג מיט׳ן אָנטייל פון צ. ק. סעקרעטאַר ח׳ פּעמשנו. אַלע חברים און חבר׳טעס מוזען אונבעדינגט קומען.

קאָמיטעט פון פועלי-ציון
(פעראײניגט מיט צ. ס.)

מעלדונגען

פון די העברעאישע אָווענד קורסען „התחיה״, ציגעל-גאַס 75.

אײנשרײבונגען אין אַלע גרופען אויף העברעאיש און ענגליש ווערען אָנגענומען: זונטאָג, דינסטאָג און דאָנערשטאָג פון 8 ביז 9 אָווענד. פּרײז — 4 זל. אַ חודש. פאַר אָרגאַניזאַציעס און אונבעמיטעלטע — אַ הנחה.

העברעאישע אָווענד-קורסען
בײ דער ציוני. אָרגאַניזאַציע

עס ווערען אָנגענומען אײנשרײבונגען אויף די אָווענד-קורסען בײ דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע פאַר דער העברעאישער שפראַך און ליטעראַטור. די לימודים הויבען זיך אָן דינסטאָג, ד. 10 אָקטאָבער ה. י. עס ווערען געעפענט גרופען פאַר אָנפענגער און אַוואַנסירטע. אָנמעלדונגען ווערען אָנגענומען אין ציוניסטישען ביוראָ פון 5 ביז 8 אָווענד. לערנט העברעאיש!

העברעאישע אָווענד-קורסען
בײ „בני-ציון״, רזגאָווסקאַ 7

עס ווערען אָנגענומען אײנשרײבונגען אויף די העברעאישע אָווענד-קורסען בײ „בני-ציון״ (ראַיאָן פון גײערס מאַרק), אָנמעלדונגען ווערען אָנגענומען טעגליך אין לאָקאַל פון „בני-ציון״ „זשגאָווסקאַ 7.

א בלוטיגער נקמה-אקט איבער אַן׳אַרבייטער

(§) אַרבײטער פון פּאָזנאַנסקי׳ס פאַבריק האָבען נעכטען בעגעגנען אויף פּאָזנאַנסקי׳ס זײטען-ליניע געפונען ליגען אַ מענש אין אַ קאַלוזשע בלוט. די אַרויגערופענע נויטע הילף האָט פעסטגעשטעלט, אַז דער פּרוואַנדעטער האָט בעקומען אין קאָפּ אַרײן אַ רעוואָלווער-קויל. מ׳האָט איהם אָפּגעפיהרט אין שפּיטאָל. דער פערוואונדעטער הײסט באָלעסלאַוו סמיערקאָווסקי (סרעבזשינסקאַ 7). מ׳נעמט אָן, אַז איבער סמיערקאָווסקי׳ן איז אויסגעפיהרט געוואָרען אַ נקמה-אַקט.

שווערליכער זעלבסטמאָרד
אינטער די רעדער פון אַן׳אויטאָמאָביל

(§) אויפ׳ן רוג צעגעל-גאַס און קילינסקי האָט אַן׳אונבעקאַנטע פרוי זיך אַרונטערגעוואָרפען אונטער אַ לויפענדען אויטאָמאָביל. אַ שווער פערוואונדעטע האָט מען זי אָפּגעשלעפט פון אונטער די רעדער. די זעלבסטמערדערין האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז די 26-יעהריגע ווערעניקאַ (?) יאַנאָווסקאַ (ראָקאָטשי נער 39).

שלום-עקזאַמען פון די צושנײדער-קורסען
בײ דער געזעלשאַפט „אָרט״ אין לאָדז

אין לאָקאַל פון „אָרט״ זענען פאָרגעקומען די שלוס-עקזאַמענס פון די הערען- און דאַמען-צושנײדער קורסען בײ דער געזעלשאַפט „אָרט״.

די עקזאַמענס זענען פאָרגעקומען אונטער דער אָנפיהרונג פון די שנײדער-מײסטער: ב. קאַזשימיערסקי, א. גלאַסמאַן, א. נעלאַסען, מ. צאַרנסקי, א. ראָגאָזשינסקי און מ. הײמאַן.

פון די הערען-שנײדער האָבען די עקזאַמענס אויסגעהאַלטען פאָלגענדע פערזאָנען: צוקער וואָלף, ראַווני שמואל, גרינבוים יוסף שמואל, גליקסאָן בנימין, האַלפּערן לײב, לאַדרא יוסף, סטרזעלעץ (?) אלי, שרובקאָ וואָלף, לאַיט חיים, וואָזשיוואָדאַ הערש, ווײסענבערג חיים, ילאָטאָגורסקי (?) מאיר לײב.

פון די דאַמען-שנײדער האָבען דעם עקזאַמען אויסגעהאַלטען: רושיאַלאָשינסקי נתן, קעמפּינסקי יצחק, קנאָפּ נח, קורץ אברהם, ראָזענבערג מרדכי, ראָזענקאָפּ זכריה, ווײטעלזאָהן ישעיה, זײדמאַן הערש.

„לאָדזער טאַגעבלאַט״ אין טאָמאַשאָוו

דאָס „לאָדזער טאַגעבלאַט״ האָט געעפענט אַן׳אָפּטײלונג אין טאָמאַשאָוו. די אָפּטײלונג געפינט זיך פּלאַץ קאָשטשושקי אין דער פּרעסע-ביוראָ „איענציאַ״

אַלע, וואָס האָבען אויסגעדריקט מיטגעפיהל צוליב׳ן טויט פון

יאָהאַנאַ
(געבוירענע קראַוועץ)
וואַכס

און האָבען זיך בעטייליגט אין גרויסען צאָל צוליב דער שווערער אבידה, דריקען מיר אויס דעם טיפסטען דאַנק.

די פאַמיליע.

א גוט יאָהר

דעם ה׳ קירשטיין - קאָנפעקציע-געשעפט פל. וואָלנאָשטשי 7, פאַר די 15 געשפענדעטע קינדער-פּאַלטאָס, דריקען מיר אויס אונזער האַרציגען דאַנק און ווינשען

א כתיבה וחתימה טובה

די פערוואַלטונג פון בית היתומים
(יגערזשער 40)

פוטער-הויט-לאַגער

Poznań
Stary Rynek 95/96
tel. 26-37

Łódź
Piotrkowska 31
tel. 5-81

A. Bromberg

עמפּפעהלט: אָריגינעלע פּאַריזער מאָדעלען פון פּאַלטענס
גרויסער אויסוואַהל פון סעזאָן-נײהײטען אין פעלצלער און פוטער-בלאַמען צו צוגענגליכע פּרייזען.

אויסשנײדען—בעהאַלטען!

אויפרוף צו אַלע
מענער, פרויען און קינדער!

צו דער געלעגענהײט פון 50-יאָהריגען עקזיסטענץ-יובילעאום פון מײן אונטערנעהמונג, האָב איך געשאַפען אַן׳אָרגאַניזאַציע, וואָס איהר ציל עס איז אַ צוועקמעסיגער קאַמף מיט די אונצעהליגע האָר-קראַנקהײטען, וועלכע האָבען זיך געמעהרט אין דער געזעלשאַפט. דאָס רוב פון די האָר-קראַנקהײטען געהען אַ דורך [illegible] אונבעמערקט צוליב דעם, וואָס זיי רופען נישט אַרויס קײן שום שמערצען.

מײן פיל-יעהריגע פּראַקטיק אויפ׳ן געביט פון פלעגען די האָר, האָט מיך בעקאַנט געמאַכט מיט טויזענדער פאַלען, פון וועלכע עס זענען, צוליב דער אונבעוואוסטקײט פון די נעגעבענע פערזאָנען שוין אין קינדער-עלטער די האָר אינגאַנצען אַרויסגעפאַלען צוליב דעם אָפּשטאַרבען פון די האָר-וואָרצלען אין דעמאָלט זענען אַלע מיטלען צוריקצוגעווינען די האָר געווען האָפנונגסלאָז.

די פאַלען, וועלכע מ׳קאָן אויסטײטשען אויסשליסליך מיט דער אונבעוואוסטהײט פון די בעטרעפענדע פערזאָנען וועגען דער עקזיסטענץ פון אַ האָר-קראַנקהײט טרעפען זיך אין די לעצטע צײטען אַזוי אָפט. אַז אונזער דור דראָהט די געפאַהר פון פולשטענדיגען פערלירען דאָס הערליכע ציהרונג, וואָס עס זענען די האָר.

צוליב דעם האָב איך זיך ענטשלאָסען אויף דעם אונבעדינגט-נויטיגען פערהיטונגס-מיטעל, און נעמליך:

פולשטענדיג אומזיסטע אונטערזוכונג פון די האָר פאַר אַלע,

און איך האָף, אַז אין אײער אײגענעם אינטערעס וועט איהר מיך אין דער הינזיכט וואַרים אונטערשטיצען.

אַלץ וואָס איהר דאַרפט טון איז: אויספילען פּינקטליך דעם נעבען-שטעהענדען פראַגע-בויגען און איהם תיכף איבערשיקען צו מיר.

דאָס אונטערזוכען די האָר, איז אינגאַנצען בחנם. קווענקעלט זיך נישט אַלזאָ, זאָגט נישט, אַז איהר דאַרפט עס נישט. יעדערער מוז זיך בעצײטענס פערזיכערן בנוגע דעם געזונד-צושטאַנד פון זײנע האָר און די הויט פון קאָפּ. מיט׳ן מאָמענט, ווען איהר וועט אויף מײן ביטע אויספילען דעם פראַגע-בויגען, וועט איהר שוין מיט דעם אַלײן האָבען געמאַכט אַ בעדײטענדען שריט פאָראויס לטובת דער אַלגעמײנער געזונדהײט.

דער אויסשניט מיט די פראַגען גענוי אין אַלע פונקטען אויספילען און צוזאַמען מיט אײניגע לעצטענס אויסגעקעמטע האָר איבערשיקען אויף דער אדרעס:

Anna Csillag, Kraków Wielopole 5/185

כדי זיי זאָלען אומזיסט אונטערזוכט ווערען. דערבײ גאַראַנטיר איך פולשטענדיגע דיסקרעציע אין יעדען פאַל, ווי אויך, אַז דאָס דאָזיגע שרײבען וועט פון מײן אַרכיוו נישט אַרויסגעגעבען ווערען.

—— דאָ אויסשנײדען ——

Proszę pisać wyraźnie

Nazwisko ______
Adres ______
Zajęcie ______
Wiek ______
Czy cierpi pan (pani) na wypadanie włosów? ______
Czy ma pan (i) łupież? ______
Czy włos pan (i) jest suchy czy tłusty? ______
Czy skóra głowy jest wrażliwa? ______
Czy w ostatnim czasie przebył (a) pan (i) jakie choroby? ______
jeżeli tak, jakie? ______
Czem pielęgnuje pan (i) włosy? ______
Czy próbował (a) pan (i) jakichś środków na włosy bezskutecznie? ______
jeżeli tak jakie? ______
Czy ma pan (i) fryzurę chłopięcą czy długie włosy
Czy ma pan (pani) fryzurę chłopięcą, czy długie włosy? ______
Czy włosy pana (i) są rzadkie czy gęste? ______
Czy cierpi pan (i) bóle głowy? ______

Załączyć 25 gr. w znaczkach poczt. na odpowiedź.

שטורמישע סצענעס ביים אראבישן הויפט-מופטי

אַראַבישע סוחרים און ערד בעזיצער פאדערן פון מופטי אפצורופען דעם בויקאט

ווייל ער ברענגט מעהר שאדען די אראבער ווי די יודען

שטורמישע סצענעס אין דער וואוינונג פון הויפט-מופטי

ירושלים, 3 (יטא) דער קארעס־פאנדענט פון יט"א דערוויסט זיך, אז אין די לעצטע טעג שפּילען זיך אָפּ אין דער וואוינונג פון הויפט־מופטי שטורמישע סצענעס. פיל אראבישע סוחרים און ערד־בעזיצער פאָדערן פון מופטי אַנצורופען דעם בּאָיקאָט, ווייל ער ברענגט מעהר שאָדען די אַראַבער ווי די יודען.

—===—

בעדואינער שייכס אַרויסבעקומען דורך דראהונ־געז זייער חלק...

ירושלים, 3 (יטא) איינגע בעדואינער שייכן האָבען בעזוכט דעם מופטי און פון איהם געפאָדערט א טייל פון די 2 מיליאָן פונט, וואָס ער האָט צונויפגעקליבען ביי די סירישע און אינ־דיאנישע מוסולמענער.

די שייכען האָבען דעם מופטי געוואָר־פען שווערע בעשולדיגונגען און איהם גע־דראָהט מיט קאָנסעקווענצען. אין רעזול־טאַט דערפון איז דער מופטי געווען גע־צוואונגען צו געבען יעדען שייך צו 50 פונט.

בעאונרוהיגונג פאר'ן חיינטיגען טאג אין ירושלים

ירושלים, 3 (יטא) דער ישוב וואַרט מיט א געוואַלדיגער בעאונרוהי־גונג אויפ'ן מאָרגענדיגען טאָג, הונדער־טער יודען פון די אַרומיגע קאָלאָניעס וועלען קומען צום כותל מערבי, עס וועלען אָבער אויך אָנקומען טויזענדער אַראַבער. די פּאָליציי־שמירה איז פאר־שטאַרקט געוואָרען.

דיר. פון „פאנק פאלסקי" איז קעלץ בעקומט 7 טעג ארעסט פאר בעליידיגען א יוד

קעלץ (טעלפ.) דער דיר. פון „פּאַנק פּאָלסקי" האָט מיט א צעט צוריק בע־ליידיגט דעם יודישען סוחר לעבענהאַפּט און צו איהם געשריגען, אז יודען פער־פעסטען די לופט פון פוילען. דער יעל־צער יודישער סוחר האָט דעם דירעקטאָר אָנגעקלאָגט אין געריכט. היינט איז פאָר־געקומען דער פּראָצעס און דער דירעק־טאָר איז פערמשפּט געוואָרען צו 7 טעג אַרעסט.

היינט האט איהר די געלעגענהייט!!!

פערגעסט נישט, אז אין היינטיגען נומער איז געדרוקט דער קופּאָן אויף צו בעקומען

די יודישע געשיכטע פון פראפ. גרעץ

קופאן זעה זייט 10 | פאַר נאר 14 זלאטיס. | קופאן זעה זייט 10

„לאָדזשער טאָגעבלאַט"

א גליקליך יאָהר און א כתיבה וחתימה טובה וואונשען מיר אלע אונזערע קרובים און גוטע פריינד.

ש. ל. אפעל און פאמיליע.

א גליקליך געזונד יאהר און א כתיבה וחתימה טובה

ווינש איך מיינע ל. עלטערן, ברידער קרובים און בעקאַנטע בעזונדער מיין ל. און טייערע גנניא מאנדרא

ל. בירענשטאם.

יודישער בירגער!

האָסטו שוין ערפילט דיין פליכט לגבי דיינע ברידער אין ארץ־ישראל?

דאס קויפען פארטעפיאנען און פיאנינאס איז א פערטרויאונגס-זאך.

דעריבער דארף מען זיך שטענדיג זאָגאר ביי אזוי-נערופענער געלע־גענהייטס - קויפען, ווענדען אין א סאלידער, בעוואוסטער מיט א גוטער רענאמע-פירמע. — גאראנטיע פאבמענישע בעדינונג און צוגענגליכע פרייזען, ווי אויך בעקוועמע צאה־לונגס-בעדינגונגען ביי א גרויסען אויסוואהל פון אינסטרומענטען ערטסלט

לאגער פון פארטעפיאנען און פיאנינאס

Karol Koischwitz

Łódź, Piotrkowska 67, Tel. 54-78 i 24-72

קויפען, טוישען, פערדינגען, רעפעראציעס, סטראיען (פאריכטען) פאלירען, איבערפיהרען. עקזיסטירט זייט יאהר 1892.

פוטער

אלע ארט

אין מענ־ר-קאפעלושען

צו קאנקורענץ-פרייזן און גינסטיגע בעדינגונגען עמפפעהלט:

היימאן טוראבינער

פעטריקאווער 82

קינא־טעאטער

CASINO

היינט און ווייטערדיגע טעג!

ערשיטערנדע דראמע אויפ'ן פאָן פון א ליבע סון א שענער קורטיזאנקע און אַהאַנטוריסטישען פּראָטשניק אין דער צארישער גווארדיע א. נ.:

דער וואונדערליכער שקר

פון נינא פעטראוונא

הויפּט־ראָל בריגידא העלם

ספעציעלע מוזיק אילוסטראציעס פון ל. קאנטאר

די אייגענטימער פון דער פירמע „מ. ניימאן" פעטריקאָ־ווער 87, די ה"ה משה ניימאן און פאמיליע אין פאלעסטינא, אבא הערש ניימאן און פאמיליע, אלעזר ניימאן און פאמיליע און אהרן-דוד ניימאן און פאמיליע ווינשען מיר א גוט און גליקליך יאהר

א כתיבה וחתימה טובה

און א גרויסען ערפאלג

די יודישע פלוש-וועבער

פון דער פירמע „מ. ניימאן"

א כתיבה וחתימה טובה

אלע געעהרטע געסט, פריינד און קרובים,

ווינשט

פענסיאנאט-אינהאבער

עלבינגער, לאסק.

---

19 זומער־וואוינונגס־פלעצער

אין קאלי ביים זגערזשער שאָסע, 10 מינוט פון אלעקסאנדער טראמוואי, 5 מינוט פון זגערזשער וואלד, טרוקענע און מאלערישע געגענד. צזאמען אדער איינ־צעלוויז צו פערקויפען שפּאָ טבולוג. צו ערפאהרען טראמוואי - פושיסטאנעק „קנאסט" אין דער שענק.

אכטונג גאלאנטעריע־סוחרים פון פראווינץ! די בילינסטע קוועלע פון

געטרעס

צום ווינטער־סעזאן לאדז, דרעוונאוו־סקא 2 ביי מ. צוקער.

ס'ווערט געזוכט א אבערלאָק נייער צו סוועטערס און שפּולער־געהילפען. מעל־דען זיך ראָטענבערג, פעטריקאווסקא 79.

פאר גאל־ און לעבער־ליידענדע פון גאל־שטיינער און געלע זוכט רעגולירט דאָס נאַטירליכע

בוטער־וואסער די פערדייאונג אויף זעהר א גוטען אופן. די ערפאהרונגען פון די קליניקען בעשטעטיגען, אז א היימישע קוראציע דורך טרינקען

בוטער־וואסער ווירקט זעהר גוט, אויב מען מישט עס מיט א ביסעל הייס וואַ־סער און מען טרינקט עס באלד אין דער פריה אויפ'ן ניכטערן מאגען.

א גרייטע פרנסה!

א גוטע איינגעפיהרטע צוקערניע צוליב קראנקהייט, פרייזווירדיג גלייך אויבער־צוגעבען. צו ערפאהרען זאכאדניא 50 אין געוועלב.

א לערן־יונגעל

ווערט געזוכט זאכאדניא 66 ביים שניי־דער פון דאמען־בעשטעלט מ ש א פ.

אכטונג, מתפללים פון זאל „קאלאסעאום"!

צוליב דער אומסגעריכט אויסגעפיר־טער עקזעקוציע פון אלע געגענשטאנדען וואָס האָבען זיך געפונען אין דערמאָנ־טען זאל, דורך ה' שאול בעינהיים, נישט צוליב מיין שולד, בין איך געצוואונגען צוריקצוגעבען דאס געלד פאר די בע־צאהלטע שטעט. אלע פערראינטערעסיר־טע פערזאָנען קאָנען אָפּנעמען זייער געלד ביי דער קאסע פון „קאלאסעאום" צו יעדער צייט.

מיט אכטונג
משה מענדעל קורעק,
אינהאבער פון חתונה-זאל.

דאנקזאגונג

די פערוואלטונג פון הילפס - פעראיין „משמרת החולים" אין לאדז, אלעקסאנד־ראווסקא 6 דאנקט זעהר העפליך די אוני־טען אויסגערעכענטע ה"ה פאר זייערע שפענדען, וואס זיי האבען געשאנקען צום גארטען־פערווייליגג, וואס איז פאר־געקומען זונטאג ד. 29.9 אין גארטען פון די געברידער קרעל זאכאדניא 2: גוס־טאוו קעלער, קארל אנשטאט, פירמע „עקאטשום", געברידער קעלער, ישראל קראקאסקי, אקצ. געזעלשאפט אנשטאט, האבערבוש און שולער פאר ביער. מיהל „קאראנא" 20 זל., גארבערניי „טריקא" 20 זל., ש. פרידלענדער 20 זל. פירמע דזשענטעלמאן 10 זל. געבר. מאזעלשא נארבערניי 10 זל., הירש לייב הערש 5 זל. געברידער שטראך 5 זל., ברוך ווייס 2 זל. פירמע „פאטריא" 5 קילא קארמעלן, מ. הוידלער 1 קילא שאקאלאד אנגלאז, „ארקאדיא" 2 שאכטלען ראלקעס, לעאן פראגא 10 שאכטעל שפראטען ארינגעל פישלעוויטש 6 שאכטלען שפראטען אים מעריאל, געבר. האפמאן 20 שאכטעל מיענטאווא צוקערלעך, פעראייניגטע זיי־ן קלעגער מתנות און ווינשען אלע מנדבים א כתיבה וחתימה טובה.

די פערוואלטונג.

עלטערן!

דאס געזונד פון אייערע קינדער איז אייער גרעסטער אוצר. למה"ש שיקט אייערע קינדער נאר אין חדרים אדער שולען, אין וועלכע ס'איז פאראן א שול־דאקטאר.

מעבעל־פאבריק און לאגער

S.-SALOMONOWICZ i S-ka

לאדז, נארוטאוויטשא 13 טעל. 37-60

עמפעהלט: שלאף־צימערן, עס־צימערן, קאבינעטען, צימערן פאר פרייליינס ווי אויך איינצעלנע מעבעל צוגענגליכע פרייזען, גינסטיגע בעדינגונגען.

פוטער־פארבערייי (קאנקורענצלאז אין לאדז)

ריכארד שענמאן

לאדז, גדאנסקא 8 פראנט 2. שטאפ נעמט אן צו פארבען קאמטשאטקע, ביי־בער, ווידרע, קראקול, ניקען (גוטריא) טאלפן, סקונקסען, שאפען, סאבעל, מוי־מאקעס, פראפיטעלוצי, טכוזשען, אפא־סען, ליסען, אנגאר, בארבאנקעס, קויל־זעס, א. ד. גל. אויף נאטירליכע קאלירען אדער אומימאציע, ס'ווערט אויך אויפ־געפרישט דורכגעפעצטע, אויסגעקראכע־טע אדער אפגעלאזענע פוטער. אלער־ליי פוטער־פארבערייי־ארבייט ווערט גע־פיהרט אוים דער נייעסטער לעמוק־סיסטעם מיט א לאנג־יעהריגער אוים...

לעגערישער פראקטיק מיט די לעצטע לייפציגער און פאריזער סיסטעמען. א גאראנטיע פאר די דויערהאפטע קאלי־רען. צוליב'ן קריזיס זענען די פרייזען ערמעסיגט מיט 25 פראצענט.

ס'קומט צו פאהרען סטאניעווסקי'ס צירק

דראמע פון מעכטיגע געפיהלען און קאנפליקטע די הויפט־ראלען

Borota Revier, Jack Holt

היינט און ווייטערדיגע טעג

סופערפילם און פראדוקציע

Columbia Pictures

אונטער-וואסער=שיף S 44

אויסערן פראגראם: די נייעסטע און אינטערעסאנטסטע אויפנאהמען פון די געשעהענישען אין פוילען. פערגרעסערטער סימפאנישער ארקעסטער אונטער דער לייטונג פון ש. ביינגעלמאן

אנהויב אין די וואכען־טעג 3.30, שבת, זונטאג און חגאות 1 א זייער מיטאג.

Metro-Goldwyn-Mayer פילם־פאבריק

היינט און טעגליך. ערשטער שלאגער פון אונזער היי־יעהריגער קאנקורענצלאזען פילם־קונסטווערק־פראגראם פון דער בעריהמטער אמעריקאנ.

עפאפעע פון גרויסע ליבע פון א יונגע אריסטאקראטקע וועמענס ראמאנטיש לעבען איז געווארפען אויף די וואגשאל פון גאסען און סאלאנען פון די גרעסטע וועלט־שטעט

די הערשערין פון ליבע

Greta Garbo; John Gilbert; Lewin Stone

אין די הויפטראלען די דריי גרעסטע ארטיסטן פון האליוואוד

הערליכע מוזיק־אילוסטראציע פון א פערגרעסערטען סימפאנ. ארקעסטער אונטער דער לייטונג פון א. טשורנאוו סקי. אנהייב פון סעאנסען 4 נאכמ. שבת און זונטאג 2 א זייגער׳

LUNA

היסטארישע פאַקטען בעווייזען, אז די היינטיגע אראבער שטאמען פון יודען

(ענדע פון זייט 3)

ווען געהעט פון אלע פעלאכען, וועלכע שרייען אויס יעדעס מאל ווען עס ווערט ארויסגעצויגען א נייער גורל: „אלא יא־קום בידזשאראלי", ד. ה. גאט זאל אָפּ־היטען מיין גורל. עטוואס ענהליכעס איז מסתמא אויך פארגעקומען אמאל ביי די יודען, ווי מ'קאן זעהען פון דעם פסוק אין תהלים: „ואתה תומך גורלי, חבלים נפלו לי".

נאך א בעווייז פאר דער ענהליכקייט פון דעם לעבענס־שטייגער פון די פא־לעסטינער אראבער און די אמאליגע יו־דען איז דאס, וואס פערמאכענדיג ביי־נ"ט די מיר פאר'ן שלאפען געהן, האט דער פעלאך געבען זיך זיין גאנץ הויז־געזינד און אויך די בהמות. דערמיט ערקלערט זיך דער נדר, וואס יפתח האט געטאן פאר זיין געהן מלחמה האלטען מיט די בני עמון: מקריב צו זיין דאס ערשטע, וואס וועט ארויסגעהן פון זיין הויז־טיר אנטקעגען, ווען ער וועט זיך אומקעהרען בשלום אהיים. יפתח האט דערביי גערעכענט, אז דאס ערש־טע וועט ארויסגעהן א בהמה. צום אומ־גליק איז אבער ארויסגעקומען זיין איינ־ציגע טאכטער.

און די דערפער, וואו עס איז ניטא קיין פארהאן האלץ צום הייצען, בע־נוצט דער פעלאך צו דעם צוועק דאס מיסט פון בהמות, וואס ער קלייבט צו־זאמען, קנעט זיי אויס מיט שטרוי און מאכט מיסט־קוכענס. און נאכדעם ווי עס טרוקענט זיך אויס אויף דער זון, ווערט עס געברויכט אלס הייץ־מאטער־יאל. דאס זעלבע האבען אויך געטון די אמאליגע יודען. די היינטיגע פעלאכען בענוצען קיינמאל ניט פאר דעם ציל מענשליך מיסט, ווייל דער נביא יחזקאל האט געזאגט, אז עס איז טמא.

די פעלאכישע פרויען געברויכען ניט קיין אויערינגלעך, דערפאר טראגען זיי ערטערווייז נאז־רינגען און איינעם פון די נאז־לעכער, ווי די יודישע פרויען אין אלטערטום; „נזם אף" זענען גע־ווען צווישען די צוהערונגען פון די בנות־ציון, ווי ישעיה הנביא דערצעהלט. און פונקט ווי די פארצייטיגע יודישע „פלע־פערקעס", פארבען זיך די פעלאכישע פרויען מיט „כחל", א שווארצע שמינקע וואס דינט גלייכצייטיג אי פאר שעהנ־קייט, אי פאר שטארקען די אויגען.

דער ארבייטס־קאלענדאר פון דעם היינטיגען פעלאך אונטערשיידעט זיך כמעט גארניט פון דעם קאלענדאר פון העברעאישען פויער פון פאר דריי טוי־זענד יאהר.

און אקער ווערען געוועהנליך גע־שפאנט א פאר אקסען, טיילמאל אויך קיה, ווי עס האבען געטון די יודען און די אלטע צייטען. ווען דער פעלאך געהט און דער פריה ארויס אין פעלד אקערן, טראגט איהם דער אייזעל דאס זעקעל זר־עה, און אין דער צייט, וואס די אק־סען אקערען, פאשעט זיך דער אייזעל דערנעבען, פונקט ווי אין איוב'ס צייטען. די אקסען ווערען אנגעטריבען מיט א לאנגען שטעקען, דער אלט־העברעאי־שער „מלמד הבקר", וועלכער האט אין איין עק א שפיציגען נאגעל צו שטעכען די פוילע אקסען, און אין אנדערע עק — א קליין שויפעל צו רייניגען דעם מעסער פון אקער, אקוראט ווי דער „מרדע" פון תלמוד.

די אלט־יודישע מצוה פון „לקט", וואס ווערט פיל דערמאנט אין דער תורה עקזיסטירט נאך ביי פעלאכען. פרויען און קינדער, ארן אונטערשייד פון ארעם ביז רייך, געהען נאך די תבואה־שניידערס אין פעלד און קלייבען אויף די זאנגען, וואס די גארב־מאכערס לאזען איבער אין פעלד. דאס הייסט אין אראביש „לקטה". און פיל ערטער עקזיסטירט אויך דער מנהג פון פאה — איבערלאזענדיג ניט אפגעשניטען א ביסעל תבואה פאר אלמנות און יתומים.

נאך צעהנדליגער און הונדערטער בע־ווייזען פון ענהליכקייט זענען דא צווי־שען די היינטיגע פעלאכישע איינוואוי־נער אין ארץ־ישראל און די פארצייטי־גע יודען, וועלכע פיהרען צום שלוס, אז זיי זענען די יורשים פון די עמי־הארץ אין יהודה און שומרון.

עס האט זיך קיין זאך ביי זיי ניט געענדערט. די עמי־הארץ האבען שטענ־דיג פיינד געהאט די תלמידי־חכמים, וועלכע האבען געזוכט צו מאכען צוו־ליזירטער דעם ישוב. שטענדיג האבען די עמי־הארץ געוואלט צוביסען דעם קולטורעלען מענש „ווי אן אייזעל", און דאס האבען זיי איצט אויך געטון אין ארץ־ישראל.

קיין גייסטיגע ווערטען שפילען ביי די לייט ניט קיין גרויסע ראלע, ווייל אין לויף פון דער געשיכטע, האבען זיי שוין געהאט אנגענומען דאס קריסטענ־טום.

ווער ווייס, אפשר וועלען זיי קומען צום איינזעהען, אז דאס יודענטום ברענגט ניט פאר זיי קיין שלעכטס און זיי וועלען זיך צוריקקעהרען צו זייער אלטען ווארצעל?

ראש השנה

(ענדע פון זייט 8)

קרבת בשר פון די ווייבער, און אום ער זאל, חלילה, ניט קומען צו הרהורים רעים), — ווען איך האב דערהערט דעם דאזיגען היסטארישען געוויין — איז אויף מיר אנגעפאלען אן אימה און גע־עפענט ביי מיר א קוואל פון טרעהרען.

לעבעדיגער און לוסטיגער איז געווא־רען מיין שטימונג, ווען איך בין געפא־לען, צוגלייך מיט די דערוואקסענע, פורעים. איך און מיינע קליינע חברים האבען זיך פריהער אויפגעהויבען, און מיר האבען אפגעטון שפיצלעך די דער־וואקסענע, וועלכע זענען נאך געווען מיט'ן פנים צוגעבויגען צום באדען. איי־נער פון די דערוואקסענע האט זיך פרי־הער אויפגעכאפט, איידער ער האט נאך געענדיגט די תפלה „מודים אנחנו", און האט אונז מיט א ווילדען פנים געפליאס־קעט רעכטס און לינקס. מיר האבען אויסגעשאסען און א געלעכטער, ווען די דאזיגע ווילדע בריאה, וועלענדיג אונז מזיק'ן, האט צוקלאפט זיינע ביינערדיגע פינגער, א דאנק אונזער פלינקייט, אן דעם שטענדער, וואו זיין מחזור איז גע־לעגען אפען.

ביים דוכנ'ען, ביי ברכת כהנים, איז מיין שטימונג געווען א געמישטע.

מיין טאטע האט מיר שטרענג פער־זאגט, אז איך, אלס ישראל, טאר זיך ניט צוקוקען צו די שפיץ־פינגער פון די כהנים, וואס דוכנ'ען, צוגעדעקט ארויבער און ארונטער מיט'ן טלית. ווען מען כאפט א קוק אויף די פינגער פון די כהנים אונטער'ן טלית, ווערט מען בלינד. אזוי האב זיך בעמיהט ניט צו קוקען. עס האט זיך ניט געוואלט בלינד ווערען, דאך, דער יצר הרע האט גובר געווען און איך האב געכאפט א בליק־שנעלען קוק אהין, וואו מען טאר ניט.

איך האב געהאט כמעט הנאה פון מיין איינענער דרייסטקייט. דאך האב איך זיך אין הארצען געשראקען, איך זאל ניט בעשטראפט ווערען מיט בלינדקייט פאר'ן שטרענג־פערבאטענעם קוק.

איך האב אלע ווייל געטאפט די אויגען, צי איך בין שוין ניט בלינד געווא־רען...

פאר מנחה בין איך געגאנגען מיט'ן טאטען, מיט אלע גרויסע, דערוואקסענע צו תשליך. איך האב אויך אויסגעטרייסעלט און מיינע קעשענעס און ארייגגעווארפען מיינע עבירות אין וואסער.

איך האב זיך שטארק צוגעקוקט צום פנים פון מיין. איך האב געוואלט זעהען, ווי עס שווימען ארום מיינע איינענע זינד און די זינד פון די דערוואקסענע —

און מיר האט זיך אויסגעדוכט, אז איך זעה טאקע עטוואס ווער העסליכעס ארומשווימען אויפ'ן פלאך פון וואסער.

צוריקקעהרענדיג זיך פון תשליך האב איך זיך געפיהלט פיל לייכטער.

אזוי ווי מיר לעבען איצט דורך שווערע צייטען און יעדער גראשען, וואס מיר ווילען אויסגעבען, מוז זיין בערעכענט, האלטען מיר פאר פאסיג אויפמערקזאם צו מאכען דאס געעהרטע פובליקום, אז אויב איהר ווילט באמת שפארען געלד און אויס־נוצען די געלעגענהייט איינצוקויפען טיש־, בעט־ און לייב־וועש, דאן

קויפט נאר WIDZEWSKIE O. K.־סחורה.

נישט קוקענדיג, דערויף, וואס די דאזיגע סחורה ווייזט אויס פון ערשטען בליק צו זיין טייערער, ווי געוועהנליכע,

בעצאהלט זי זיך אבער פילפאך א דאנק איהר דויערהאפטיגקייט

זי איז אפילו פראקטישער און שעהנער פאר רייגער לייגען־סחורה.

פאר דעם גאראנטירען מיר מיט אפילען געוויסען, און מיר בעטען יעדען איינ־ציגען נישט דורכצולאזען די געלעגענהייט און זיך צו איבערציייגען אין די מעלות פון אונזערע סחורות.

WIDZEWSKA MANUFAKTURA

Spółka Akcyjna

ŁÓDŹ

W.M.Ł. SP. AKC.

KINO SPÓŁDZIELNI

אנהויב אין גאנץ. טעג 4 נאכמ. שבת, זונטאג און יו"ט 2 נאכמ. לעצטער סעאנס 10 אוו. אויפ'ן 1. סעאנס—פרייזען פערקלענערט.

← היינט און טעגליך!!!

שמשון און דלילה

הויפט־ראל — מאריא קארדא

נאהענטסטער — פראגראם: פאר דער געליבטע (דער טענצער פון דאנסינג) אין די הויפט־ראלען: סוזי ווערמאַ און לילי פריטש.

קינא ZACHĘTA

דער זאל איז גוט ווענטילירט.

היינט און טעגליך! גרויסע דראמא

„דעם צאר'ס אדיוטאנט"

— אין די — הויפט־ראלען: איוואן מאזשוכין, קארמען באני

אכטונג: אין די וואכן־טעג אנהויב פון 8 זייגער 4 יעדען שבת, זונטאג און חגאות פון 12 א זייגער פאר'ן אנהויב און בעת די הפסקות ווערט געגעבען גיגאנטאפאנישע קאנצערטען פון דער פירמע „סארקאני". קירצליך: דאס געהייטנים פון דער אלטער אפשמאמונג.

GENTLEMAN

Kino MIMOZA
ul. Kilińskiego 178.

פון דינסטאָג, דעם 1-טען אָקטאָבער
ביז מאָנטאָג, דעם 7-טען אָקטאָבער.

די געטליכע פרוי

מעכטיגע ליבעס-דראמע.

הויפּט-ראָל: גרעטא גארבא

לשמוע אל הרנה ואל התפלה
אין פרידוואַלד׳ס זאַל
פּאָלודניאָווא 10 ווערט געדאַווענט ראש השנה און יום-כפור מיט בעריהמטע חזנים און אַנ׳אײַנשטודירט כאָר. פערזעהט אײַך בעצײַטענס מיט פּלעצער!

PORADNIA WENEROLOGICZNA
פון דאקטוירים ספּעציאַליסטען
זאַוואַדקאַ 1.
נאָר פאַר ווענערישע הויט-קראַנקהייטען און מענער-שוואכע אַנאַליזען פון בלוט און אויספלוס אויף סיפיליס און טריפער קאָנסיליומס מיט ספּעציאַליסטען פון אוראלאגישע און נערווען-קראַנקהייטען.
קוואַרץ לאמפּ-עלעקטרישער הייל-קאבינעט-קאסמעטיק
טעגליך פון 8 פריה ביז 9 אווענד
זונטאָג פון 9 פריה ביז 2 נאָכמיטאָג
בעזונדער ווארטע צימער פאַר פרויען
וויזיט 3 זלאָטעס

שניי-שוך און קאלאָשן

TOW. AKC. 1865 ŁÓDŹ F. W. SCHWEIKERT

עלעגאַנטע און דויערהאַפטיגע
באַדערט איבעראַל

הורט:
Towarzystwo Akcyjne Wyrobów Wełnianych i Gumowych
F. W. SCHWEIKERTA w Łodzi ul. Piotrkowska 147.
B. BOY i S-ka, Łódź Piotrkowska 154.
Tow. Handl. „GUMA" Sp. z org. odp. Piotrkowska 149.
M. FANTULIS Łódź, Ogrodowa 2.
J. ROSENBLUM Łódź, Piotrkowska 19.
CH. MĘDROWSKI Łódź, Nowomiejska 32 i Zgierska 34.

קירזשנער-שניידער-ווערקשטעל
א. Piotrkowska 19, פּ. tel. 24-66
און נעהמט אָן זעמטליכע שניידער-קירזשנער-אַרבייטען לויט די נײַעסטע מאָדעלען פון אייגענע און אָנפּערטרויטע שטאָפען
געפינט זיך אונטער דער פּערזענליכער לייטונג פון דיפּלאָמירטען פאַריזער מייסטער ה׳ ה. זוסמאַנעק (זוהן)
L. SUSMANEK
צו מאַנקורענץ-פּרייזען

פיש-ביליג!
מיר מאַכען בעקאנט, אַז אויף דער פיש-האַלע ביי נייע-גאס 4 (נאַד-רודקאַ) בעקומט מען אַלע סאָרטען לעבעדיגע און טויטע פיש
מיט 40 און 50 גר. ביליגער ווי איבעראַל. קומט און איבערצייגט אײַך!

רענטשניצע
פון דאקטוירים-ספּעציאַליסטען
און צאהן-ערצטליכער קאבינעט
17 זגערזשער 17, טעל. 16-33

ד״ר ראַמאַווסקי	נאָז-, האַלז- און אויערן-קראַנקהייט.	11-10; 3-2; 7-6
ד״ר יוסטמאַן	נערווען-קראַנקהייטען	2-12
ד״ר רוזשאַנער	הויט- און גע-שלעכטס-קר.	11-10; 2-1
ד״ר ראָזענצווייג	קינדער-קראַנקהייטען	12-10; 5-4
ד״ר פּאַפּיערני	פרויען- און געבורטס-הילף	1-11.30; 6-5
ד״ר גאָלדשטיין-פּאלאַם	אויגען-קראַנקהייטען	2-1; 8-7
ד״ר קאַנטאַר	כירורגישע קראַנקהייטען	5.30-4.30
ד״ר ווײַנבערג	אינערע, ספּעצ. הערץ, לונגען	1-12; 5.30-6.30
ד״ר סטופעל	רענטגען	2-12; 6-40
צאהן-ארצט א. גראדזשענטשיק ״ ״ נ. ראזעס	צאהן- און מויל-קראַנקהייטען	7-37; 11-10

קינסטליכע העהענזאננע-בעשטראַהלונג. – פּאָקען-שטעלען.
ביי דער לעטשניצע איז – געעפענט געוואָרען – אַ רענטגען-אינסטיטוט
קוואַרץ-לאמפּ, דיאטערמיע און עלעקטרא-פיזישע קאבינעטס.
וויזיטען איז שטאָט. –:– אָפען אויך זונטאָג.
אַלע אַרט מעדיצינישע אַנאַליזען. — קורסען פאַר שטאַפּלער.
אימפּונגען געגען שאַרלאַכינע.
ערצטליך-קאסמעטיש-קאבינעט
פאַר. מ. מאַרקוס נעמט אָן פון 5—7. אָוונט.

Miejski Kinematograf Oświatowy
Wodny Rynek, Tel. 18-26.
Od dn. 1-go.X. do 7-go.X. 1929 r.
dla dorosłych:
CZŁOWIEK SMIECHU
Według powieści WIKTORA HUGO
W rolach głównych:
Mary PHILBIN, Conrad WEIDT
Dla młodzieży:
„CUDA BRAZYLJI"

טליתים-פאבריק
אויסאַרבײַטונג פון וואָלענע, האַלב-וואָלענע, זײַדענע טליתים כמו טערקישע, ישראלאָווער און קאָלאָמער, ווי אויך אויסלענדישע, טליתים-קטנים הורט און דעטייל, מיט אויספּערטיגונג, אויך גאַרטלען, שפּאַניעס און ציצית צו בעקומען ביליגער ווי איבעראַל ביי
א. ה. ציטרינאָווסקי
סאַמיענגאַ 1, אין 7-טען טויער, פּאַרטער.
בעמ.: ס׳ווערן אויך אָנגענומען אַלע טליתים צו וואַשן

בריליען, צוויקער
און קאַמבינירטע צילינדער-גלעזער ווי אויך שטייגער-בריליען
קויפט מען אַמביליגסטען נאָר אין בעוואוסטען אָפּטיקער-געשעפט
פון מ. הערשקאָרן
פּרזשעיאַזד 2 עק פּיעט-ריקאָווער. ווי עס ווערען
בחנם צוגעפּאַסט בריליען לויט אַ רעצעפּט פון אַ דאָקטאָר.
בעמערקונג: אַלערליי רעפּעראַטורען, ווי לייטען מיט גאָלד ווערען אויסגעפּערטיגט שנעל סאָליד און ביליג.

האַר־פארבער
פּאָלודניאָווא 80 רעדזינער
סאַהר מיטן נומער לער. 4. צו ערפאהרען
אינצאַלנע צימערן בעקווימע מאַטעריקא 7. צו 4470

אכטונג ג׳ פרויען!
דער ניי-ערעפענטער פוטער-סקלאַד און דאַמען-קאָנפעקציע
Rapuch i Micenmacher
לאדז, פּיעטריקאָווער 24, טעל. 69-77
עמפעהלט דער ג׳ קונדשאַפט די נײַעסטע מאָדעלען: מענטעל, דאַמען און מענער פוטער ווי אויך אַ גרויסען אויסוואַהל פון סעזאָן-נײַהייטען און פעלכעלעך און בלאַמען
אכטונג! ערשטקלאַסיגע אויספיהרונג, צוגענגליכע פּרייזען, גינסטיגע בעדינגונגען

שול-אַנציגלעך, מענטעל, היטלעך
קינדער-פאַלטענדלעך, עמפפעהלט צו די ביליגסטע פּרייזען
M. MIGDAŁ לאדז, גדאַנסקאַ 59.

אנאָנסירט נאָר אין „לאדזער טאַגעבלאַט"

OSŁABIENIE BLEDNICĘ
LECZY
HEMOGEN
oryginalny tylko z firmą
KLAWE

עלטערן!
אין מײַן לאַנג עגזיסטירענדע חדר שולע ווערען אָנגענומען קינדער וואָס לערנען אין פּאָווסעכנע-שולע צו לערנען: חומש, רש״י, נ״ך משניות גמרא, היסטאָריע, רעדען און שרייבען העבר-איש, אויך יודישע היים זעלבסט צוזאַמען-שטעלען, ס׳ווערען אויך אָנגענומען אָנפאַנגער פון 5 יאהר אָן, ווי ס׳ווערט אין פאַרלויף פון 5 חדשים אויסגעלערנט גרינדליך עברי, אַ שטרענג רעליגיעזע ערציהונג! צוגענגליכע פּרייזען!
מנהל יחיאל דוד ראָזענפעלד
פּלאַץ-וואָלנאשטשי (נייע שטאָט) 6
קווער אָפיצינע רעכטס II שטאָק

תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו כי חוק לישראל הוא משפט!!
זאָלסטו גלייך קומען צו לויפען אין ביורא
17 פּיעטריקאָווער 17
52 זאַכאָדניאַ 52
טעלעפאָן 48-79.
וואו עס ווערט געוויסענהאַפט ערלעדיגט און געשריבען אַלערליי ביטעם קלאָוזולעס, זאַבעזפּיעטשעניעס אויף אַלע שטעט אין פּוילען, אַפּעלאַציעס, אַדוואָקאַניעס, אַלערליי ספּראַוועס קאַרנע און ציווילע וועגען דירות אין אורזשאַנד ראַזיעמטשי
ספּעציאַליסט פון שותפות-אַקטען.
מיט אכטונג
י. מאַנעלאַ פּיעטריקאָווער 17
רעכטסקאָנסול.

מעכאַנישע שלאָסעריי און שווייסעריי
J. REDER, Łódź
Konstantynowska 11 (róg Zachodniej)
כ׳נעהם אָן פערשידענע מאַשינען-רעפּאַראַטורען ווי צופּאַסען פערשידענע מאַשינען-טיילען. און אויטאָגענישע שווייסונגען.
אכטונג שטריקער!
איך שטעל צו טישען מיט מעסטערס פון 35 זל. אָן רעיעלע אויספיהרונג.
פּריוואַט-וואוינונג גדאַנסקאַ 20 וו. 17.

40% ביליגער!
איך מאַך בעקאַנט דער ג׳ קונדשאַפט, אַז ביז׳ן 30 אָקטאָבער ווערע אָנגענומען אַלערליי קירזשנער-אַרבייט מיט 40% ביליגער.
רעיעלע בעהאַנדלונג. גינסטיגע בעדינגונגען.
מ. שאַליט, פּיעטריקאָווער 33.

אבאָנעמענט-פּרייז: [illegible] — אַנאָנסען-פּרייז: [illegible]

Redaktor-wydawca E. Hamburski
Nakładem: M. i M. Hamburskich w Łodzi Piotrkowska 16.